

1162 1534088

Čabianský
Kalendár
na rok
1999

*Ježiš povedal im:
Ajl'a, ja som s vami
po všetky dni,
až do konca sweta.
/Mt. 28,20/*

Čabiansky kalendár redigovali:

Daniela Horváthová

Pavol Kovács

Helena Somogyiová

Lektorovala:

Daniela Horváthová

Vydavateľ:

Mestská samospráva Békésskej Čaby

Podporovatelia:

Nadácia „Pre národné a etnické menšiny v Maďarsku”,

Celoštátna slovenská samospráva,

Čabianska organizácia Slovákov

Vytlačila tlačiareň SIRÁLYKA KFT.

Tlačiarenskú prácu viedli:

Ildiko Očovská

Ondrej Zelenyánszky

Ondrej Bacsa

Počet strán: 152

Náklad: 1000 výtlačkov

HU ISSN 0866–1219

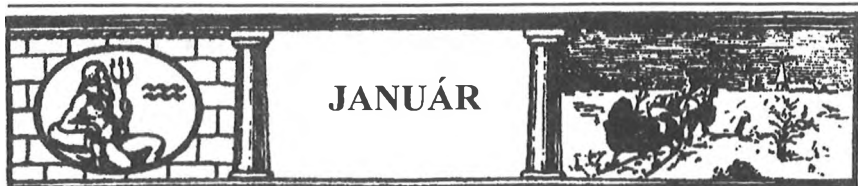

ČABIANSKY KALENDÁR

na rok
1999

Ročník
tridsiaty siedmy

1999	Záznamy
1 Piatok Nový rok 2 Sobota Ábel, Alexandra 3 Nedel'ňa Daniela	
4 Pondelok Eugen 5 Utorok Šimon 6 Streda Baltazár 7 Štvrtok Lucian 8 Piatok Severín 9 Sobota Marcel 10 Nedel'ňa Dalimír	
11 Pondelok Malvína 12 Utorok Ernest 13 Streda Rastislav 14 Štvrtok Radovan 15 Piatok Vladimír 16 Sobota Dobroslav 17 Nedel'ňa Anton	
18 Pondelok Bohdana 19 Utorok Drahomíra 20 Streda Sebastian 21 Štvrtok Agneša 22 Piatok Vincent 23 Sobota Miloš 24 Nedel'ňa Timotej	
25 Pondelok Pavol 26 Utorok Tamara 27 Streda Bohuš 28 Štvrtok Karol 29 Piatok Gašpar 30 Sobota Ema 31 Nedel'ňa Emil	

JANUÁR

A Boh videl všetko, čo učinil, a hľa, bolo to veľmi dobré.

/1Móz 1,31a/

1. Nový Rok

A čo činíte slovom alebo skutkom, všetko činite v mene Pána Ježiša: a ďakujte Bohu Otcu skrze Neho.

/Kol 3,17/

3. Po novom roku

... a my hľadeli sme na Jeho slávu ako na slávu jednorodeného od Otca, (bolo) plné milosti a pravdy.

/Ja 1,14/

6. Zjavenie Krista Pána mudrcom

Tma prechodí a svieti už pravé svetlo.

/1Jn 2,8/

10. 1. po Zjavení

Ktorých Duch Boží vedie, sú synovia Boží.

/Róm 8,14/

17. 2. po Zjavení

Zákon daný bol skrze Mojžiša, ale milosť a pravda stala sa skrze Ježiša Krista.

/Jn 1,17/

24. 3. po Zjavení

A prídu od východu i od západu, od severu i od juhu a budú stolovať v kráľovstve Božom.

/Lk 13,29/

31. Deviatnik

Svoje prosby nezakladáme na svojích zásluhách pred Tebou, ale na Tvojom hojnom milosrdenstve.

/Dán 9,18/

1999	Záznamy
1 Pondelok Ignác 2 Utorok Mária 3 Streda Blažej 4 Štvrtok Veronika 5 Piatok Agáta 6 Sobota Dorota 7 Nedel'a Richard	
8 Pondelok Prokop 9 Utorok Zdenko 10 Streda Gabriela 11 Štvrtok Libuša 12 Piatok Perla 13 Sobota Arpád 14 Nedel'a Valentin	
15 Pondelok Pravoslav 16 Utorok Juliana 17 Streda Miloslav 18 Štvrtok Jaromír 19 Piatok Vlasta, Zuzana 20 Sobota Livia 21 Nedel'a Eleonóra	
22 Pondelok Veleslav 23 Utorok Roman, Romana 24 Streda Matej 25 Štvrtok Viktor 26 Piatok Alexander 27 Sobota Gabriela	
28 Nedel'a Zlatica	

FEBRUÁR

A nádej nezahanbuje, lebo láska Božia je nám rozliata v srdciach
skrze Ducha Svätého, ktorý je nám daný.

/Rím 5,5/

2. Predstavenie Krista Pána

7. Po Deviatniku

Dnes, ak počujete Jeho hlas, nezatvrzdujte si srdcia.

/Žid 3,15/

14. Predpôstna

Buď mi ochranným bralom!

/Žalm 31,3/

A Ježiš hovoril im: ajhľa, vstupujeme do Jeruzalema, a splní sa
všetko o Synovi človeka, čo napísali proroci.

/Lk 18,31/

21. 1. pôstna

Bude ma vzývať a vyslyším ho.

/Žalm 91,15/

Na to sa zjavil Syn Boží, aby maril skutky diablove.

/1Jn 3,8b/

28. 2. pôstna

Hospodine, pamätaj na svoje zľutovanie.

/Žalm 25,6/

Boh dokazuje svoju lásku k nám tým, že Kristus umrel za nás, keď
sme boli ešte hriešní.

/Rím 5,8/

1999	<i>Záznamy</i>
1 Pondelok Albín 2 Utorok Lujza 3 Streda Bohumil, Bohumila 4 Štvrtok Kazimír 5 Piatok Fridrich 6 Sobota Radoslav 7 Nedel'a Tomáš	
8 Pondelok Zoltán 9 Utorok Františka 10 Streda Branislav, Bruno 11 Štvrtok Angela, Angelika 12 Piatok Gregor 13 Sobota Vlastimil 14 Nedel'a Matilda	
15 Pondelok Št. sviatok, Svetlana 16 Utorok Boleslav 17 Streda Ľubica 18 Štvrtok Alexander 19 Piatok Jozef 20 Sobota Vítázoslav 21 Nedel'a Beňadik	
22 Pondelok Oktavian 23 Utorok Adrián 24 Streda Gabriel 25 Štvrtok Marián 26 Piatok Emanuel 27 Sobota Alena 28 Nedel'a Soňa	
29 Pondelok Miroslav 30 Utorok Vieroslava 31 Streda Benjamín	

MAREC

Ten, ktorý neušetril vlastného Syna, ale vydal Ho za nás Všetkých, ako by nám nedaroval s Ním všetko?

/Rím 8,32/

7. 3. pôstna

Moje oči sú uprené vždy na Hospodina.

/Žalm 25,15/

Kto položí ruku na pluh a obzerá sa späť, nehodí sa pre kráľovstvo Božie.

/Lk 9,62/

14. 4. pôstna

Radujte sa s Jeruzalemom.

/Iz 66,10/

Ak zrno pšeničné, ktoré padlo do zeme, neodumrie, ostane samo, ale ak odumrie, prinesie veľkú úrodu.

/Jn 12,24/

21. 5. pôstna. Smrtná

Prisúd' mi právo, Bože!

/Žalm 43,1/

Syn človeka neprišiel, aby Jemu slúžili, ale aby On slúžil a dal dušu ako výkupné za mnohých.

/Mt 20,28/

25. Zvestovanie narodenia Krista Pána

28. 6. pôstna. Kvetná

Ako Mojžiš povýšil hada na púšti, tak musí byť povýšený aj Syn človeka, aby každý veriaci mal v Nom večný život.

/Jn 3,14–15/

1999	Záznamy
1 Štvrtok Hugo 2 Piatok Zita 3 Sobota Richard 4 Nedel'a Vel'konočná ned.	
5 Pondelok Vel'konočný pond. 6 Utorok Irena 7 Streda Zoltán 8 Štvrtok Albert 9 Piatok Demeter 10 Sobota Igor 11 Nedel'a Július	
12 Pondelok Estera 13 Utorok Aleš 14 Streda Justína 15 Štvrtok Fedor 16 Piatok Zita 17 Sobota Rudolf 18 Nedel'a Andrea	
19 Pondelok Jela, Ratmír 20 Utorok Marcel 21 Streda Ervín 22 Štvrtok Jelena 23 Piatok Vojtech 24 Sobota Marek 25 Nedel'a Juraj	
26 Pondelok Jaroslava 27 Utorok Jaroslav 28 Streda Jarmila 29 Štvrtok Dobrotka 30 Piatok Miroslava	

APRÍL

Na to Kristus umrel a ožil, aby panoval aj nad mŕtvými aj nad živými.
/Rím 14,9/

1. Zelený štvrtok

Pamiatku spravil svojím divným skutkom, Hospodin milostivý je a milosrdný.

/Žalm 111,4/

2. Veľký piatok

Tak Boh miloval svet, že svojho jednorodného Syna dal, aby nezahynul, ale večný život mal každý, kto verí v Neho.

/Jn 3,16/

3. Biela sobota

4. 1. slávnosť veľkonočná

Kristus povedal: bol som mŕtvý a hľa, som živý na veky vekov a mám kľúče smrti a podsvetia.

/Žjav 1,18/

5. 2. slávnosť veľkonočná

Či to Kristus nemusel pretrpieť a (tak) vojsť vo svoju slávu?

/Lk 24,26/

11. 1. po Veľkej noci

Ako teraz narodené nemlúvniatka.

/1Pt 2,2/

Požehnaný Boh a Otec nášho Pána Ježiša Krista, ktorý nás zo svojho veľkého milosrdenstva vzkriesením Ježiša Krista z mŕtvých znovuzrodil pre živú nádej.

/1Pt 1,3/

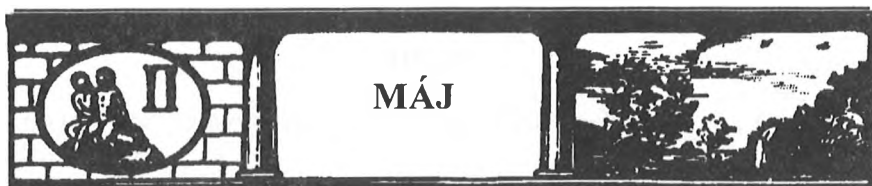
18. 2. po Veľkej noci

Milosti Hospodinovej je plná zem.

/Žalm 33,5/

Povedal Ježiš: Ja som dobrý pastier. Moje ovce počúvajú môj hlas, aj ja ich znám a nasledujú mňa. Ja im dávam večný život

/Jn 10,11.27–28/

1999		Záznamy
1	Sobota Sviatok práce	
2	Nedel'a Žigmund	
3	Pondelok Galina, Irma	
4	Utorok Florián	
5	Streda Kvetoslav	
6	Štvrtok Hermína	
7	Piatok Stanislav	
8	Sobota Ingrida	
9	Nedel'a Gregor	
10	Pondelok Viktória	
11	Utorok Blažena	
12	Streda Pankrác	
13	Štvrtok Servác	
14	Piatok Bonifác	
15	Sobota Žofia	
16	Nedel'a Svetozár	
17	Pondelok Gizela	
18	Utorok Viola	
19	Streda Gertrúda	
20	Štvrtok Bernard	
21	Piatok Felix	
22	Sobota Júlia	
23	Nedel'a Želmíra	
24	Pondelok Johana, Ela	
25	Utorok Urban	
26	Streda Dušan	
27	Štvrtok Iveta	
28	Piatok Viliam	
29	Sobota Vilma	
30	Nedel'a Ferdinand	
31	Pondelok Petronela	

MÁJ

Som presvedčený, že Ten, ktorý počal vo vás dobré dielo, aj ho dokoná až do dňa Krista Ježiša.

/Fil 1,6/

2. 4. po Veľkej noci

Spievajte Hospodinu novú pieseň!

/Žalm 98,1/

Spievajte Hospodinu novú pieseň, lebo vykonal divné veci!

/Žalm 98,1/

9. 5. po Veľkej noci

Neprestajne sa modlite!

/1Tes 5,17/

Požehnaný Boh, ktorý neodmietol moju modlitbu a neodňal mi svoju milosť!

/Žalm 66,20/

13. Vstúpenie Krista Pána

I povedal Ježiš: a ja keď budem povýšený zo zeme, pritiahnem všetkých k sebe.

/Jn 12,32/

16. Po Vstúpeni

Čuj, Hospodine, môj hlas, keď volám!

/Žalm 27,7/

I povedal Ježiš: a ja, keď budem povýšený zo zeme, pritiahnem všetkých k sebe

/Jn 12,32/

23. Svätodušná nedeľa

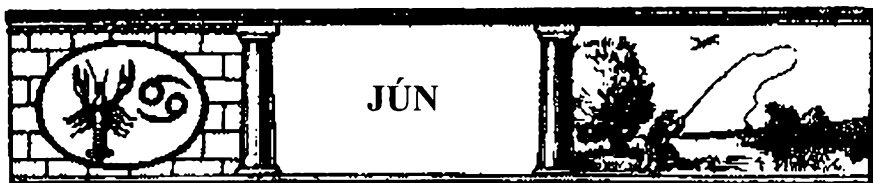
Nie vojenskou mocou ani silou ale mojim Duchom – hovorí Hospodin mocnosti

/Zach 4,6/

24. Svätodušný pondelok

Odvetil Šimon Peter: Ty si Kristus, Syn Boha živého

/Mt 16,16/

1999	Záznamy
1 Utorok Aleš 2 Streda Xénia 3 Štvrtok Karolína 4 Piatok Lenka 5 Sobota Laura 6 Nedel'a Norbert	
7 Pondelok Robert 8 Utorok Medard 9 Streda Stanislava 10 Štvrtok Margaréta 11 Piatok Dobroslava 12 Sobota Zlatko 13 Nedel'a Anton	
14 Pondelok Vasil 15 Utorok Vít 16 Streda Blanka 17 Štvrtok Adolf 18 Piatok Vratislav 19 Sobota Alfréd, Johanna 20 Nedel'a Valéria	
21 Pondelok Alojz 22 Utorok Paulína 23 Streda Sidónia 24 Štvrtok Ján 25 Piatok Tadeáš 26 Sobota Adriana 27 Nedel'a Ladislav	
28 Pondelok Irena 29 Utorok Peter, Pavol 30 Streda Melánia	

JÚN

Kto vyrozpráva mocné činy Hospodinove, rozhlási všetku Jeho chválu?
/Žalm 106,2/

6. 1. po Trojici

Ježiš hovorí: Kto vás počúva, mňa počúva; a kto vami pohŕda, mnou pohŕda.

/Lk 10,16/

13. 2. po Trojici

Riekol Ježiš: Pod'ťte ku mne všetci, ktorí sa namáhate a ste preťažení: ja vám dám odpočinutie!

/Mt 11,28/

20. 3. po Trojici

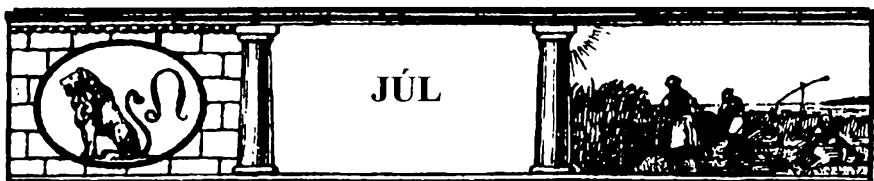
Syn človeka prišiel hľadať a spasit', čo bolo zahynulo.

/Lk 19,10/

27. 4. po Trojici

Jedni druhých bremená znášajte a tak naplníte zákon Kristov.

/Gal 6,2/

1999	Záznamy
1 Štvrtok Diana 2 Piatok Berta 3 Sobota Miloslav 4 Nedel'a Prokop	
5 Pondelok Cyril, Metod 6 Utorok Patrícia, Patrik 7 Streda Oliver 8 Štvrtok Ivan 9 Piatok Lujza 10 Sobota Amália 11 Nedel'a Milota	
12 Pondelok Henrich 13 Utorok Margita 14 Streda Kamil 15 Štvrtok Karolína 16 Piatok Drahomír 17 Sobota Bohuslav 18 Nedel'a Kamila	
19 Pondelok Vincent 20 Utorok Eliáš 21 Streda Daniel 22 Štvrtok Magdaléna 23 Piatok Vladimír 24 Sobota Božena 25 Nedel'a Krištof	
26 Pondelok Anna, Hana 27 Utorok Oľga 28 Streda Jakub 29 Štvrtok Marta 30 Piatok Judita 31 Sobota Ignác	

JÚL

Ježiš Kristus hovorí: hľadajte najprv kráľovstvo Božie a Jeho spravodlivosť a všetko toto bude vám pridané.

/Mt 6,33/

4. 5. po Trojici

Milosťou ste spasení skrze vieru. A to nie sami zo seba; je to dar Boží.

/Ef 2,8/

6. Sviatok Majstra Jána Husa

11. 6. po Trojici

Takto vraví Hospodin, tvoj Stvoriteľ: Ne boj sa, lebo som ťa vykúpil, povolal som ťa tvojím menom; môj si ty!

/Iz 43,1/

18. 7. po Trojici

Nie ste už cudzinci ani prišielci; ale ste spoluobčania svätých a domáci Boží.

/Ef 2,19/

25. 8. po Trojici

Ako dietky svetla žite. Lebo ovocia svetla je vo všetkej dobrotivosti, spravodlivosti a pravde.

/Ef 5,8–9/

1999	Záznamy
1 Nedel'ňa Ľubomír	
2 Pondelok Gustáv	
3 Utorok August	
4 Streda Dominik	
5 Štvrtok Jozefína	
6 Piatok Hortenzia	
7 Sobota Štefánia	
8 Nedel'ňa Oskar	
9 Pondelok Ľubomíra	
10 Utorok Vavrinec	
11 Streda Zuzana	
12 Štvrtok Darina, Klára	
13 Piatok Ľubomír	
14 Sobota Mojmír	
15 Nedel'ňa Marcela	
16 Pondelok Leonard	
17 Utorok Milica	
18 Streda Elena, Helena	
19 Štvrtok Vrástislava	
20 Piatok Štátny sviatok	
21 Sobota Jana	
22 Nedel'ňa Tichomír	
23 Pondelok Filip	
24 Utorok Bartolomej	
25 Streda Ľudovít	
26 Štvrtok Samuel	
27 Piatok Ružena	
28 Sobota Augustín	
29 Nedel'ňa Ľuboslav	
30 Pondelok Benjamín	
31 Utorok Nora	

AUGUST

Ježiš Kristus hovorí: z každého prázdneho slova, ktoré ľudia vyslovia, budú vydávať počet v súdny deň.

/Mt 12,36/

1. 9. po Trojici

Od každého, komu bolo mnoho dané, bude sa mnoho pohl'adávať, a komu mnoho zverili, od toho budú viac žiadať.

/Lk 12,48/

8. 10. po Trojici

Blahoslavený národ, ktorému Hospodin je Bohom, ľud ktorý si zvolil za vlasníctvo.

/Žalm 33,12/

15. 11. po Trojici

Boh sa pyšným protiví, ale pokorným dáva milosť.

/1Pt 5,5/

22. 12. po Trojici

Trstinu nalomenú nedolomí a tlejúci knôt neuhasí.

/Iz 42,3/

29. 13. po Trojici

Odpovie im Ježiš: čokoľvek ste urobili jednému z týchto mojich najmenších bratov, mne ste urobili.

/Mt 25,40/

1999	<i>Záznamy</i>
1 Streda Drahoslava 2 Štvrtok Branislav 3 Piatok Belo 4 Sobota Rozália 5 Nedel'a Régina	
6 Pondelok Alica 7 Utorok Marianna 8 Streda Mária 9 Štvrtok Dobruša 10 Piatok Oleg 11 Sobota Bystrík 12 Nedel'a Mária	
13 Pondelok Ctibor 14 Utorok Ľudomil 15 Streda Jolana 16 Štvrtok Ľudmila 17 Piatok Olympia 18 Sobota Eugénia 19 Nedel'a Konštantín	
20 Pondelok Ľuboslav 21 Utorok Matúš 22 Streda Móric 23 Štvrtok Zdenka 24 Piatok Ľuboš 25 Sobota Vladislav 26 Nedel'a Edita	
27 Pondelok Cyprián 28 Utorok Václav 29 Streda Michal 30 Štvrtok Jaromír	

SEPTEMBER

Ježiš hovorí: ak sa neobráтите a nebudete ako deti, nikdy nevojđete do kráľovstva nebeského.

/Mt 18,3/

5. 14. po Trojici

Dobroreč, duša moja, Hospodinu a nezabúdaj na žiadne Jeho dobrodenia!

/Žalm 103,2/

12. 15. po Trojici

Na Boha uvaľte všetky svoje starosti, lebo On sa stará o vás.

/1Pt 5,7/

19. 16. po Trojici

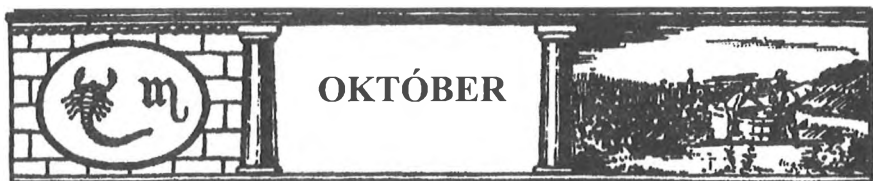
Kristus Ježiš zahladil smrť a evanjeliom vyviedol na svetlo život a neporušiteľnosť.

/2Tim 1,10/

26. 17. po Trojici

Vít'azstvo, ktoré premohlo svet, je naša viera.

/1Jn 5,4/

1999	Záznamy
1 Piatok Brigita 2 Sobota Levoslav 3 Nedeľa Stela	
4 Pondelok František 5 Utorok Viera 6 Streda Natália 7 Štvrtok Eliška 8 Piatok Eugénia 9 Sobota Dionýz 10 Nedeľa Slavomíra	
11 Pondelok Valentína 12 Utorok Maximilián 13 Streda Koloman 14 Štvrtok Boris 15 Piatok Terézia 16 Sobota Vladimír 17 Nedeľa Hedviga	
18 Pondelok Lukáš 19 Utorok Kristián 20 Streda Vendelín 21 Štvrtok Uršula 22 Piatok Sergej 23 Sobota Národ. sv., Severína 24 Nedeľa Kvetoslava	
25 Pondelok Aurel 26 Utorok Demeter 27 Streda Sabína 28 Štvrtok Šimon 29 Piatok Klára 30 Sobota Alfonz 31 Nedeľa Aurélia	

OKTÓBER

Ako mnoho je Tvojich diel, ó Hospodine! Všetky si múdro učinil, zem je plná Tvojho tvorstva.

/Žalm 104,24/

3. 18. po Trojici

A toto prikázanie máme od Neho, aby ten, kto miluje Boha, miloval aj brata.

/1Jn 4,21/

10. 19. po Trojici

Uzdrav ma Hospodine, a budem uzdravený, zachráň ma, a budem zachránený.

/Jer 17,14/

17. 20. po Trojici

Hospodin ti oznámil, človeče, čo je dobré a čo žiada od teba: len zachovať právo, milovať láskavosť a v pokore chodiť so svojím Bohom.

/Mich 6,8/

24. 21. po Trojici

Nedaj sa premôcť zlému, ale dobrým premáhaj zlé!

/Rím 12,21/

31. Pamiatka reformácie

Nik nemôže položiť iný základ okrem toho, čo je položený, a tým je Ježiš Kristus.

/1Kor 3,11/

1999	<i>Záznamy</i>
1 Pondelok Marianna 2 Utorok Pamiatka zosnulých 3 Streda Ida 4 Štvrtok Karol 5 Piatok Imrich 6 Sobota Renáta 7 Nedel'a Denisa	
8 Pondelok Bohumír 9 Utorok Teodor 10 Streda Marián 11 Štvrtok Martin 12 Piatok Svätopluk 13 Sobota Stanislav 14 Nedel'a Irma	
15 Pondelok Leopold 16 Utorok Agneša 17 Streda Klaudia 18 Štvrtok Eugen 19 Piatok Alžbeta 20 Sobota Felix 21 Nedel'a Elvíra	
22 Pondelok Cecília 23 Utorok Klement 24 Streda Emília 25 Štvrtok Katarína 26 Piatok Kornél 27 Sobota Milan 28 Nedel'a Henrieta	
29 Pondelok Vratko 30 Utorok Ondrej, Andrej	

NOVEMBER

Udržujte sa v láske Božej a očakávajte milosrdenstvo nášho Pána Ježiša Krista na život večný.

/Júd 21/

1. Pamiatka zosnulých

7. 3. pred koncom cirk. r.

Ajhl'a, teraz je čas veľmi príhodný; ajhl'a, teraz je deň spasenia!

/2Kor 6,2/

14. Predposledná cirk. r.

Všetci totiž musíme sa ukázať pred súdnou stolicou Kristovou.

/2Kor 5,10/

21. Posledná v cirk. r.

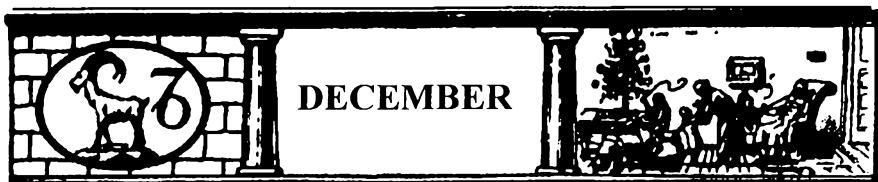
Majte bedrá opášané a sviece horiace.

/Lk 12,35/

28. 1. adventná

Tvoj kráľ prichádza k tebe, spravodlivý a plný spásy.

/Zach 9,9/

1999	Záznamy
1 Streda Edmund 2 Štvrtok Bibiána 3 Piatok Slavomír 4 Sobota Barbora 5 Nedel'a Oto	
6 Pondelok Mikuláš 7 Utorok Ambróz 8 Streda Mária 9 Štvrtok Izabela 10 Piatok Judita 11 Sobota Hilda 12 Nedel'a Otilia	
13 Pondelok Lucia 14 Utorok Branislava 15 Streda Ivica 16 Štvrtok Etela 17 Piatok Kornélia 18 Sobota Sláva, Slávka 19 Nedel'a Abrahám	
20 Pondelok Dagmar 21 Utorok Bohdan 22 Streda Ábela 23 Štvrtok Viktória 24 Piatok Adam a Eva 25 Sobota Vianoce 26 Nedel'a Vianoce, Štefan	
27 Pondelok Ján 28 Utorok Ivana 29 Streda Tomáš, Milada 30 Štvrtok Dávid 31 Piatok Silvester	

DECEMBER

Hľadajte Hospodina, dokiaľ sa dáva nájsť, vzývajte Ho dokiaľ je blízko!
/Iz 55,6/

5. 2. adventná

Vzpriamte sa a pozdvihnite hlavy, pretože približuje sa vaše vykúpenie.
/Lk 21,28/

12. 3. adventná

Na púšti pripravujte cestu Hospodinu! Pán prichádza s mocou.
/Iz 40,3.10/

19. 4. adventná

Radujte sa v Pánu vždycky! Opakujem: radujte sa! Pán blízko!
/Fil 4,4–5/

24. Štedrý večer

Zjavila sa milosť Božia, spásonosná všetkým ľuďom.
/Tit 2,11/

25. 1. slávnosť vianočná

Slovo stálo sa telom, prebývalo medzi nami, a my hladeli sme na Jeho slávu.
/Jn 1,14/

26. 2. slávnosť vianočná

Sa zjavila dobrota a láskavosť nášho Spasiteľa Boha k ľuďom.
/Tit 3,4/

31. Záver občianskeho roka. Silvester.

Hospodin milosrdný je a ľútostivý, zhovievavý a bohatý je v milosti.
/Žalm 103,8/

SÚ MESTÁ STOVEŽATÉ,
KTORÝCH SLÁVA HVIEZD SA DOTÝKA.
SÚ MESTÁ BEZ VEŽÍ–
A PREDSA NEMENEJ ZNÁME.
SÚ MESTÁ – NAŠE RODISKÁ,
NAŠA PUPOČNÁ ŠŇÚRA S TÝMTO SVETOM.
SÚ MESTÁ, V KTORÝCH SA KAŽDODENNE
PREBÚDZAME DO NOVÝCH DNÍ,
MESTÁ, V KTORÝCH SA NÁM DOSTÁVA
RADOSTI I SMÚTKU...

15-eho septembra 1998 mestská samospráva a združenie ochrancov mesta usporiadali pamätnú slávnosť z príležitosti **125-eho výročia postavenia budovy mestskej radnice a udelenia štatútu mesta**. V rámci týchto osláv bola odhalená pamätná tabuľa na chodbe úradu, kde notár mesta – Dr. Michal Simon – predniesol slávnostný prejav.

*Vážené dámy
a vážení páni!*

Hovorí sa, – a ja to tiež potvrdzujem – že kto nepozná a neuctí si svoju minulosť, tomu je pochybná prítomnosť a neistá budúcnosť. Budúcnosť môžeme stavať len z kameňov minulosti.

Naše prostredie, v ktorom žijeme, vytvorili naši predkovia a ak si my neuctíme prácu a snahu našich predkov, tak ani sami seba sa neceníme a nemôžeme počítať s tým, že naši potomkovia nás budú ctiť. Je to pravda, ktorá sa týka života jednotlivca, rodiny ale aj spoločenstva.

Je potešujúci a srdce zohrievajúci pocit, že občania mesta Békésskej Čaby – najmä v posledných rokoch – vždy viac a viac pozornosti venujú na bádanie svojej minulosti, na objavenie významných udalostí, na uctenie dôležitých osobností.

Pekným príkladom toho je, že v posledných rokoch sa vytvorila tradícia umiestňovať na arkádovej chodbe mestského domu pamätné tabule, ako napr. Dr. I. Bertóthymu, ktorý bol prvým primátorom mesta, J. Harruckernovi znovuzakladateľovi mesta, z príležitosti 150. výročia vyhlásenia večitého výkupu z poddanstva, a taktiež pamätná tabuľa vzdáva česť známemu architektovi mesta v minulom storočí – Ernő Sztrakovi.

Dnes, keď oslavuje 125. výročie postavenia budovy mestského domu a 80. výročie štatútu mesta zase umiestnime pamätnú tabuľu, ktorá vzdáva česť našim predkom.

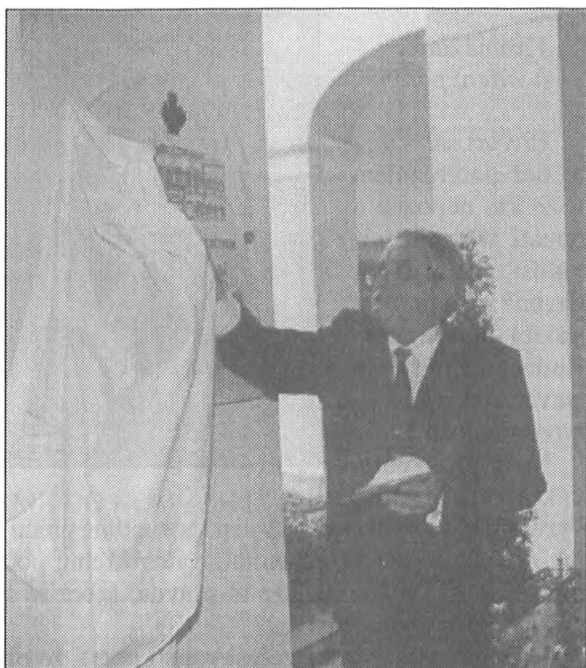
Ako je známe, tento dom, na kameňoch ktorého stojíme – Radnica – bol postavený podľa plánov E. Sztraku. To nie je náhoda, že pamätná tabuľa dnešného výročia bude umiestnená paralelne na druhej strane chodby – s tabuľou E. Sztraku – s vďakou a uznaním vďační potomkovia.

Presne pred 125 rokmi v tento deň mal slávnostný prejav na zhromaždení mestského zastupiteľstva – celým mestom uznaný notár Samuel Semian, ktorého prejav mal náladu dušupozdvihujúcu a je aj dnes príkladom toho, ako možno rodisko milovať.

Pre mňa je veľká pocta, že túto pamätnú tabuľu môžem ja odhaliť, ako dnešný notár mesta.

Z prejavu S. Semjana sa môžeme dozvedieť o tom, že základný kameň tejto budovy bol položený 14-eho apríla 1872, keď krásne svietilo jarné slniečko, hrala hudba, boli aj mažiarové strelby a odzneli oduševnené pozdravy. Na severovýchodnej časti budovy zamurovali sklenenú nádobu, v ktorej umiestnili všetelijaké dokumenty vtedajšieho obdobia – a vyjadrili žiadosť, aby ďalšie pokolenia čím pozdejšie našli tieto dokumenty.

Po jednom a štvrt' storočí môžeme povedať, že žiadosť našich predkov sa zatiaľ splnila. Do základného kameňa umiestnené dobové pamiatky sa zatiaľ ešte neobjavili. Práve naopak, táto budova, napriek všelijakým historickým víchriciam zostala domom mesta. Sústavne sa budovala ďalej, vyvíjala sa a skrášľovala. V r. 1925 postavili schodište, predĺžili bočné strany a v r. 1927 spojili bočné strany, tým sa stala budova palácovou. Vtedy zariadili aj slávnostnú sieň.

Po celý čas táto budova bola najvýznamnejšou mestskou pamiatkou. My, ktorí tu pracujeme, ju pokladáme len za pracovisko. Tento dom je viac, ako sídloestskej samosprávy, viac, ako sídlo mestského úradu. Dom je symbolom mesta, pýchov občanov mesta. Je dobrý pocit pozrieť dookola po arkádnom dvore a v minulom roku vytvorenom, historické pamiatky chrániacom, dvore podujatí.

Občania mesta čoraz viac a pyšnejšie ukazujú mestský dom návštevníkom. Tento dom dáva možnosť k organizovaniu rôznych spoločenských podujatí, konferencií, slávností a takisto kultúrnym podujatiam na vysokej úrovni.

Pred 125-imi rokmi Samuel Semian vyslovil žiadosť: „Nech bude tento dom miestom stretnutia slobodných čabianskych občanov...” Ja si myslím, že táto žiadosť sa splnila. My, potomkovia, dobre gazdujeme so svojím dedičstvom, s hodnotami, ktoré vytvorili naši predkovia.

Z úprimného srdca prajem, aby sa ďalšia žiadosť Samuela Semiana tiež splnila, ktorú vyjadril vo svojom slávnostnom prejave: „Dom, nech chráni všemohúci pred živelnou pohromou, pred všetkými nepriateľskými snahami, ktoré by sa snažili ju zničiť. Nech stojí tu táto budova za dlhé stáročia. Nech tu stojí aj vtedy, keď už okolo nej budú stáť parádnejšie, väčšie budovy. Nech stojí tu aj vtedy, keď už neskorší potomkovia ani to nebudú vedieť označiť, kde prachnivie náš prach. Nech stojí tu, ako skromná pamiatka predkov s dobrou vôľou, ktorí ju tu nechali ako dedičstvo pre vd'achných vnukov. Nech budú tieto steny svedkami šťastnej budúcnosti, keď naše milé prekvitajúce mesto bude mať vplyv do ďaleka...”

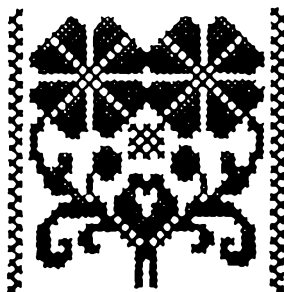
...„Milosť všemohúceho, ktorá ochraňuje dobrú dušu tejto osady od začiatku – nech sa vznáša večne nad týmto domom, nech sa vznáša nad mestom Čaba, nech sa vznáša nad každým jej občanom.”

Vážené dámy a páni! Nech stojí tu táto pamätná tabuľa za stáročia, ako znak našej vd'aky a úcty.

S týmito myšlienkami pamätnú tabuľu odhaľujem.

Békésska Čaba, 15. september 1998.

Preložila: Helena Somogyiová

Juraj Dolnozemský

Si mohutný a krásny

Na počesť 175-ročného (1824–1999)
Veľkého čabianskeho chrámu

*Nemáš žiadne vrásky,
si mohutný a krásny,
postavený z lásky!*

*Stojíš dôstojne a pevne
aj ako symbol slúžiš mestu,
nepodliehaš nikdy
nijakému trestu.*

*Od základov hlásaš
odhodlanosť
veriacich predkov.
Z tých zašlých čias
si pravým svedkom.*

*Ktorý, aby si bol
z presvedčenia,
dlhé roky bojovali
tvrdo, hrdo!*

*Dohrkotal robotný koč,
zíva brdo!*

*Tu sa od počiatku hlásavalo
Slovo Božie
v rôznych rečiach.
A čerpala sa nádej z neho,
ktorá i dnes pretrváva.
Nech ho Láska Božia
i naďalej požehnáva.*

Čabiansky Veľký evanjelický kostol

Deň Petra - Pavla, 29. júna 1824 bol veľkým sviatkom békéščabianskej evanjelickej cirkvi. Vtedy vysvetili pred veľkým množstvom veriacich najväčší evanjelický kostol krajiny.

Tento, rozmermi monumentálny kostol, je ovocím mnohej práce a obetí, veľkolepého a smelého podnikania. V klasicistickom štýle stavaný kostol plánovali František Pumberger aradský majster pevností: Anton Ziegler gyuljanský murársky majster a Jozef Hoffer staroaradský murársky majster. Oni ho aj postavili. V r. 1807 začali s veľkou prácou. Z ďalekých miest z Vacova, Pešti, Segedínu a Sedmohradska znášali stavebný materiál, lebo na mieste nebolo ani kameňa ani k stavbe potrebného dreva. Ale v srdci veriacich bola viera, obetavosť a nádej, že veľkolepé plány sa im podarí uskutočniť. Práca pekne napredovala a dobre išla, kým krajina žila v pokoji. Ale stavba sa zastavila keď napoleónska vojna zasiahla našu krajinu.

Roky nepostupovali zo stavbou. Už tak bolo, že dopoly postavené múry rozoberú, lebo pre devalváciu peňazí nebolo finančných prostriedkov na pokračovanie stavby.

V r. 1817 na 300 výročie reformácie, predsa sa dali do pokračovania a stavbu r.1824 aj dokončili.

Dohotovený kostol je 53 metrov dlhý, 27 m. široký, výška vnútorného priestoru je 26 m. Vežu má viac ako 70 m-ov vysokú. Šírka múrov siaha od 2,5 m do 3,7 m. Takto je pochopiteľné, že na stavajúce sa múry vynášali materiál vozmi. Obvod dvoch hlavných vežu držiacich stĺpov, je 20–20 krokov. V trojlod'ovom, z dvoch strán poschodovom kostole, dĺžka lavíc dosahuje 1,5 km, to znamená, že asi 3,5 tisíc ľudí má miesta. Kostol má 8 vchodov, 20 oblokov ktoré sú 7,5 m vysoké.

365 schodov vedie do med'ou pokrytej veže, ktorej vrchol je zdobený hviezdou zo skla. Na čelnom mieste kostola stojí ohromný kancľový oltár, práca slávneho majstra doby, Laurinca Dunaiszkeho, akademického sochára. Výška oltára je 13 m. Jeho stĺpy spolu s postamentom sú 8,2 m vysoké. Na stĺpy prilieha strecha v tvare timpanonu, na ktorej vidíme tri ženské postavy symboly viery, lásky a nádeje. Za sochami listy ostrice a jej ozdobné plody nato poukazujú že miesto, kde kostol stojí, bolo dávno močaristým krajom. Nad listami sa trblietajú zlatisté lúče vychádzajúceho slnka. V strede slnka je rovnostranný trojuholník a v ňom hebrejské písmená JAHVE. Maľba oltára – je dielom maliara Leonarda Landau – zobrazuje J. Krista na kríži. Na prvom poschodí je postavený 3 manualový, 38 registerový organ – naproti oltáru – je jeden z najväčších organov evanjelickej cirkvi, ktorý bol obnovený r. 1914 podľa plánov organistu Gábora Trajtlera. Veľký kostol v uplynulom čase bol viackrát opravovaný.

Raz to, raz ono bolo treba obnoviť. 28. júna 1978 bolo zemetrasenie v župe. Počas tohoto vo Veľkom kostole nastali také ohromné škody, že kostol na istý čas museli zatvoriť. Ohromné poškodenie, pukliny a škáry v klenbách a v múroch vyžadovali posilnenie konštrukcie, ktorej plány zostavil Gyula Benedicty hlavný statik župného mesta Békésska Čaba. Konzultanti boli dr. Belo Csák, z výskumnej katedry Technickej univerzity v Budapešti a Celokrajinský pamiatkový inšpektorát. Plány sa dohotovili, ale ani v štátnom ani družstevnom sektore, ani medzi súkromníkmi sa nenašiel podnikateľ na ich uskutočnenie, nemali kapacitu a primerané náradie. V tejto ťažkej situácii sme rozhodli o vlastnej realizácii. Je známe, že cirkev má za úlohu iné, nemala náradie a odborníkov. Ale nutnosť nás priviedla k tomu, aby sme prijali všetky problémy, ťarchy vlastnej práce. Keď naše ťažkosti sme štátnemu vedeniu rozpovedali, povolili nám, aby sme zorganizovali vlastnú stavebnú brigádu, ktorá mala priemerný počet 30 osôb.

Práca sa začala na jar 1980, ktorej predchádzalo zaobstarávanie potrebného materiálu k obnove. Toto bolo veľmi ťažkou úlohou, lebo vtedy v krajine chýbal viacerý stavebný materiál, najmä pílené smrekové drevo, z ktorého sme my veľa potrebovali. Aj vedúci celokrajinského podniku poznamenal, keď prijímal objednávku na drevo k lešeniu: „Toto množstvo je celý lesík“. A ozaj, drevo lesíka – chvala bohu a ochote patričných orgánov – zo Záhony aj prišlo. Nielen nevyhnutné drevo, ale aj ostatný stavebný materiál sa nám podarilo získať. Pravdaže s veľkou námahou, a pokorou. Ale bolo povzbudzujúce vidieť, že koľkí sa snažili pomáhať v nie každodennej práci, pri obnove kostola po zemetrasení. Na jar 1980 začatú prácu – odpočítajúc pauzy kvôli počasiu – sme permanentne vykonávali. V zimnom období len tesári a stolári mohli pracovať. Murárom sme museli inde zabezpečiť prácu, lebo kúrenie kostola sme nevedeli riešiť.

Popri našej robotníckej skupine isté odborné práce sme dali zhotoviť súkromníkom. Technickú kontrolu obnovy viedol János Király stavebný inžinier. Počas 4 rokov trvajúcej obnovy sme použili 1014 q cementu 628 m³ vápna, 439 m³ betónu, 581 m³ štrku, 402 q ocele, 525 m³ piesku, 99 q medeného plechu 50 q farby a 12 vagónov stavebného dreva. Počas obnovy elektrického vedenia sa použilo 3000 m-ov potrubia a 12000 m káblov. Dovoz materiálu sme realizovali vlastnými dopravnými prostriedkami. K obnovovaniu sme použili vlastné stroje (vyťahy, elektrické kladky, betonové miešačky a stolársko priemyselné stroje) k lešeniu sme použili vlastné lešenie. S vlastnými nástrojmi a najmä vlastnými pracovníkmi vykonané práce vo veľkom nám znížili výdavky. Takto obnova Veľkého kostola stála 17 miliónov forintov, čo bola polovica odborníkmi plánovanej

sumy. Výdavky obnovy boli zabezpečené z poistného proti zemetraseniu a milodarov veriacich. Celokrajinská evanjelická cirkev: mesto Békésska Čaba, župa Békés a Celoštátny pamiatkový ústav tiež prispeli k obnove. Potomkovia dávnych osídlencov, členovia dnešnej evanjelickej cirkvi v Čabe nielen svojimi financiami, ale aj svojou dobrovoľnou prácou napomáhali obnovenie kostola. Bola dojmavé vidieť ako sa usilovali, v každodenných starostiach ustatí starci a siluplní mladí, muži a ženy, ako pracovali na kostole a okolo neho, najmä pri záverečných prácach. Ich oduševnenie ťahala aj mňa, povzbudzovalo mnohých a poskytlo radosť tým, pre ktorých Veľký kostol je nielen najdôležitejšou pamiatkou mesta, ale dom Ježiša Krista, dôkaz obetavosti pôvodných stavbárov a dnešných opravovateľov.

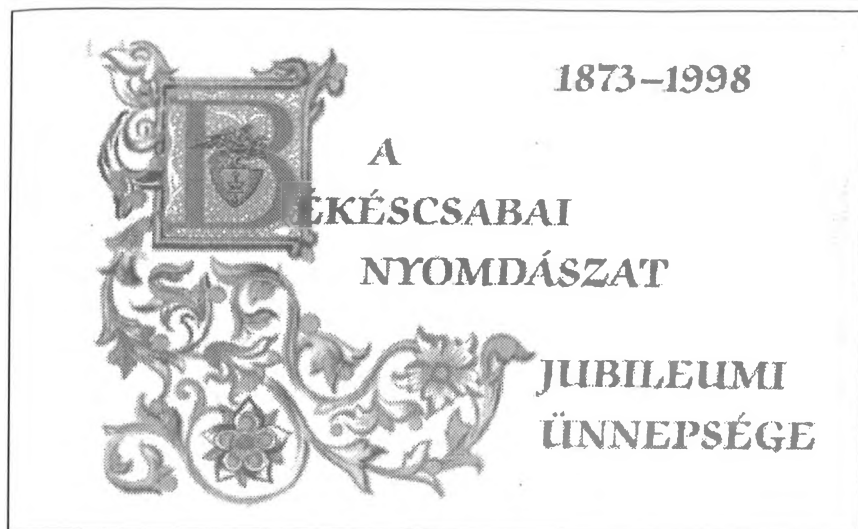
2. okt. 1983 bol nezabudnuteľným sviatkom nielen pre evanjelikov Čaby, ale aj celého obyvateľstva mesta. V pekne obnovenom naplnenom Veľkom kostole robil vysviacku Dr. Zoltán Káldy biskup a po nej, na slávnostnom zhromaždení prehovorilo viac vysokých cirkevných a štátnych hodnostárov. Pri tejto príležitosti sme sa spolu tešili, že spoluprácou mnohých, ale predovšetkým Božou pomocou, sa znovu môže používať historická pamiatka Veľký kostol, na radosť veriacich a na Božiu slávu. V popoludní vysviacky, medzi inými, predniesol spevácky zbor Lutheránia dielo Sándora Szokolayho, oceneného Kossuthovou cenou – Lutherovu kantátu, dirigoval sám skladateľ. Na organe hral Gábor Trajtler.

Od výstavby Veľkého kostola uplynulo 175 rokov, od toho času sa naše mesto obohatilo viacerými peknými budavami. Ale medzi všetkými je najdôležitejším a najvyšším Veľký kostol. Vežu mu zd'aleka vidieť z hociktorej strany keď sa približujeme k mestu. Veľký kostol je jedným zo symbolov mesta.

László Tábornszky

Preklad: Zuzana Gulyásová

Odhaľovací prejav pamätnej tabule z príležitosti 125. výročia čabianskeho tlačiarenstva

11. september 1998.

Vážení naši hostia!

V týchto chvíľach sme svedkami a účastníkmi jednoduchých a šľachetných činov, skláňame hlavu pred typografmi, na ktorých dnes spomíname odhalením pamätnej tabuľe.

Oni neboli hrdinovia, boli ľudia s cnosťami a chybami, ale niečo ich predsa vyzdvihlo zo všedného života. Im sa dostala tá možnosť, že mohli byť prvými v tomto meste, ktorí začali tlačiarenské majstrovstvo a táto predestinácia sa spojila s odbornými pracovnými činmi, na ktoré musíme spomínať.

Vlani sme oslavovali na Sarvaši 150. výročie typografie Békešskej župy. S úctou sme spomínali na Lipóta Réthyho. Nie s menšou úctou na dnešnej slávnosti spomíname na činnosť Dobayho a bratov Povázayovcov.

Békésska Čaba v 70-ich rokoch minulého storočia sa ešte nemohla pýšiť priemyslom, vyspelosťou, kultúrou a mestským charakterom. V takýchto podmienkach začali tlačiarri svoju činnosť, ktorá predstavovala v našom meste aj priemysel aj kultúru. Bolo to aj remeslo, aj povolanie, tak ako je to aj dodnes.

Tieto myšlienky ma napadli včera, keď sme umiestnili veniec na hrobe Povázsayho v dolníckom cintoríne a na hrobe Dobayho v Gyule. Dnes sme si vypočuli dve prednášky, ktoré dobre spojili minulosť a prítomnosť.

A teraz tu stojíme pred pamätnou tabuľou, ktorá zveční mená prvých čabianskych tlačiarov. Potomstvo a dnešní tlačiarri, ale nielen oni, ale aj čabianski občania vzdávajú česť ich pamiatke. K menu Jánosa a Sándora Dobayho, a László a Sándora Povázsayho sa viaže začiatok tlačiarenskej tradície. Nasledovali ich aj ďalšie známe mená, ktoré dosiahli tiež veľké uznanie, tak v našej župe, ako i v celej krajine, ba aj za hranicami. Boli to rodiny Kner a Tevan.

Pyšní sme na zakladateľov i na súčasných majstrov a táto hrdosť vyžaduje od nás rozdávať a rozširovať kultúru a kvalitu.

Keď odhaľujeme pamätnú tabuľu, oprávnené sa nadohodi otázka, prečo práve na stene tohoto domu? Prvá tlačiareň, ktorá bola majetkom Dobayho (Gyula) stála vedľa dnešného Múzea M. Munkácsyho. Ale bola len dočasná. Potom bratia Povázsayovci vybudovali tlačiarenskú dielňu v dome, ktorý bol postavený na tomto mieste. Bol nízky, krytý trstinou, mal tri okná na ulicu, bola to dielňa známejšia a trvanlivejšia.

Sándor Povázsay bol prvým tlačiarom v Čabe, ktorý sa tu vyučil remeslo. Jeho otec odkúpil zariadenie Dobayho svojim synom László-ovi a Sándorovi.

Táto tlačiareň na začiatku vydávala výtlačky menšieho významu, pozdejšie noviny a potom začali vydávať aj knihy, čím dosiahli v odborných kruhoch veľké uznanie. Príkladom toho sú tie dve knižôčky, ktoré prichystal na dnešnú slávnosť tipograf Béla Gécs.

V tlačiarri Povázsayovcov hrali dôležitú úlohu aj slovenské výtlačky, ktoré slúžili tunajším Slovákom a evanjelickej cirkvi. V tejto tlačiarri sa rozmnožovalo slovenské písmo a tým aj slovenská kultúra. I tento fakt nás motivoval pri vyberaní miesta pamätnej tabule.

Na základe týchto myšlienok odhaľujem pamätnú tabuľu v mene organizátorov, Nadácie Kner–Tevan, Cofinec Hungary Rt., župného združenia papierníctva a tlačiarstva, Čabianskej organizácie Slovákov.

Po tomto slávnostnom programe, prosím prítomných, aby navštívili aj výstavu, usporiadanú v Dome slovenskej kultúry, týkajúcu sa čabianskeho tlačiarstva.

János Malatyinszki

Preložila: Helena Somogyiová.

Perla Považia – Trenčín, družobné mesto Békésskej Čaby

Mesto Trenčín

Mesto Trenčín nazývané perla Považia, je jedno z najkrajších miest Slovenska. Rozkladá sa v údolí rieky Váh na rozhraní Trenčianskej a Iľavskej kotliny. Trenčín bol a je počas celého obdobia svojej existencie významným kultúrnym, správnym i ekonomickým centrom stredného Považia.

História:

Najstaršie osídlenie je datované do 2. tisícročia pred Kristom, keď mal na hradnej skale sídlo ľud maďarovskej kultúry (staršia doba bronzová). Ďalší vývoj osídlenia na prelome druhého a prvého tisícročia pred Kristom ovplyvnil ľud lužickej kultúry s hradiskom na mieste dnešného hradu a časti Breziny. Z čias markomanských vojen pochádza jedna z najvýznamnejších pamiatok na území mesta – rímsky nápis. Príchodom Slovanov v 7. – 8. storočí na naše územie získava Trenčín charakter politického i náboženského strediska Považia.

Po zániku Veľkej Moravy a mnohých pohraničných sporov sa stal Trenčiansky hrad sídlom župy. Podoba dnešného mena Trenčín sa spomína prvý raz v roku 1067. V podhradí vznikla trhová osada so slovanským obyvateľstvom. Najstarší archívny doklad o Trenčíne je v Zoborských listoch z roku 1111 a 1113. V roku 1296 sa stalo strediskom panstva Matúša Čáka. Pri obliehaní vojskami Karola Róberta z Anjou v r. 1321 hrad vyhorel. Považím sa prehnali mnohé vojenské udalosti, stavovské povstania, Turci, no najväčším nešťastím bolo umiestnenie cisárskej posádky na hrade. Nemecká posádka tu sídlila od roku 1670 do roku 1782. V 19. storočí vzniká v Trenčíne viacero priemyselných podnikov a mesto sa stáva sídlom ľahkého priemyslu.

Historické a kultúrne pamiatky

Rímsky zápis z roku 179 n. l. – prvá písomná zmienka o osade Laugaricio. Je to autentický doklad o prítomnosti Rimanov na území dnešného mesta. Nápis je možno vidieť z hotela Tatra.

Reliéf Jána Jiskru z Brandýsa – vytesaný do skaly pod hradom z roku 1921.

Piaristický kostol sv. Františka Xaverského s kláštorom zo 17. storočia. Výzdobu tvoria fresky Krištofa Tauscha. Na čelnej fasáde sú slnečné hodiny z roku 1711. V priestoroch je zriadená Galéria M. A. Bazovského.

Farské schody – postavené v roku 1568, zohrali dôležitú funkciu – predstavovali obrannú komunikáciu mestských hradieb.

Farský kostol Narodenia Panny Márie – patrí medzi najstaršie sakrálne objekty. Jeho základom je bazilikálne trojlodie. Pohrebná kaplnka Ilešházióvcov predstavuje architektonický skvost kostola. Otvára sa z bočnej lode. Cisár Karol IV. daroval farskému kostolu gotickú monštranciu.

Dolná mestská brána – renesančná mestská veža z roku 1534 tvoriaca súčasť pôvodného opevnenia uzatvára námestie.

Dom mestského kata – renesančná stavba neďaleko farského kostola, postavený v 17. storočí.

Židovská synagoga – monumentálny objekt v maurskom štýle z počiatku 20. storočia. V súčasnosti výstavná sieň.

Kaplnka sv. Anny z roku 1789, patrí medzi sakrálne objekty.

Kláštorný kostol Notre Dame – z roku 1909. Autorom 14 obrazov krížovej cesty je P. J. Kern.

Evanjelivký kostol – z roku 1794

Karner sv. Michala – z 2. polovice 15. storočia. V podzemí sa nachádza kostnica, verejnosti neprístupná. Je postavená v gotickom štýle, má dve podlažia. Stavba slúžila aj ako zbrojnica a neskôr ako sýpka.

Trenčiansky hrad – dominanta mesta a širokého okolia. Najstaršou murovanou stavbou hradu bola rotunda z 10.–11. storočia. Ďalším objektom bola Hlavná a Hodinová veža, Ľudovítov palác, Barborin palác a palác Zápoľských. Na hradnú studňu hlbokú 72,2 m sa viaže známa povesť o Omarovi a Fatime. Matúš Čák vystaval v hradnom areáli palác. Podobne aj Žigmund Luxemburský. Roku 1475 získal hrad rod Zápoľských, ktorí ho prestavali a rozšírili. V roku 1790 vyhorel. S celkovou rekonštrukciou sa začalo v roku 1955.

Povešť o Omarovi a Fatime: Štefan Zápoľský po víťaznej vojne s Turkami priviedol manželke zajatkyňu Fatimu. Keď sa Omar dozvedel, kde sa jeho snúbenica nachádza, s veľkým bohatstvom prišiel si ju vykúpiť. Nepomohli však ani náreky, ani dary. Pán hradu bol neoblomný: „Čo som daroval, neberiem nazad, a bohatstva mám dosť.“ Kľačiaci Omar sa spýtal v zúfalstve: „A čo nemáš?“ „Všetko mám“, znela odpoveď. Tu však mu prišlo na um: „Vodu nemám.“ Omar sa chytil poslednej nádeje: „A keď donútim túto skalú, aby vydala vodu, prepustíš mi Fatimu?“ Pán prikývol. Po troch rokoch sa Turci konečne prekopali až k vode, Omar z nej nabral do zlatého pohára a podal ho Zápoľskému so slovami: „Voda je tu, ale tvoje srdce bolo tvrdšie ako skala“.

Významné osobnosti mesta

S mestom pod Trenčianskym hradom sú spätí mnohí významní slovenskí kultúrni a osvetoví činitelia, ktorí sa v Trenčíne narodili, študovali či pôsobili, prípadne sú pochovaní.

Najstaršia história je spojená s menom Matúša Čáka Trenčianskeho zvaného aj pán Váhu a Tatier (okolo r. 1260 až 1320). Tento uhorský feudál, oligarcha a politik vlastnil asi tridsať slovenských hradov. Na Trenčianskom hrade – stredisku svojho panstva – zriadil dvor na spôsob uhorského kráľovského dvora. Matúš Čák patrí k legendárnym postavám slovenskej histografie a literatúry.

V trenčianskej oblasti pôsobilo viacero príslušníkov rodiny Štúrovcov. V evanjelickej cirkevnej škole vyučoval otec Samuel Štúr, na evanjelickom cintoríne je pochovaná matka Anna Štúrová, rodená Michalcová. V Trenčíne sa narodil jeden z Ľudovítových bratov Karol (1810–1851), evanjelický farár, literár a pedagóg. Najmladší Janko Štúr (1827–1905), publicista, aktívny účastník národnoobrodeneckého hnutia rokov 1848–1849, je tiež pochovaný v Trenčíne.

Na evanjelickej cirkevnej škole spôsobil ako učiteľ aj Ján Rizner, otec zakladateľ a slovenskej bibliografie Ľudovíta Vladimíra Riznera (1848 až 1913). V rokoch 1809–1812 tu študoval významný český historik František Palacký.

Na jezuitskom, neskôr piaristickom gymnáziu študoval Samuel Timon, zakladateľ kritickej uhorskej histografie, ako aj Ján Baltazár Magin, autor Apologie – jedného z prvých obranných spisov Slovákov proti maďarskému nacionalizmu.

V Trenčíne študoval Daniel Krman (1663–1740), evanjelický farár, autor cirkevnohistorických diel, cestopisných prác, básnik, upravovateľ piesní, prekladateľ, vlastenec a horlivý zástanca práv protestantov.

Veľkú časť života spojil s Trenčínom Jozef Branecký (1882–1962) – spisovateľ a rektor piaristického gymnázia. Jeho literárna tvorba s osvetovo–výchovnými prvkami sa tematicky viaže k mestu a jeho okoliu.

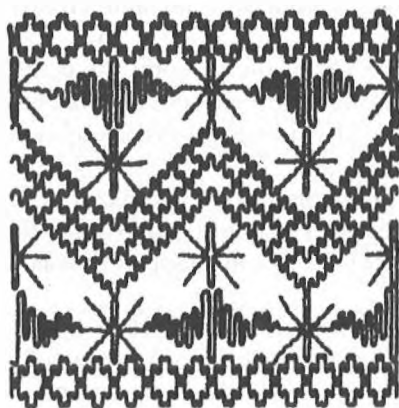
K ďalším významným Trenčanom patrí Karol Brančík (1842–1915), lekár, prírodovedec, zakladateľ Prírodovedeckého spolku Trenčianskej župy a prvý riaditeľ Trenčianskeho múzea.

Na evanjelickom cintoríne je pochovaný aj Ján Halaša (1893–1981), lekárnik, amatérsky fotograf, priekopník slovenskej turistiky a vysokohorského športu, autor turistických a vlastivedných publikácií.

S Trenčínom spojil svoj život Miloš Alexander Bazovský (1893–1968), výtvarník a národný umelec. Jeho meno nesie trenčianska galéria.

Jedným z významných dejateľov mesta bol Karol Pádivý (1908–1965), priekopník slovenskej hudby pre dychové orchestre, autor mnohých inštrumentálnych známych skladieb, spoluzakladateľ viacerých hudobných festivalov. Na jeho počesť bol pomenovaný celoslovenský festival dychových hudieb Pádivého Trenčín.

K rodákovi európskeho významu zaradíme spisovateľa Vojtecha Zamarovského (1919). Jeho diela sú preložené do mnohých cudzích jazykov.

Predstavy na Slovensku o Dolnej zemi – Predstavy dolnozemských Slovákov o Slovensku

Ján Sirácky

V porovnaní s inými rokmi bol /a ešte je/ rok 1994 akýsi žičlivejší voči dolnozemským Slovákom: v pomerne krátkom časovom rozpätí je už tretie stretnutie ich predstaviteľov. Po okrúhlom stole na tému Slovenské panónske diaspory začiatkom júna stretli sa koncom septembra v Segedíne na vedeckej konferencii pri príležitosti 45. výročia založenia Katedry slovenského jazyka a literatúry Vysokej školy pedagogickej Gyulu Juhásza, na konferencii venovanej zakladateľovi tejto katedry a poprednému prekladateľovi zo slovenskej literatúry Ladislavovi Sziklaymu, resp. problematike literárnej komparatistiky. Pred týmto tretím a azda najvýznamnejším stretnutím, na ktorom sa vo väčšom počte zúčastňujú aj tvorcovia slovenskej literatúry na Dolnej zemi, najmä Slováci vo Vojvodine, si dôstojne pripomenuli dve významné národnokultúrne výročia: 75 rokov Slovenského gymnázia v Petrovci a 50. výročie založenia slovenských novín – týždenníka Hlas ľudu, ktorý začal vychádzať už štyri dni po oslobodení Petrovca nielen ako prvé slovenské noviny, ale prvé noviny v slobodnej Vojvodine vôbec. Napriek značným ťažkostiam, ktoré museli prekonať vydavatelia i autori, vyšla tak Pamätnica 75 rokov Slovenského gymnázia v Petrovci, ako aj zborník prác *Náš hlas ľudu* päťdesiatročný, o ktorom si po prvom a teda bežnom prečítaní myslím, že kvalitou prekonal svojho predchodcu (zborník *Štyridsať rokov Hlasu ľudu* z roku 1984), kým o terajšej gymnaziálnej pamätnici v porovnaní s predchádzajúcimi (najmä pri jeho päťdesiatke) to nemôžem jednoznačne povedať.

A keď už pri týchto jubileách, cítim potrebu spomenúť aj úsilie obetavých vedeckých a kultúrnych pracovníkov z Trenčína na čele s dr. Milanom Šišmišom za pozoruhodného sponzorstva Padinčana Pavla Čapu, ktorí v septembri pripravili dôstojné oslavy 120. výročia narodenia dr. Ľudovíta Mičátka, významného činiteľa všetkých dolnozemských Slovákov od začiatku 20. storočia a vojvodinských Slovákov najmä po prvej svetovej vojne, jedného zo zakladateľov novín *Dolnozemský Slováčok*. V rámci týchto osláv bola otvorená výstava *Rodina Mičátkovcov a slovenská*

kultúra a konal sa aj seminár s tým istým názvom. Skutočne treba ľutovať, že sa na tomto seminári nezúčastnili traja pozvaní referenti zo Slovakistického ústavu v Novom Sade: ich neúčast' možno pochopiť, ale nemožno ospravedlniť, najmä keď do určeného času, do konca októbra, neposlali ani svoje príspevky. Aj z toho seminára vyjde totiž zborník, čo v dnešných časoch nie je také jednoduché ani na Slovensku.

Vráťme sa však k téme nášho príspevku. Táto téma či problém nás už dávnejšie znepokojuje, "omína" ako vravia na Dolnej zemi, o čom svedčí skutočnosť, že aj v minulosti sme cítili potrebu aspoň sporadicky sa ňou zaoberať. Hoci tento problém bol latetne prítomný už v našej prvej knihe Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem v 18. a 19. storočí, ktorej prvé vydanie vyšlo už v pomerne ďalekom roku 1966, viac sme sa mu venovali v našom príspevku Dolná zem a Slováci (Historický náčrt), prednesenom roku 1971 na sympóziu Tradičná kultúra Slovákov na bývalej uhorskej Dolnej zemi, ktoré pripravila a usporiadala Komisia pre štúdium ľudovej kultúry enkláv pri Odbornej komisii pre národopis Vedeckého kolégia histórie SAV. (Príspevky z toho sympózia vyšli v časopise Slovenský národopis č. 2/23 roku 1975 – spomínaný príspevok sme neskoršie zaradili aj do publikácie Dlhé hľadanie domova, ktorú MS vydala roku 1985.) Ale aj vtedy to bola aj teraz stojí na začiatku úvahy o uvedenej téme v podstate hypotéza, že kraje a krajiny, v ktorých bývajú príslušníci nášho národa mimo vlastného územia sú (alebo aspoň by nám mali byť) akosi bližšie než ostatné. Akoby slovenský element v cudzom svete, spojený často početnými rodinnými zväzkami s tými, čo ostali doma, najmä či aspoň v prelomových obdobiach našich národných dejín sa pociťoval ako čosi blízke, ako čosi naše, čo však z ďaleka nemožno jednoznačne tvrdiť o iných, povedzme všedných obdobiach, keď Slovensko akoby nezaujímali osudy Slovákov mimo materského etnického územia. Vyslovili sme aj ďalšiu hypotézu, že *konkrétnejšie predstavy* o Dolnej zemi vznikali na Slovensku až vtedy, keď sa Slováci dostali alebo prišli s ňou do styku, keď sa im naskytla príležitosť tam pracovať ako sezónnym poľnohospodárskym robotníkom už v 17. storočí, resp. keď sa čoskoro na nej začali aj dočasne či natrvalo aj osadzovať. V dôsledku tohto slovenského osídlenia sme aj pojem Dolná zem museli pojiť širšie než je pôvodné maďarské pomenovanie Alföld – Dolná zem, prípadne Nagy Magyar Alföld – Veľká uhorská nížina, aby sme mohli sledovať celý koplónizačný proces Slovákov, ktorý sa uskutoční aj za hranice týchto oblastí /termínov/.

V prospech nášho názoru svedčí aj Matej Bel vo svojich Notitiách (Notitia Hungariae novae historico geographica), zv. 3, obsahujúci poznatky (notitie) o vtedajších stoliciah Pešť, Piliš a Šolt, ku ktorému sme sa bližšie dostali prakticky až prostredníctvom maďarského vydania (výberu) z roku

1977. Podľa všetkého Matej Bel bol prvým významným Slovákom, ktorý oboznamoval svojich rodákov so slovenským osídľovaním mimo Slovenska, najmä v dolnozemských oblastiach. A s akou láskou písal o nich, o ich rozmnožovacej sile. Hoci sme ho už častejšie citovali, dovoľte aj tu uviesť aspoň krátky citát: „...Ich rod (Slovákov) v rozmnožovaní sa prevyšuje Maďarov, a tam, kde raz vstúpili, tak rýchlo nadobúdajú na sile, že sa ti zdá, že sa ani nenarodili, ale urodili ako obilie. Kolónie, ktoré založili pred dvadsiatimi–tridsiatimi rokmi (ide o prvú fázu osídľovania) sa už tak rozmnožili mladým húfom, že môžu vypúšťať nové kolónie ako včely rojs”. Z toho vyplýva, že Matej Bel bol vlastne prvým historikom dolnozemských Slovákov z pohľadu celonárodných slovenských dejín, avšak tieto Notície o dolnozemských stoliciach napriek nášmu značnému úsiliu dosiaľ nevyšli v slovenčine. Chceli sme ich vydať s ďalšími písanými prameňmi o dolnozemských Slovákoch. Sme radi, že nás predbehli tak Čabania (keď pred dvoma rokmi vydali Haanove Pametnosti Békeš – Čabánske pri príležitosti 100. výročia autorovej smrti), ako aj Nadlačania, ktorí tohto roku vydali Haanov–Zajacov Dejepis starého a nového Nadlaku, preložený z bibličtiny do slovenčiny Ondrejom Štefankom, ktorý napísal aj priliehavý doslov.

Keď sme spomenuli Mateja Bela, treba spomenúť aj Jána Čaploviča, ktorý vo svojom diele Slováci v Uhorsku (napísanom po nemecky a uverejnenom v časopise Hesperus 1818–1820) chválil najmä podnikavosť a usilovnosť Slovákov aj v remeslách, v priemyselnom podnikaní (pričom mal na mysli rozvinuté remeslá a prvé manufaktúry) a prispel aj k šíreniu poznatkov o dolnozemských Slovákoch. Spomína ho aj Vlado Mináč vo svojom pomaly už legendárnom Dúchaní do pahrieb (najnovšie vyšlo v knihe Odkiaľ a kam, Slováci?, iba nedávno), keď hovorí, že na sklonku 18. storočia Čaplovič nazval Slovákov uhorskými Angličanmi pre ich náchylnosť na obchod a priemysel. Mináč poznamenáva, že ak zo slovenskej literatúry, najmä však poézie vzniká dojem, že sme a vždy sme boli národ pastierov a roľníkov, treba si tento dojem opraviť. Slovensko bolo dielňou Uhorska (s. 142).

Treba azda ešte pripomenúť, že aj v najstarších a postupne aj v ďalších slovenských novinách a časopisoch možno nájsť správy z Dolnej zeme a o dolnozemských Slovákoch (v Palkovičovom Týdenníku, vo vládných či správnejšie provládnych Slovenských novinách, Štúrových Slovenských národných novinách, Pešťbudínskych vedomostiach, Národnom hlásniku /martinskom/, najmä však v Hodžovom Slovenskom týždenníku, Cirkevné listy a pod.).

Dlho po Čaplovičovi vychádzali diela o odsťahovaných Slovákoch skôr z ich dolnozemského pohľadu, kým až roku 1948 nevyšli Mrázove

rozhovory o dolnozemských Slovákoch. Tento dolnozemský petrovský rodák mal aj trochu šťastia: medzi prvými sa zo svojich rovesníkov dostal na Slovensko, kde úspešne pôsobil na poli literatúry ale aj kultúry v širšom ponímaní, zdieľajúc ustavičné obavy o ďalší osud svojich dolnozemských rodákov z celoslovenského zreteľa. Mrázovo dielo o nich, najmä o Slovákoch o Vojvodine ale aj širšie, je vo viacerých súvislostiach neprekonané až do súčasnosti (28. novembra tohto roku uplynie deväťdesiat rokov do jeho narodenia, 29. septembra t. r. uplynulo už tridsať rokov od jeho predčasnej smrti).

Popri známich knihách o slovenských literárnych dejateľoch na Dolnej zemi je aj autorom štúdie Účasť Dolnej zeme v slovenskej literatúre, ktorá pravdepodobne ostala v rukopise a bola napísaná v rokoch druhej svetovej vojny.

Keďže sme sa tu dnes zišli na rozhovoroch o vývinových tendenciách tvorby slovenských spisovateľov z Dolnej zeme, dovoľte mi odcitovať niektoré Mrázove úvahy či postrehy:

„Pre literárneho a kultúrneho historika dolnozemských Slovákov rozhodujúci význam majú dve skutočnosti, a to konfesiónalna príslušnosť vystaľovalcov a ich stavovská zaradenosť. V našej odbornej i popularizačnej literatúre zväčša sa uvádza, že Dolnú zem osídľovali iba evanjelickí Slováci... Podrobným historickým zisťovaním prišlo by sa však k poznaniu, že aj katolíci sa značnom počte sťahovali na juh.”

V ďalšom uvádza, že ich národné a kultúrne postavenie bolo odlišné, že medzi evanjelikov od prvej chvíle prichádzali duchovní a učitelia zo starej vlasti (podľa vtedajšej terminológie skôr zo starého kraja)... „evanjelický ľud žije ďalej v mnohorakých duchovných zväzkoch so Slovenskom.” Následovne A. Mráz uvažuje takto: „Evanjelictvo na Slovensku produkovalo cez celý tento čas toľko inteligencie, že mohlo ňou saturať nielen potreby Slovákov žijúcich mimo etnického územia, ale relatívne početných vzdelancov dodávalo aj iným susedným národom. Učitelia a kňazi zo Slovenska boli odchovaní životnými i kultúrnymi hodnotami nášho národa, tieto hodnoty pestovali a udržiavali i medzi ľuďom, kde našli svoje pôsobisko. Celé desiatky významných evanjelických dejateľov, narodených a vzchovaných na Slovensku, účinkovali na Dolnej zemi, včleňujúc toto odtrhnuté spoločenstvo do kultúrnej sféry celoslovenskej, mnohými prostriedkami upevňujúc na Dolnej zemi povedomie, že i tieto časti národa tvoria jednotu s časťou národa doma. A historik slovenského osadníctva v ktorejkoľvek krajine poznáva, že len v takom rozsahu a dovedty povedomím a rečovo neodcudzovali sa vystaľovalci svojej slovenskosti, kým v nich boli silné pocity a vedomie o zrastenosti so Slovenskom a jeho životnými tendenciami. Do ktorých slovenských

krajov na Dolnej zemi najsystematickejšie cez desaťročia prichádzali učení ľudia zo starej vlasti, tie kraje zostali národne najzachovanejšie a najaktívnejšie.”

Avšak táto minca, ako napokon každá, má aj druhú stranu: vzdelanci zo Slovenska mohli prichádzať iba do tých krajov či osád, kde slovenskí osadníci pociťovali potrebu ich pôsobenia a kde pre toto pôsobenie vytvorili aj vhodné podmienky, najčastejšie vo veľkých zboroch evanjelickej cirkvi.

Vracajúc sa v minulosti častejšie k úlohe inteligencie medzi dolnozemským ľudom už dávnejšie sme vyslovili názor, že jej pôsobenie často záležalo aj od geografického faktora, resp. blízkosti či väčšej vzdialenosti od Slovenska. Sú isté rozdiely napr. medzi novohradsko-peštianskou skupinou slovenských osád a békéško-čanádskou či vojvodinskou skupinou. Prvá, teda novohradsko-peštianska oblasť, ktorá bola oblasťou s najstarším slovenským osídlením, bola aj geograficky najbližšie k Slovensku a iste aj to aspoň čiastočne vplývalo na skutočnosť, že v tejto oblasti pôsobil značný počet slovenských vzdelancov, predofšetkým kňazov, ktorí udržiavali živý styk so Slovenskom aj prostredníctvom vlastnej literárnej tvorby Bohuslav Tablic z Acse, Štefan Leška z Dunagyházy a Kiskőrösa, Juraj Rybay najmä z Cinkoty, Ján Hrdlička z Maglódu, známi aj ako obrancovia slovenského jazyka a národa.

V ďalšom období väčšie možnosti svojho uplatnenia nachádzali slovenskí vzdelanci v békéško-čanádskej oblasti či vo Vojvodine. Keďže sú nie neznáme veci, pre potrebu tohto príspevku ich netreba uvádzať, ale iba povedať, že ich nebolo málo.

V súvislosti s uvedeným chcem ešte uviesť, že mám pocit, že sme ešte stále dostatočne neodpovedali na otázku, ako ľud prijímal tieto národnobuditeľské úsilia v širokom zmysle slova, ktorým často podržovali aj svoju literárnu či historickú spisbu a že sa na toto azda ani nedá odpovedať pohľadom z hora, teda zo Slovenska, ale len pohľadom zdola. Terajší slovenskí inteligenti na Dolnej zemi by sa mali z vlastnej potreby pokúsiť odpovedať na túto otázku aspoň z regionálnych zorných uhlov, čím by sa prispelo k plnšiemu celodolnozemskému obrazu.

Aj v spojení s týmto sa mi žiada opätovne sa vrátiť k problému, ktorý je prítomný tak na Slovensku ako aj na Dolnej zemi, k problému jej postupného vzdľaňovania sa od Slovenska, od jeho národnokultúrnych a národnobuditeľských úsilí. Zavinenie či vina sú v tomto ohľade obojstranné. Je viac-menej známe, že relatívne slabé slovenské národné hnutie, vystavené silným maďarizačným tlakom aj na vlastnom etnickom území akoby sa nestačilo venovať tým Slovákom v Uhorsku, ktorí žili mimo tohto kompaktného etnického územia. Vieme, že sa o dolnozemských Slovákoch prvý raz verejne hovorí až začiatkom šesťdesiatych rokov 19. storočia, v

období Memoranda slovenského národa, v návrhoch na usporiadanie „slovenského okolia“, v ktorých sa žiada obciam slovenským v inonárodnej oblasti, ako aj obciam „inonárodným a vyhraničiť sa nemohúcim“ zabezpečiť právo používať vlastnú reč a ponechať si národnosť. Táto skutočnosť mala priaznivý ohlas medzi dolnozemskými Slovákmi a prejavila sa zintenzívnením ich národných hnutí najmä v prvom období existencie Matice slovenskej (1863 – 1875), ale sčasti aj po jej násilnom zatvorení. Chcem iba pripomenúť, že Matica slovenská nielen vo Vojvodinskej, ale aj v békéšsko–čanádskej oblasti mala nezanedbateľný počet členov, pre ktorých boli vytvorené až tri matičné jednatelstvá. Azda stojí za pripomenutie aj skutočnosť, že vedenie mesta Čaby v revolučnom 1848 roku podalo žiadosť, aby čabianski slovenskí domobranci mali slovenského dôstojníka v osobe Ľudovíta Omastu, ale táto žiadosť sa, akože inak, nestretla s porozumením.

Ani v tzv. matičných rokoch sa v békéšsko–čanádskej oblasti už nestretávame s výraznejšími, vyhranenými prejavmi slovenského národného povedomia azda s výnimkou nadlackého národovca Karola Hrdličku, ktorý písal začiatkom roku 1873 do Národného hlásnika, že: „...Od jedného času i na Dolnej zemi brieždi sa už na krásny deň národného povedomia. Hlásia sa k svojeti slovenskej učení i neučení, hospodári i remeselníci... s radosťou sa chlúbime, že naša slovenská reč a jej spisba väčšej nachádza obľuby ako dosiaľ“; prípadne známym a pozoruhodným slovenským ochetníckym divadelníctvom v Nadlaku a Slovenskom Komlóši. V tom čase veľký maďarizačný tlak bol zo slovenských národných úsílí takmer úplne vyradil Níredházu, po ktorej nasledoval Sarvaš a v značnej miere aj Békéšska Čaba.

Roky „hluchoty a nemoty“ na Slovensku sa nevyhnutne odrazili aj na národnom živote dolnozemských Slovákov najmä v békéšskej oblasti (novohradsko–peštianska skupina bola vtedy v tomto ohľade už periférna a neškodná), ubúdali im sily na to, aby mohli úspešne odolávať čoraz prudším maďarizačným tlakom najmä ku koncu 19. a začiatkom 20. storočia.

A vtedy sa vedúce osobnosti z vojvodinskej slovenskej skupiny, národne ešte stále silnej, rozhodujú vydávať vlastný dolnozemský slovenský časopis Dolnozemský Slovák. Vieme, že na to mali viac dôvodov, tu spomeňme aspoň jeden: „V mesačníku tomto chceme sa zaoberať s *domácimi*, dolnozemského Slováka najbližšie sa týkajúcimi záležitosťami a touto cestou mienime vzbudiť v ňom záujem o svoje domáce a postupne vyvinúť v ňom zmysel pre *všeobecné dobro Slováka*.“ Aký ušľachtilý cieľ, aká dialektika. Lebo, ako píše v inej súvislosti: „Ústredné časopisy naše

zaoberajú sa otázkami všennárodného života, na podrobnosti nemajú ani času, ani miesta. Táto okolnosť určuje smer a obsah nášho časopisu...”

Aj dr. Miloš Krmo aj dr. Ľudovít Mičátek už vtedy dobre cítili osobitosť slovenskej Dolnej zeme aj vo vzťahu k materskému etniku a iste aj v Dolnozemskom Slovákovi radi boli uverejnili závery z Okrúhleho stola slovenských panónskych diaspor v Novom Sade a Petrovci v júni 1994 (pokračovateľiek kedysi veľkej a silnej spoločnej dolnozemskej enklávy), aspoň ich preambulu, v ktorej sa hovorí:

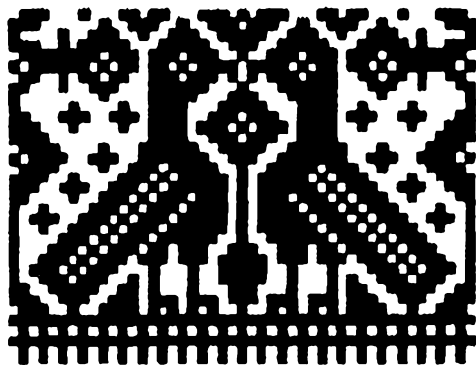
„Vychádzajúc zo spoločných koreňov kultúrnych tradícií a dnešných záujmov Slovákov, žijúcich v Maďarsku, v Rumunsku a v Juhoslávii, účastníci rokovania konštatujú:

– Slovenské dolnozemské ostrovy tvoria špecifický kultúrny a civilizačný fenomén, ktorý pokladajú za prirodzenú súčasť slovenskej duchovnej a materiálnej kultúry ako celku.

– Zároveň sa pokladajú za integračný prvok v štátnych útvaroch, v ktorých žijú.”

V ďalšej časti záverov navrhujú založiť (obnoviť) časopis Dolnozemský Slovák ako periodikum orientujúce sa na literatúru, vedu, kultúru a ďalšie duchovné intelektuálne aktivity, najmä dolnozemských autorov (projekt vydávania časopisu vypracuje skupina vymenovaná v Békéšskej Čabe vo februári 1994).

Teda po viac ako deväťdesiatych rokoch opäť iniciatíve z Dolnej zeme, iniciatíva na približovanie sa k sebe samému, ale i k Slovensku. Pochopí a podporí samostatné Slovensko (nielen Matica slovenská, ale aj jeho ústavné orgány) túto šľachetnú iniciatívu, alebo zostane k nej ľahostajné?

Život zasvätený dolnozemským Slovákom

Tí, ktorí poznajú Dr. Jána Siráckeho iste vedia, že jeho dlhoročné dielo, ktoré zasvätil dolnozemským Slovákom (ale nielen im), predstavuje neoceniteľný príspevok vo výskume dejín a života zahraničných Slovákov, z ktorého aj dnes čerpáme ako z bohatej studnice informácií. Ako nestora histórie dolnozemských Slovákov ho poznáva široká odborná pospolitosť doma i vo svete. Niet na Dolnej zemi slovenskej obce, kde by nemal priateľov a kde by sa nestretal s úctou a obdivom k jeho odbornosti a znalosti problematiky.

Korene Dr. Jána Siráckeho siahajú do Petrovca, slovenského mestečka v juhoslovanskej Vojvodine, kde sa narodil r. 1925. Odtiaľ sa po skončení slovenského gymnázia, ktoré absolvoval v rodisku, presídlil na Slovensko, kde absolvoval štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Najprv pôsobil ako redaktor časopisu Kultúrny život, aby sa neskôr stal šéfredaktorom vydavateľstva Veda. V 1968. roku stál pri zrode Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej a ako jeho prvý riaditeľ položil základy tomu, čo dnes voláme plánovaná a koncepcná starostlivosť o krajanov. Poznáme ho aj ako autora, spoluautora a prekladateľa viacerých publikácií. Medzi jeho najúspešnejšie knihy venované dejinám Slovákov z Dolnej zeme bezpochyby patrí Dlhé hľadanie domova, Sťahovanie Slovákov na Dolnú zem a iné.

Za jeho zásluhy v šírení slovenského ducha, slova a povedomia medzi Slovákami v Maďarsku sa Celoštátna slovenská samospráva v Maďarsku rozhodla oceniť tohto vzácneho človeka, historika, prekladateľa, publicistu, jednu z najvýznamnejších osobností dolnozemských Slovákov Dr. Jána Siráckeho. Stalo sa tak v utorok 21. júla na pôde Domu zahraničných Slovákov, čo má svoje opodstatnenie aj z toho dôvodu, lebo vytvorenie špecifického pracoviska, ktoré sa venuje problematike Slovákov v zahraničí, sa spája práve s jeho osobnosťou. Ocenenie „**Za našu národnosť**“ Dr. Siráckemu odovzdali za Celoštátnu slovenskú samosprávu (CSS) Dr. Július Alt, prvý podpredseda CSS a Etela Rybová, vedúca úradu CSS a za Čabiansku organizáciu Slovákov, jej predsedníčka Anna Ištvánová.

Vzhľadom na zdravotný stav a hlavne na rečové ťažkosti, príhovor Dr. Siráckeho pri tejto príležitosti prečítala vedúca múzea zahraničných Slovákov DZS PhDr. Ľubica Bartalská, ktorý Vám podávame v skrátenej podobe: „Keď píšem týchto pár riadkov, ešte stále neviem, kto bol iniciátorom, aby sa aj človeku zo Slovenska (a je to azda prvý raz), udelilo vyznamenanie, ktoré organizácie Slovákov z Maďarska môžu udeliť. Som

veľmi povďačný predstaviteľom týchto organizácií aj ako dlhoročný pracovník Ústavu pre zahraničných Slovákov Matice slovenskej, aj ako dolnozemský Slováč, ktorý je ešte vždy hrdý na svoj dolnozemský pôvod z juhoslovanskej Vojvodiny.

Chcem pripomenúť aj skutočnosť, že som sa dostal do partie vyznamenaných so vzácnymi krajaňskými pracovníkmi medzi Slováčmi v Maďarsku: s nezmarom pani Alžbetou Ančinovou z Békésskej Čaby a nestorom slovenských spisovateľov v Maďarsku, mojim dávnym a úprimným priateľom, veľkým slovenským básnikom aj v celodolnozemských slovenských reláciách, Komlóšanom Jurajom Antalom Dolnozemským (aby som spomenul iba tých, ktorých najlepšie poznám).

Dovoľte tu uviesť báseň Juraja Dolnozemského, ktorú napísal z príležitosti vyznamenania Jána Siráckeho

*„Človek, bojovník
s veľkým srdcom
plným čistej lásky
verný slovu
i svojmu slovenskému rodu,*

*v nohách, rukách
plný elánu,
zrodený na vedomú prácu,
núkaš, podávaš nádej,
nečakáš nikdy
za to plácu!*

*Učíš na život,
na múdrosť,
roztrúsených pútnikov,
aby neboli sirotami,
hoci kde sú,
trebars na konci sveta,
aj keď sa cítia často sami.*

*Už na krku
pod ťarchou rokov
by v duchu stále verný
ži dlho v dobrom zdraví
narodený na Dolnej zemi,
ktorý si úprimne ctíš
matky ženy!”*

Pri tejto príležitosti cítim potrebu povedať, že vyznamenanie Za našu národnosť nepatrí len mne; že patrí čiastočne aj ostatným pracovníkom Ústavu pre zahraničných Slovákov MS, ktorí sa postupom času stali zdatnými profesionálmi (o čom najlepšie svedectvo vydáva publikácia 20 rokov práce s krajanmi) a ktorí v praxi sami zistili, že práca s krajanmi nemôže byť len zamestnaním, ale že sa musí stať povolaním. Mám na mysli Martina Čemana, Ondreja Karkuša, Vieru Kantárovú, ale aj ďalších spolupracovníkov a spolupracovníčky, ktorí obetavo prikladali ruky k dielu, aby pomáhali našim krajanom v kontaktoch s kultúrou materského národa, v neposlednom rade práve dolnozemskej Slovákom, aj ich národnostne najohrozenejšej časti, Slovákom v Maďarsku. Ale treba spomenúť aj skutočnosť, že to bolo najmä v období, keď na čele Matice slovenskej stál Vladimír Mináč (na čele Demokratického zväzu v Maďarsku bol v tom čase Ján Šuch a po ňom Mária Jakabová, obidvaja obetaví krajanskí pracovníci). Tento Mináč vytváral a vytvoril v Matici, ale širšie na Slovensku, veľmi dobré podmienky pre prácu s krajanmi a napodiv aj sám si vypestoval aj zvláštny, pozitívny, taký špeciálny mináčovský vzťah k Slovákom v Maďarsku. To môže potvrdiť tak Dr. Július Alt, v tom čase tajomník Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku, ako aj Ing. Ondrej Karkuš, vtedy vedúci pracovník i riaditeľ UZS, ktorí sa spolu s „batkom“ zúčastňovali na významných rokovaniach s vysokými činiteľmi vtedajšej maďarskej vlády.

Aká škoda, že v súčasnosti nepracuje v Matici slovenskej ani inde na Slovensku Ústav pre zahraničných Slovákov. Tým nechcem podceňovať prácu existujúcich iných inštitúcií, ale žiada sa mi konštatovať, že je to tak na škodu Matice i Slovenska, ako aj – a najmä – na škodu zahraničných Slovákov.

Ešte raz úprimne ďakujem za udelené vyznamenanie a musím povedať, že je balzomom na moju ubolenú dušu, čo súvisí s vlečúcou sa chorobou. Vaším prostredníctvom pozdravujem všetkých Slovákov v Maďarsku a dúfam, že sa mi ešte podarí pobudnúť medzi nimi. Pozdravujem najmä tých, ktorí za 150 rokov maďarizácie nezabudli na svoj slovenský pôvod a v rámci CSS, ale aj Zväzu Slovákov v Maďarsku pracujú aspoň na zachovaní vedomia o pôvode. Ukazuje sa, že Slováci v Maďarsku aj v súčasnosti potrebujú obidve tieto inštitúcie – chráňte a zveľaďujte si ich navzájom.

Pozdravujem Vás s láskou, so smútkom i nádejou. S nádejou i smútkom nad našimi ustavičnými stratami. Ale na celej veci je povzbudzujúca skutočnosť, že Slováci v Maďarsku žijú a ešte dlho budú žiť. K tomu potrebujú aj našu lásku i podporu.

Ďakujem aj vedeniu Domu zahraničných Slovákov, ktoré nám pri tejto príležitosti poskytlo nielen prístrešie, ale aj pohostinnú priateľskú náruč. Ďakujem aj všetkým prítomným za účasť.”

Význam dlhoročnej obetavej činnosti Dr. Siráckeho bezpochyby hlboko ovplyvnil budúcnosť práce s krajanmi, ale zároveň sa zlatými písmenami zapísal do análov celoslovenských dejín v období po druhej svetovej vojne. Jeho príspevok vo výskume dejín a života Slovákov v zahraničí predstavuje novú kvalitatívnu dimenziu v širšom národnom a kultúrnom kontexte slovenského národa. Patrí mu za to naša vďaka a uznanie.

Jaroslav Kolár

Článok prevzatý z časopisu Slovenské zahraničie r. 3. č. 7. 1998.

Na rozlúčku s Jánom Hirkom

Opäť nás navždy opustil človek, na ktorého sme my, rodom Komlóšania, boli právom hrdí. Človek, ktorého sme si my, jeho bývalí žiaci, vysoko vážili. Pán profesor Ján Hirka, ktorý celý svoj život venoval výchove mládeže a škole, kde začal učiť s čerstvým diplomom, už nie je medzi nami. Bol Pedagógom – áno, s veľkým „p“. Kto by to vedel lepšie ako ja, ako my, ktorých učil na čabianskom gymnáziu.

Na hodiny dejepisu prichádzal vždy dôkladne pripravený s celou kopou kníh pod pazuchou. Na tabuľu napísal osnovu aktuálneho učiva, aby si ho vedeli osvojiť aj tí, ktorí slovenčinu menej ovládali. Až veľa rokov po svojom odchode z gymnázia som si uvedomila, aká námaha mohla byť pre chorého človeka „bojovať“ s nami, seabedomými pubertákmi. Škoda, že mu už nikdy nemôžem povedať, ako ma mrzí, že sa nám ho neraz podarilo vyvieť z miery.

Keď si naňho spomeniem, aj dnes ho vidím ako stojí pred tabuľou a čistou bielou vreckovkou si utiera spotenú tvár. Bol síce medzi nami aj cez prestávky, ale mne osobne sa počas štyroch rokov iba raz stalo, že zostúpil z katedry: bolo to na stužkovej, keď sme spolu tancovali na Straussov valčík Na krásnom modrom Dunaji.

Pred nedávnom som čítala citát z básne istého maďarského básnika. V surovom preklade znie nasledovne: Zomiera iba ten, na koho zabúdajú.

Ak je tomu tak, pán profesor Hirka zostane ešte dlho medzi nami.

Alžbeta Račková, 2. apríla 1998.

Svedectvo bohatého života

o pozostalosti Jána Sekerku

Po zániku Uhorska ostala na území Maďarska pomerne početná národnostná menšina. Podľa oficiálnej štatistiky v roku 1930 narátali 104 819 Slovákov, skutočný stav bol však iný, lebo podľa údajov tej istej štatistickej ročenky ďalších 233 141 obyvateľov, hlásiacich sa k maďarskej národnosti, hovorilo po slovensky.

V hothyovskom Maďarsku po dlhé roky bola slovenská národnosť bez vlastnej politicko-spoločenskej a osvetovej tlače. Jediným slovenským pravidelne vychádzajúcim časopisom bol čabiansky cirkevný mesačník Evanjelický hlásnik a Evanjelický kalendár. Táto cirkevná tlač neuspokojovala politické, spoločenské a hospodárske potreby slovenského ľudu. Preto založenie časopisu Slovenská rodina v roku 1934 treba považovať za významnú udalosť v živote slovenskej národnosti v Maďarsku. Už v I. ročníku sa stretávame s príspevkami Jána Gerčiho, Ondreja Korbeľa, Ondreja Kerepeckého a Jána Sekerku.

* * *

Bol krásny májový večer, keď som sa asi pred piatimi rokmi vybrala do slovenského klubu v Békéšskej Čabe. V starom dome, v ktorom sa v tom čase schádzali členovia klubu, sa zišlo veľa ľudí. Neviem, či početné obecnstvo privábila osoba vtedajšieho generálneho tajomníka Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku Jána Šucha a šéfredaktora Ľudových novín Pavla Kondača, alebo v slovenskom klube bol každý večierok takýto čulý. Jedno je však isté: rozvinula sa tu živá diskúzia. Z rohu miestnosti som ticho sledovala ľudí, na ktorých bolo vidieť, že ich všetko úprimne zaujíma. Sledovala som ich so zámerom, že si z nich vyberiem niekoho na reportáž. Všimla som si, že počas prednášky Ján Šuch často obracal na nízkeho starčeka sediaceho na kraji prvého radu so slovami: „Všakže, Jani báči!“, alebo „Vy sa na to ešte iste pamätáte, Jani báči?“. Ako keby čakal, že človek, ktorý dobre pozná život tunajších Slovákov, potvrdí pravdivosť jeho slov.

Zvedavosť vo mne neustále rástla – kto to len môže byť? Po rozhovore som sa vybrala rovno k nemu. Predstavili sme sa.

– *Ján Sekerka*, – povedal.

V ten večer som nahrala jeden jediný, ale tým rozsiahlejší rozhovor, ktorý má dnes už dokumentárny význam. Nikdy viac som ho nestretla... Jani báči nás navždy opustil. Ostala po ňom pozostalosť s bohatým slovenským materiálom a magnetofónová páska s jeho hlasom v archíve.

* * *

– *Slovenčinu ako materinskú reč mám nadovšetko rád. Za mlada stará mama držali vo mne túto vieru. Ony sa so mnou zhovárali vždy po slovensky. Rodičia však chceli zo mňa vychovať pána, a to spánštenie šlo len inou rečou. Sám som ani nechodil do slovenských, iba do maďarských škôl. Dobre som sa učil a všetko by bolo išlo cestou, ktorú mi rodičia vybrali, keby nebola náhoda zapracovala. Bol som totiž na istom pohrebe, kde som počul, ako ženy spievajú z takzvaného Funebrála. Je to taká príležitostná kniha, z ktorej spievajú na pohreboch. Ja som sa len prizeral a veľmi som sa hanbil, že nerozumiem, čo spievajú. Mal som starého kamaráta, nebohého Juraja Bauku, ktorý mi bol aj kolegom v úrade a s ktorým sme sa vždy iba po maďarsky rozprávali. Bauko mal na Lutherovej ulici malé knižkupectvo, takú filiálku Tranoscia. Raz, keď som išiel okolo, navštívil som ho. V obchode bol on a Juraj Kovách Fáber. Začul som, ako sa medzi sebou rozprávajú. Prekvapene som načúval, potom som sa spýtal:*

– *Ako sa vy dovráivate?*

– *Nuž, po slovensky.*

– *No však ja som Čabän, aj ja viem po slovensky, ale mnohým slovám nerozumiem.*

– *Joj, toto je literárna reč, spisovná slovenčina.*

– *Áno, kde ste sa ju naučili?*

– *No, v škole, aj rozhlas počúvame a čítame aj knihy.*

– *A máte také knihy?*

– *Máme.*

– *Tak mi dajte.*

Kamarát Bauko mi naložil celú hrbu kníh na pult. Povedal som mu:

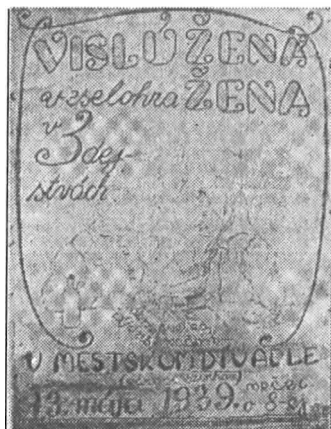
Priateľu, mne nedávaj takú hrbu. Daj mi jednoduché rozprávky, a aj slovníček k tomu.

Tak som dostal rozprávky a slovník. Doma som si sadol a asi mesiac som čítal. Vypísal som si neznáme slová, ešte aj dnes mám tento slovníček, je v ňom asi 500 slov. Takto som doháňal to, čo som zameškal.

* * *

Ján Sekerka sa nielen naučil po slovensky, ale sa stal aj vášnivým organizátorom slovenského kultúrneho života na Dolnej zemi. Pritom bol veľmi precíznym človekom, odkladal si každý dokument. Tak sa zrodilo svedectvo kultúrneho života Slovákov žijúcich na Dolnej zemi. Je to pozostalosť Jána Sekerku, ktorá obohatila zbierku čabianskeho báзовého múzea Mihálya Munkácsyho a ktorá sa dnes nachádza v Segedíne v Múzeu Ferencu Móru. Presnejšie u historika Štefana Tótha, ktorému poskytli tento materiál na spracovanie.

– V Békéšskej Čabe vydávali časopis Slovenská rodina, ale doteraz sme nikde nemali kompletne ročníky, – začína Štefan Tóth. – V pozostalosti Jána Sekerku sme konečne našli všetky až do roku 1938. Dokonca vo viacerých exemplároch. Veľmi cenná je aj korešpondencia súvisiaca s redigovaním tohto časopisu.

* * *

O vydávaní Slovenskej rodiny hovoril Ján Sekerka nasledovne:

– Slovenská rodina sa písala vo veľmi ľahkom štýle. Zostavovali sme ku každému číslu aj slovníček, lebo používaniu novších výrazov sme sa nemohli vyhýbať. Technika napreduje, každá európska reč sa vyvíja, aj naša slovenčina. Ja keď počúvam rozhlas, iba napínam uši, keď počujem také výrazy, ktoré vôbec nepoznám. Jazyk sa vyvíja a človek sa musí prispôbiť, inak to nejde.

* * *

Štefan Tóth vyberá celú hrbu dokumentov a pokračuje:

– Okrem časopisov a kníh sme našli aj nespočetné množstvo dobrých tlačív – plagátov, vstupeniek, fotografií. Najcennejšie na týchto fotografiách je, že sú presne datované a je na nich uvedený aj menoslov zobrazených osôb, ba ešte aj to, kde a pri akej príležitosti bola fotografia zhotovená. Na základe takéhoto materiálu máme možnosť obsiahnejšie opísať, aký bol kultúrny život Slovákov v Békéšskej Čabe a na jej okolí, ba čo viac, v celej župe. Vieme napríklad už aj to, že amatérske divadelníctvo v Békéšskej Čabe sa nezačalo v tridsiatych rokoch – ako sme si to doteraz mysleli, ale o niečo skôr. Vieme aj to, ako sa organizovalo. V materiáloch Jána Sekerku sme našli totiž aj tieto organizačné listiny.

Veľmi sú cenné dotazníky aktivistov slovenskej sekcie Antifašistického frontu Slovanov v Maďarsku. Dozvedáme sa z nich, akú kultúrnu činnosť aktivisti vykonávali. Centrom frontu bola vlastne Békéšska Čaba. Každý dotazník je vybavený fotografiou, osobnými údajmi, stručným životopisom daného aktivistu.

Dotazníky, o existencii ktorých sme doteraz vôbec nevedeli, poskytujú pre bádateľov veľa informácií. Upresňujú, kto, kde, kedy a čo organizoval.

Skoro každý z aktivistov už od dvadsiatich rokov organizoval vo vlastnej dedine ochotnícke divadlo, o čom sme tiež nevedeli. Vedeli sme, že v Slovenskom Komlóši založili slovenské ochotnícke divadlo už v roku 1907 a teraz sa dozvedáme, že o rok neskôr pôsobilo ochotnícke divadlo už aj v Pitvaroši. Ich príklad nasledovali v Békéšskej Čabe, Sarvaši, vo Veľkom Bánhedeši. Na základe týchto materiálov sme zistili, že slovenské ochotnícke divadelné hnutie sa rozšírilo takmer po celej Békéšskej župe.

Dotazníky sa vyplňovali v roku 1946, keď už všetci aktivisti mali viac než 50 rokov. Nie je ťažké vypočítať, že na začiatku organizovania slovenského kultúrneho života to boli mladí, 15- až 26-roční ľudia.

* * *

Ján Sekerka o ochotníckom divadle v Békéšskej Čabe:

– Mali sme vynikajúceho ľudového básnika, Jána Gerčiho, ktorý v Čabianskom nárečí napísal divadelnú hru v troch dejstvách pod názvom "Vyslúžená žena". Ja som zhudobnil veršiky. S touto hrou sme zožali taký úspech, že ju odvysielal aj bratislavský rozhlas, samozrejme prepracovanú pre rozhlasové podmienky.

Zložili sme aj čabiansku hymnu Slovenská Čaba. Text napísal Ján Gerči, ja som ho zhudobnil. Po vojne ju hrala dychová kapela pred Mestským domom. Text sme rozmnožili a mládež ju z letáčikov spievala.

Slovenská Čaba

Slová: Ján Gerči – Hudba: Ján Sekerka

*Čaba naša, Čaba krásna, slovenská!
Tu ma moja tichá chalúpka čaká.
Slovákom ma moja mati zrodila,
Slovenský žiaľ mnohokrát ospievala.*

*Čaba naša slovenská,
Slovákmi založená,
Bystro hľadiš do neba;
My sme spatrili teba,
My Slováci, my Slováci!*

*Časy dávne, časy staré, slovenské!
Zobud'te nám tie pravdy čabianske.
Pošlite ich do každého domčeka,
Nech každý vie, odkiaľ život priteká.*

Čaba naša...

*Dudaj vetrik, dudaj, z vysokej skaly,
Čo sa nám pod ňou otcovia zrodili.
Keď uvidíš tam švárneho Slováka,
Pošopni mu odkaz svojho rodáka!*

Čaba naša...

*Zadudaj mu, že sme my bratia jeho,
Slovenskú dušu nosí naše telo.
A povedz mu: hocikedy k nám príde,
U nás vždycky len bratskú lásku nájde.*

Čaba naša...

* * *

Ján Sekerka o mládeži:

– Nuž, tá mládež, tá bola oduševnená natoľko, že sa dala veľmi pekne ovplyvňovať. Hrali sme Kamenný chodníček, Už sú všetci v jednom vreci, Gabriškini pytači a Vyslúženú ženu v čabianskom nárečí. Hrali sme dokonca aj v divadle. Režisérom bol Matej Zahorán. Začalo sa to tým, že aj ja som mal malé knižkupectvo. Bola to vlastne taká klubovňa, kde sme sa každý deň schádzali a rozprávali sme sa. Ja ako knižkovec som dostával cenníky od maďarských knižkovec z Budapešti, ale aj zo Slovenska. Raz som objavil v katalógu hru: Žltý žrebec. Hneď ma napadlo, že s tým by sme sa mohli dostať do divadla. Neustále nás totiž odmietali. Tu sme sa trápili u Malých gazdov, kde je dnes Osvetové stredisko Balassiho. Kulisi sme si vypožičiavali, cirkev nám poskytla voz bez koní a my sami sme

táhali tie kulisy. Nosili sme ich hore až na poschodie do veľkej sály. Nuž, so Žltým žrebcom sme sa opäť pokúsili dostať sa do divadla. Odvolávali sme sa na to, že v tejto hre účinkuje mnoho hercov a jedine v divadle je na to súce javisko. A tak sme sa pred vojnou dostali do divadla... Hrali sme tam potom aj ďalšie hry, odvolávajúc sa na to, že ak nám Žltého žrebca dovolili tam zahrať, chceme tam ostať aj s ďalšou hrou, veď aj tam je mnoho hercov.

Mnoho som sa zaoberal mládežou. Naučil som ich divadelné hry a piesne. V Békéšskej Čabe, v časti Jamina, som viedol aj hudobný kurz. Mnoho rokov som sa venoval tomu, aby som slovenskú kultúru odovzdal mládeži. Robili sme aj výlety, chodili sme po sálašoch, všade nás volali. Spevom hučali hory, doliny – nuž pravda iba doliny, lebo hory tu nemáme. Mnoho desaťročí som sa tomu venoval, a aj odvtedy len preto žijem, – ukončil Ján Sekerka svoje spomienky. A že to myslel veľmi úprimne, o tom svedčí jeho pozostalosť, ktorú zanechal pre ďalšie generácie, aby sa čím viac dozvedela o niekdajšej kultúre Slovákov žijúcich na Dolnej zemi.

Text: Mária Margová

Foto: Štefan Tóth

Juraj Marík

Tam vlast' moja, kde

pyšný pohľad
 rovinu miluje
 agátovým medom
 učarujú lásky noci májovej
 a mesiac pozná
 najmilšie tajomstvá
 mojich nezábudiek
 kam matka
 buď jej svetlá pamiatka
 sa nenavrátiť nenechá
 a podvečer aj vietor
 zatíchnuť chodí
 verné
 lastovičky
 muškáty
 veľa žiaľu zabúdať pomôžu
 na zemi
 v ktorej odpočívať chcem
 veď na mohylách predkov
 hanebná burina
 nerastie
 na pôde robotných
 ktorú boli
 šľapaj krvavej čižmy
 sa už stráca
 silueta kohútích pier
 drevených pluhov
 po ceste
 ľudského pokroku
 TAM
 je živelná práca
 domov
 pokoj
 láska vlast' moja

*Kde z piesne nikdy neubúda,
 Kde kvetom kvitne každá stráň
 je tvoj diel zeme, tvoja hruda –
 – tak si ju chráň!*

Pred 210 rokmi sa narodil Daniel Boczkó

Spomíname na nezaslúžene zabudnutého politika, na vlastenca z r. 1848, na podporovateľa chudobných, ktorý sa narodil v r. 1789 na Sarvaši.

Otec Daniel Boczkó starší, sarvašský evanjelický farár, bol spolufarárom Samuela Tešedíka. Daniel skoro osirel, do školy chodil v Mezőberényi, Kežmarku, právnické štúdium skončil v Bratislave r. 1816. Ešte v tom roku ho vymenovali za právnika župy Békész. Jeho autoritu dokazuje, že od r. 1830 je sudca Čaby a inšpektor evanjelickej cirkvi. Aj finančne sa rýchlo vzťahoval. Šľachtický pôvod, spoločenské postavenie ho dostalo medzi bohatších stredných šľachticov župy.

Príznačné naňho bolo, že časť svojho majetku rozdelil na milodary. V r. 1844 na Sarvašskom gymnáziu založil 1.000 Ft-ovú nadáciu. Okrem toho venoval 400 Ft-ovú nadáciu pre sirotinec, a 100 zlatých na nadáciu pre usilovné deti. R. 1847 na Čabe bol hlad kvôli zlej úrode. Boczkó 300 m³ pšenice dal rozdeliť hladujúcim.

Začiatok jeho politickej dráhy sa datuje od reformného obdobia, v r. 1825 je členom voľno rozmyšľajúcej opozície v župe Békész. Od r. 1847 účinkuje v opozičnom kruhu v Pešti spolu s Petőfim, Jókaim, Vasvárym a ostatnými. Vo voľbách r. 1848 ako poslanec za Orosházu sa dostane do parlamentu. Vymenujú ho za dozorcú celokrajinského Vojenského výboru v Békésskej a Aradskej župe. Túto ťažkú úlohu vykonáva svedomito, nepoznajúc únavu. Pozdejšie ho Kossuth vymenuje za vládneho komisára v celom Sedmohradsku.

Chrabrosť Daniela Boczkó dokazuje, že 8. februára 1849 pod jeho vedením z Aradu vyhnali nepriateľa. Spomínajú ho ako legendárneho hrdinu keď ako šedivý stárec paličkou komandoval útok proti nepriateľovi.

Až do konca stál na strane revolúcie a keď 13. augusta Görgey zložil zbraň, Boczkó ešte 14. augusta pracoval vo svojej kancelárii.

Žiaľ keď revolúcia bola porazená, aj on bol nútený sa skrývať. Tragickou náhodou bol zľapaný. Skrýval sa v čabianskych Viniciach, keď ho zlodeji prepadli a ťažko poranili, našli ho žandári ležiaceho v krvi. Odviezli ho do Pešti. 23. októbra 1850 ho súdna stolica odsúdila na smrť a na zhabanie majetku. 13. septembra 1851 rozsudok pozmenil na 10 ročný žalár. Začne sa smutné väznenie v Kufsteine a Olomouci. Vyslobodil sa 8. decembra 1856. Dostal naspäť časť zhabaného majetku.

Bachovský režim prežíva na svojom majetku v Csabacsüde pasívne. Po páde Bachovského režimu znovu sa hlásil do verejného života. Na krajinskom sneme r. 1861 je poslancom Békésskej Čaby a členom

rozhodujúcej politickej strany. Okrem toho ešte dvakrát ho zvolili za poslanca Čabänia v r. 1865 a 1869. Jeho osobnosť si veľmi ctili tak na Čabe ako i v sneme. Tretie poslanectvo už ťažko prijal, osud rozhodol inak. Zosnul vo veku 81 rokov 9. septembra 1870 v Csabacsűde. Pochovali ho v Pešti.

Čabänia Daniela Boczkó si ctili a ľúbili, nezabudli na jeho dobré skutky. Nechceli uveriť správu, že umrel, pokladali to za cisársku praktiku.

Na jeho česť Čabänia pomenovali ulicu, ale žiaľ zaslepenosť v rokoch 1950 ju prmenovala. Dobré by bolo ak by ulica znovu bola pomenovaná podľa Daniela Boczkó, nezabudlo by sa na jeho meno.

Ondrej Hanko

Preklad: Zuzana Gulyásová

Milan Rúfus

Chlieb náš každodenný

Chlieb krájať...

To je nie len tak.

*Chlieb nepriletí ako vták,
jak cudzí holub do dvora.*

*Na chlebič musíš poorat'
A hodný svojho chleba žiť.*

*Chlebič si treba zaslúžiť.
Pluh tlačiť ako ťažký vlak.*

*Chlieb krájať –
to je nie len tak.
Poznáš raz, čo to znamená.*

Môj milý, chlieb je odmena.

*Preto sa modlíš,
a ja tiež:
– chlieb každodenný
daj nám dnes.*

Jozef Cíger Hronský

Lepšie zažať svetielko, ako preklínať tmu

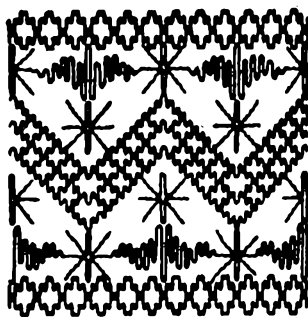
1959

Na Vianoce, na Štedrý deň, myslím – ani niet tmy vo svete. Aspoň nie v tom svete, v ktorom som rástol a ktorý sa mi hlboko vtisol do duše. I do srdca. Za detstva som celý rok čakával na utiereň, týždeň pred Štedrým večerom sme sa hádali s bratmi, kto poniesie lampáš, lebo to boli ešte krásne časy, keď hocikde pouličného svetla nebolo, ba veď dolu dolinami niet ho ani dnes. Mnohí na Vianoce – teda aj my – niesli sme lampáš, hoci na oblohe bolo plno hviezd a mesiac sa naširoko usmieval. Ale tak to muselo byť. Veď naširoko roztekala sa pieseň: Narodil sa Kristus Pán, veselíme sa...radujme sa! Akože mohlo byť ináč?! Zdalo sa mi za oných čias, akoby hviezdy boli poschodili do našich dolín a tak sa tu dolu pohybujú ako na oblohe. Myslím, tma nikomu na um neprišla, tak akoby tmy na svete nebolo. Kostolné obloky žiarili, vo vnútri bolo plno svetla a ľudia mali v zraku mnoho veselosti... Mnoho veselosti, mnoho svetielok sme mali aj na vianočnom stromčeku a chceli sme ich mať ešte viac. Ale prešli roky a cez mnohé roky všelijaké Vianoce prišli. Veru dotisla sa neraz aj čierňava. Pamätám sa na veľkú metelicu, mokré chumáče snehu bičovali tvár, lenže jednak sme len šli na polnočnú, azda sme cítili, že nám treba nabrat' svetla čo najviac aj pre zajtrajšok, aj pre ďalšie roky... Tma je vždy na stráží. Hneď sa dotisne, len čo sa trochu pozabudneš myslieť na jas, pozabudneš na svetielko. Raz na Vianoce bol brat chorý. Raz na Vianoce chýbala nám matka... Lebo míňali sa roky. Raz na bojisku v zákopoch sme mali iba jednu sviečku na Štedrý večer. Ktosi ju zachoval pre tento večer, tak sme ju v mokrom zákope pod plášťom zažali a jeden po druhom sme ju chodili pozerat'. Roku 1944 tanky nám chodili popod obloky na Štedrý večer, svetielka sa triasli na vianočnej jedličke, lietadlá sa tmolili pod hviezdami, mnoho bolo čierňav, naokolo mnoho úzkostí, mnohí sme už nevedeli, že sú nám to posledné Vianoce na Slovensku, keďže už boli blízko i také svetlá, že horeli celé dediny...

A jednak sme premáhali tento večer i skusovali spievať: Radujme sa...veselíme sa...Lenže to nebola radosť toho večera, to nebola sila toho Štedrého dňa, to bolo inšie. To boli všetko svetielka v nás z predošlých Vianoc, to boli piesne, čo sa v našich dušiach usalašili za oných radostných dní to boli Otčenáše, čo nám matky hlboko zaštepili do srdca, to bola viera vo Vykúpenie, viera v Spasiteľa, viera v Krista, to boli staré, dávne

svetielka, čo nás teraz chránili, aby nás nepridusila tma, to boli dávno zažaté nádeje, že prežijeme aj tieto úzkosti... To boli najvzácnejšie dary, čo nám ostali po rodičoch a rád by som teraz mal taký hlas, čo by som mohol volať na všetky strany a na všetky matky a všetkých otcov: Lepšie je začínať svetielka včas!... Včas začínajte v dušiach vašich detí svetielka o Jezuliatku, o veľkom dare Betlehema, svetielka viery, svetielka lásky a nádeji, lebo na každého kdesi čiha tma, ale kto bude nosiť v sebe svetlá, nebude ani ťažké chvíle preklínať... Už som dávno šedivý, ale tak sa mi neraz dá, že držím v ruke onen vianočný lampáš z detstva a ten mi svieti, ukazuje cestu jasne i dnes, keď občas neviem, kade sa hnúť.

Matičný spravodajca jan. 1998. č. 1.

Bol našim host'om

Dňa 4. júla 1998 sa v Békésskej Čabe konalo Stretnutie Slovákov žijúcich v Békésskej župe. Završením celodenného bohatého programu bolo literárne pásmo pod názvom "Krása slova a hudby", ktoré poctil svojou prítomnosťou aj národný umelec Ladislav Chudík, obľúbený a populárny herec nielen doma na Slovensku, ale aj u nás. Uvádzame niektoré jeho myšlienky z publikácie "Herec".

Natus ex parentibus...

„Ako som sa stal hercom?

Neviem, čomu mám za to ďakovať, či môjmu hlasu alebo postave. (Hovoriť o talente by trochu zaváňalo samochválou, a to vonkoncom nechcem.)

Kedy som začal hrať? Už ako žiak, vo svojom rodisku v Hronci, ale najmä ako študent v Kremnici. Po prvý raz ma pochválili na súťaži mládežníckych súborov roku 1942. V porote bol Dr. Ján Marták a Dr. Ján Sedlák. Po predstavení mi Dr. Ján Sedlák navrhol, či by som nešiel do činohry SND v Bratislave (v skutočnosti to bolo ND; pozn. A. K.), pravda, ak zložím skúšku. Ponuka bola veľmi lákavá, nečudo, že mi ju závideli takí skúsení a výborní herci-ochotníci, ako bol Andrej Chmelko, František Kudláč a manželia Adamčíkovci. Veď ja som bol vtedy v kremnickom súbore vlastne benjamínom. Kremnický súbor práve zásluhou spomínaných hercov patrila vtedy do takzvaného čestného Venca víťazov. (Dostali sa tam tie súbory, ktoré na celoslovenských pretekoch v Martine získali prvé miesto.)

Skúška do SND nebola ľahká. Recitoval som ukážku z tvorby P. O. Hviezdoslava a Andreja Žarnova, skúšali rozpätie môjho hlasu, zisťovali pohotovosť, zručnosť, predstavivosť a telesnú dispozíciu. Prijali ma za "hospitanta činohry" a už po polroku som sa stal elévom.

Mal som iba devätnásť rokov, keď som dostal prvú úlohu. Bol to posol v Schillerovej Messinskej neveste. Režisérovi Zacharovi sa nepáčilo moje neohrabané telo, z ktorého mi trčali ruky a nohy. Preto ma staval najčastejšie dozadu a chrptom k obecnstvu.

Hral som a súčasne študoval na konzervatóriu a filozofickej fakulte. Bolo to nad silu, preto som štúdium na filozofickej fakulte musel opustiť a venovať sa predovšetkým herectvu.

Na ktoré postavy si za svojho dvadsaťdvaročného pôsobenia v činohre SND najviac spomínam? Na Petruccia v Shakespearovej hre Skrotenie zlej ženy, lebo to bola moja prvá veľká postava vyslovene komediantská (v tom najkrajšom zmysle slova) a na kapitána Dabača vo filme, hoci ma režisér Paľo Bielik obsadil na túto úlohu proti predstave mnohých.

Či si spomínam na amatérov a či by som rád s nimi spolupracoval? – Veľmi často si spomínam a ešte radšej by som sa s nimi stretával na dobrých predstaveniach. Možno sa s nimi stretnem v Spišskej Novej Vsi, v Hronove alebo na Hviezdoslavovom Kubíne.”

Biografiechtivý čitateľ však bude chcieť poznať aj vlastné chudíkovo detstvo a mladické roky – jedno stávené v rodnom Hronci a druhé počas gymnáziálnych liet v Kremnici. Najmä Hronec, dedina ležiaca na ľavom brehu horného Hrona medzi Breznom a Podbrezovou, poznačil malého Lacka všestranne a na celý život. Spätosť je tu citeľná skôr cez prírodu, okolie, cez génia loci, ako prostredníctvom sociálnej prislusnosti syna a rodičov. Otec pracoval ako kvalifikovaný dielenský majster, ktorý si mohol dovoliť poslať syna na štúdiá, aj keď si to istotne vyžiadalo priniesť istú obeť. Synček, už jedenásťročný, odchádza do Kremnice a vlastne navždy opúšťa rodný Hronec, dedinku s priemyselnou slávou a veruže aj s divadelnými tradíciami.

Ale najlepšie o tom hovorí Ladislav Chudík; jeho spomienky na Hronec a detstvo vôbec sú doslova poznačené včasnou rozlúčkou mladého chlapca s rodiskom a preto sú plné sentimentu, romantiky, entuziazmu a patriotizmu, ktorý už v hodne zrelom veku viedol Hrončana Chudíka medzi iným aj k neúnavnej podpore myšlienky obnoviť slávu hrončiansku železničku, kde sa slovo naozaj stalo skutkom.

Dajme však slovo jemu a započúvajme sa do vyznania aj triezvych súvah, do spomienok a osobného zhodnotenia vlastného “dávnoveku”. Vďaka Bystričanke Vlaste Luptákovej začalo sa to vtedy celkom nevinnou, zato však v precitlivenom predvianočnom čase položenou otázkou, čo preňho znamená domov.

„Áno, je známe, že nad všetky veľké mestá milujem svoju rodnú dedinu – Hronec. O čo mi je teraz moj domov vzdialenejší, o to prudšie ho mám rád. Tu v tomto hornatom kraji, v ktorom som vyrastal, sa začínal môj rodokmeň. Ak už ste spomínali Milana Rúfusa, ktorého z básnikov obdivujem najviac, ten vie o detstve písať v metaforách tak pôsobivo, až to srdce zabolí. Ale ja cítim, že ak život sa človeku raz stane širokou riekou, začína predsa potôčikom. Možno preto záleží na tom, aký bol ten potôčik. Ja som mal šťastné detstvo, poželhané dobrým zázemím lásky a dobroty... U nás, doma, v mojej rodine, ale i v celej dedine. Áno, dôverne som v Hronci spoznal ľudí, ktorí ma nikdy neprestanú priťahovať. Nie,

určite neboli nijakí inakší ako v iných krajocho, ale mám k nim blízko, poznám ich reč, mravy, minulosť, charakter, osudy... Nie, určite neboli všetci len dobrí a láskaví, niektorí možno i drsní vo svojich spôsoboch, ale vnútorne čistí.

Už ako dieťa som bol pod dohľadom. Dedina korigovala moje správanie: toto môžeš, chlapče, toto nie. To je dobré a to mrzké. To je múdre a to hlúpe. Áno, bol to prvý šlabikár etiky môjho života. Druhé poznanie, ktoré mi prinieslo detstvo v Hronci a ktoré dnes už treba považovať za veľký dar, bolo harmonické spojenie človeka s prírodou. Odvtedy tento kraj a jeho kontúry mám odtlačené priamo vo mne, zrkadlia sa v mojej pamäti jasne a nikdy sa nestratia.

(...) Je ľudské pýtať sa seba: kto si a odkiaľ prichádzaš? Kto sa bojí tejto otázky, nie je šťastný.

Ja často mojim známim chválím Hronec a jeho prírodu. Stane sa, že tam aj zájdu autom, obrátia sa na námestí v dedine a po návrate mi povedia: nič také krásne sme tam nevideli, o čom ty hovoríš. A to je preto, že naozaj nestačí prísť raz a narýchlo si turisticky pozrieť dedinu a jej okolie. Treba dôverne poznať všetky doliny, prebolieť výstupy na Hajný Grúň nie raz, ale často. Je odtiaľ krásny rozhľad na panorámu Nízkych Tatier a dolu tečie Hron. Čo je najvzácnejšie, že to sú ešte doliny, ktoré si zachovali ticho, čistotu prírody. A to je dobre.

Tiež sa ma pýtajú: máte ešte niekoho blízkeho v Hronci? I keď moji rodičia už nežijú, všetci tí, čo ich poznali, sú moja rodina. Ten pocit mám totiž vždy, keď do Hronca prídem.

(...) Prvé slová, ktoré dieťa počuje, sú od vlastnej matky. Možno (dieťa) ešte nerozumie, čo ona hovorí, a už číta z jej očí a úst. Moja matka je už sedemnášť rokov mŕtva, ale tí, čo ju v Hronci poznali a pamätajú sa na ňu, mi dodnes prízvukujú, ako bola citovo pripútaná na mňa. Keď si to uvedomujem, aj sa mi chveje hlas, už aj preto, že ako jedenášťročného ma odprevádzala do sveta, i keď moja prvá štácia bolo gymnázium v Kremnici.

„Buď dobrý a múdry“ – boli jej slová na rozlúčku. Vracal som sa k nej domov rád na sviatky a prázdniny.

Slovo, dobré slovo z maminých úst bolo najláskavejšie slovo, aké som v živote poznal. Hladkalo i povzbudzovalo. Bol som jedináčik a tak jej otec aj vyčítal, že či mi príliš veľká láskavosť neuškodí. Otec bol v prejavoch citu zdržanlivý. Len raz, a to si pamätám dodnes, mal som ťažkú bronchitídu, videl som otca plakať, ani oči si nezakrýval... Vtedy som vedel, že ma majú obydvoja rodičia rovnako radi...

(...) V drevenici na Žabiarskej ulici i starých rodičov bolo vždy útulne a teplo. Všeličo im do dostatku chýbalo, ale láskavé slovo pre vnuka nikdy. Tu som sa dokázal celé hodiny cez malé okno dívať, keď pršalo či snežilo,

a sníval som s otvorenými očami. Ale k tej zime. Tá v Hronci, na ktorú sa pamätám, bola taká pravá, nefalšovaná. Pre deti to bolo tiež obdobie hier a nezbedností. Snehu všade, kde len oko dovidelo. A vydržal poctivo do jari. Možno to vyznie naozaj trochu nadnesene, ale bola to biela, neskutočná rozprávka, a v nej nechýbali kone s hrkálkami, sane. Priznám sa, že pre mňa vari najväčším dobrodružstvom boli korčuliarske túry hore Čiernym Hronom, zamrznutým, ale nie všade rovnako. To bola pasia, keď sme sa vracali domov z tajuplných výprav a družného spoločenstva. A sánkovačky – to sa dalo vyjsť na kopce všade...

Lúto mi je dnešných mestských detí, ktoré sú cez zimu nedobrovoľne uväznené v panelákoch.

(...) Žijem štyridsaťpäť rokov v Bratislave, ale vždy, keď hovorím „u nás, doma“, myslím na Hronec. Človek môže mať len jeden domov. A ja tam patríм neodvolateľne. Či mi nechýbajú hory? Je to môj svet, do ktorého unikám aspoň v myšlienkach, keď sa mi občas zahmlievajú dni, keď ma trápi choroba, i keď mi je smutno. Áno, v nemocnici po operácii som ležal na posteli a moje myšlienky leteli, dotýkali sa tých svetov, v ktorých sú kopce. Tak veľmi som vtedy túžil, aby som ich videl. Sú navždy odtlačené v mojej pamäti a srdci. (...)”

J. Dietl: Nemocnice na okraji města, televizní seriál 1982. Primár Sova.

„Na začiatku štyridsiatych rokov (1940–1944) kremnické ochotnícke divadlo dosiahlo svoj vrchol” – spomína Samuel Adamčík a jedným dychom pri vymenúvaní nadaných študentov, ktorí hrávali v kremnickom Divadelnom krúžku Miestneho odboru Matice slovenskej, vyslovuje aj meno Ladislava Chudíka. A manželka Samuela Adamčíka Oľga, ktorá sa vo štvrtom pokračovaní manželových kremnických spomienok pridala vlastnou reminiscenciou, spomína, ako sa Chudík dostal zo školského mládežníckeho súboru medzi „veľkých” ochotníkov:

„Roku 1943 usporiadalo Ústredie slovenských ochotníckych divadiel v Kremnici okresné divadelné preteky spojené s režisérskym kurzom. Prednášala som o javiskovej reči, vlastne bola to spoločná práca nás oboch manželov. Vždy sme si jeden druhému pomáhali vo všetkom. Na tejto súťaži bol zastúpený mládežnícky krúžok s Korbačkovou hrou, Zostaň s nami, pane. V tejto hre vynikajúco stvárnil postavu žandára nadaný študent gymnazista Lacko Chudík, dnes vynikajúci populárny herec činohry SND v Bratislave.”

Keď pri príležitosti Chudíkovej šesťdesiatročnice roku 1984 pozvalo populárne Kremnické divadlo v podzemí oslávenca a čestného občana mesta Kremnica Ladislava Chudíka na spoločné vystúpenie pred kremnickou verejnosťou a prišlo tam hodne rovesníkov, najmä rovesníčok a konškolákov vtedajšieho gymnazistu Chudíka), poznačil som si do neskôr zverejnenej spomienky:

„Pre Jána Falku (protagonistu a člena vedenia divadla; pozn. A. K.) nebolo ľahké v scenári zakotviť a na javisku v praxi uplatniť v rozhovoroch s Ladislavom Chudíkom kabaretné princípy, pretože moderátorov respondentský objekt – Chudík – je skôr vážny človek ako humorista. A jednako sa obaja chopili svojho poslania v žánri celého večera: Fakla zdravo provokoval a Chudík zas nemoralizoval ani nefilozofoval. Hovoril prsto a s humorom iba jemu vlastným a neraz vyvolal úsmev a smiech tým, že bol v úprimnosti zdravo sebakritický. Keď napríklad hovoril o študentských láskach (a dokonca ich aj menoval, čo s uznaním kvitovali najmä postaršie dámy v hl'adisku, ktoré zároveň hlasne potvrdili správnosť a presnosť Chudíkovho vyratúvania), vôbec sa netajil neúspechmi a s detinskou fantasmagorickosťou ich kvalifikoval svojimi vtedajšími, nie dnešnými merítkami. Nejednému divákovi v sále sa nad toľkou smelosťou zatajil dych.”

Skutočná mladosť, študentské nezbedníctva a veľký čas snívania sa skončil maturitou v júni 1943. V Európe, ale aj na africkom a ázijskom kontinente zúrila vojna. Maturant a neskôr abiturient Chudík mal šťastie, že sa narodil o rok neskôršie ako niektorí jeho rovesníci, ktorí museli narukovať, mnohí odišli na front a ne jeden z nich sa nevrátil... Náš mladý

muž sa zadíval iným smerom – na západ, k Bratislave, kde ho čakalo štúdium a divadlo, divadlo a štúdium. Jedno z nich malo zvíťaziť. Nahľodaný budúci filozof už rozoznával víťaza. Ale vrátil sa, a to aj pred sebou, nielen pred príbuznými a blízkymi, že ešte o tom nevie.

Prológ

*Pozdrav ministra kultúry SR Ľuba Romana jubilujúcemu
Ladislavovi Chudíkovi*

Vážený majstre,

v živote človeka sú chvíle, keď sa priam žiada zastaviť čas. Aspoň na okamih, na ten slávnostný, ktorý by sme chceli prežiť s človekom takým blízkym a vzácnym, akým ste sa stali pre mňa, ako aj mnohých ďalších. S obdivom a úctou sa skláňam pred Vaším umením ako herec, ako divák.

V roku Vašich sedemdesiatín si pripomíname zároveň aj polstoročie Vášho pôsobenia na doskách Slovenského národného divadla. Neuveriteľných päťdesiat rokov náročnej profesionálnej práce, ktorá sa pre Vás stala poslaním. Poslaním s tou najhumánnejšou a ľudsky mnohorozmernou pečatou. Veď desiatky a desiatky Vašich divadelných, rozhlasových, televíznych a filmových postáv ste svojím neopakovateľným spôsobom pre nás vyčarovali sviatok.

Viem dobre, že za príjemnou pozlátkou popularity a slávy sa skrývajú roky tvrdej, poctivej práce, maximálneho nasadenia v každej role, odovzdania sa najväčšej láske hercovho bytia – Tálii.

Vážený majstre, nie som historik ani teoretik divadelného umenia, preto odborné sudy prenechám iným. Nesporná však je skutočnosť vlastná praktikom, teoretikom a všetkým obdivovateľom Vášho umenia, že patríte k veľkým pilierom slovenského herectva. Preto mi dovoľte vzdať vdaku za duchovné dary, ktoré nám už polstoročie rozdáвате plným priehrštím. A rovnako zaželať Vám veľa pre Vás takej príznačnej mladistvej vitality, osobného šťastia a pevného zdravia.

Váš
Ľubo Roman

István Gábor Benedek

Židovský príbeh zo Slovenského Komlóša

Preložil KAROL WLACHOVSKÝ

Nuž, čo teraz rozpoviem, stalo sa už tak dávno, že by si to nežiadalo ani poviedku, ale skôr historickú úvahu. Lenže čo by hľadal v nejakých oficiálnych dejinách smoliarsky Žid? Ved' je to odprvoti číry nezmysel.

Lebo čo už budeme zahovárať: môj starý otec, nech mu je zem ľahká, patrila v určitom zmysle k tomu pochabejšiemu typu Židov.

Je, prirodzene, možné, že som k nemu bezočivo nespravodlivý, priveľmi prísny a mal by som skôr napísať, že bol smoliar. Ale pre toho, kto zakaždým tak slepo prešiel okolo peňazí ako on, nemám poruke lepší výraz ani z odstupu sto rokov, ani z ohľaduplnosti k blízkeму príbuznému.

Všetko sa začalo vtedy, keď po poľsko-ruských pogromoch v sedemdesiatych-oosemdesiatych rokoch minulého storočia zachvátili nepokoje aj Seredné. Prirodzene, v monarchii bol mier, aj keď tento mier znamenal niečo iné (a aj sa prejavoval ináč) tu, v severovýchodných končinách než v cigánskom meste alebo v horúčkovo rastúcej Budapešti. Ale bol to mier, no značne ho rozrušili udalosti v Rusku. Na tomto mieste nemôžeme rozvádzať, čo všetko sa vtedy stalo v cárskej ríši, aj tak je to zväčša známe. V zmysle tohto príbehu musíme zostať v Serednom a k predchádzajúcej poznámke môžeme dodať nanajvýš to, čo súvisí s našim prípadom. Židia sa hrozne báli. Darmo panoval skonsolidovaný K. und K. poriadok, problémy nastali aj na tejto strane hranice.

Pýtate sa, kde je Seredné? Taká otázka! Presne na pol ceste medzi Mukačevom a Užhorodom, ako to naznačuje aj slovanský pôvod názvu. (V rokoch 1919–1939 bolo Seredné spolu s územnou oblasťou Podkarpatskej Rusi súčasťou ČSR – pozn. prekl.) Toto pol na pol sa uplatnilo aj v iných súvislostiach: určilo ráz osídlenia, keďže obyvateľstvo bolo spolovice maďarské a spolovice rusínske, ukrajinské. Nie všetci obyvatelia bez výnimky ovládali jazyk tých druhých, a tak teda Židia, ktorí žili medzi nimi, vzali na seba aj určitú úlohu sprostredkovateľov, tlmočili medzi dolným a horným koncom obce, navyše, nehovorili iba domácimi jazykmi, ale aj po nemecky, rumunsky, slovensky a česky (pričom ich materinským jazykom, *mamelosen*, bol jidiš).

Pokiaľ ide o starého otca, podľa mena Samuela Brauna, ani on sa nemohol vyhnúť jazykovým vplyvom (podčiarkujem: jeho neschopnosť sa vzťahovala výhradne na získavanie, presnejšie na nezískavanie peňazí),

a keď sa neskôr dostal do Ameriky veľmi rýchlo sa naučil po anglicky. Napokon Amerika v tom čase — prirodzene, výlučne z jazykového hľadiska — nebola ničím iným ako velikánskym Sereďným.

Ale jednako sem treba včleniť istú vsuvku. Cez Sereďné viedla jedna z tajných únikových ciest ukrajinských a ruských Židov, ktorých z domovov vyhánali vraždy, lúpeže, podpaľovanie príbytkov, zneuct'ovanie tóry a cintorínov. Lenže utečenci sa neusilovali dostať do nemeckých miest alebo do Francúzska, ako by si bol človek myslel, vychádzajúc z toho, že Židia už mali sformulované pozitívne práva v tejto polovici Európy, kde však za život a slobodu museli zaplatiť priveľkú cenu: zriecť sa prastarých tradícií.

Amerika! To už hej! Tam sa netreba hanbiť za pajesy, cidáklí, štrájmľu, tam sa neposmieľajú ženám s parochňami. Nezabúdajme: v tom čase Palestína ešte vôbec neprichádzala do úvahy ako útočisko. Možno len zopár hlboko veriacich osôb si nasmerovalo osud do Jeruzalema. Iba nasledujúca generácia sa vydala do pravlasti, aby v ideovom aj vecnom zmysle pripravila priestor pre sťahovanie ľudu po holokauste.

V tom čase však budúcnosť nemohol vidieť ešte ani sereďnianský rabin. Rabbi Herman Bender učil deti tóry a talmud, tie nadanejšie posielal do učenia do Mukačeva a najnadanejšie do Prešporka. Prešporská ješiva (vysoká škola rabínska — pozn. prekl.) mala v židovskom svete zvuk ako Oxford alebo Sorbonna. Ak bocher (židovský bohoslovec — pozn. prekl.) povedal, že sa učí u prešporského rabína, bolo to, akoby pri predstavovaní povedal, že je knieža Esterházy.

Nuž, môj drahý starý otec sa neučil ani v Mukačeve, ani v Prešporku, ale neučil sa ani jeho bratanec Adolf Zucker. Keď som už spomenul toto meno, patrí sa povedať niekoľko slov aj o rodine. Prastarý otec Braun, ktorý si meno písal ešte ako Bron, Mojžiš Bron, sa oženil vcelku bohato; so slušným venom pod hupe čiže svadobný baldachýn viedol Helenku, dcéru Izáka Zuckera a Hermany Bródyovej. Zakrátko však vyšlo najavo, že noví príbuzní sú ľudia s nepokojnou, tuláckou povahou, ktorým nerobilo najmenšie starosti, tak ako rodine Braunovcov, aby trebárs aj počas jednej generácie žili vo viacerých končinách.

Tým chcem povedať len to, že keď sa Adolf Zucker vybral do Ameriky, v podstate presne zapadol do rodinnej tradície. Pokladám si to za povinnosť zdôrazniť a zároveň naznačiť: ani jeho a neskôr ani môjho starého otca bezprostredne nemotivoval pud sebazáchovy. Práve preto bol Adolf nepochybne slobodnejší než jeho mnohí spoločníci vo viere a v údele, a svoje možnosti aj využíval. To sa nedalo povedať o jeho bratancovi.

V rodine sa nezachovala nijaká pamiatka o tom, ako sa rozlúčili Adolf a Samuel. Môj starý otec mal vtedy asi pätnásť-šesťnásť rokov, jeho bratanec nanajvýš o tri roky viac. Akiste padlo toľko slov, ktoré v takýchto

prípadoch zvyčajne starší hovorievajú mladším: keď zbohatnem, dostanem ťa von.

Pýtate sa, čo sa stalo s Adolfom Zuckerom v Amerike? Prirodzene, určitou oporou sú slávne knihy o ňom, ale načo by som teraz odpisoval vety, ktoré profesionálni hollywoodski propagandisti vážili na lekárnických váhach. Jeho úspešná kariéra je typicky americká, stal sa kráľom, korunovaným, pomazaným vládcom fantastického amerického filmového priemyslu.

Prepáčte, nech by bolo akokoľvek príjemné toto odbočenie, predsa len musím zostať pri starom otcovi Samuelovi, na ktorého, prirodzene, nikdy nedopadlo svetlo reflektorov. Medzičasom uplynuli tri roky a zatiaľ sa v Serednom vyučil za krajčír. Je to dôležitý moment, lebo ovládanie tohto skromného remesla mu neskôr prinieslo skazu.

Adolf splnil svoj sľub. Lenže, ani tu, pri tomto momente nepoznám detaily, neviem, či mu poslal peniaze na vlakový a lodný lístok, alebo ho iba povzbudzoval, Samo, Samo, ak doraziš za veľkú mláku, dám ti chlieb a poskytnem ti strechu nad hlavou... V tejto súvislosti po mnohých rokoch, keď sme v Budapešti večerali u rabbiho Borucha Oberländera, chasidský Žid z Lubne, ktorý žije v Brooklyne, mi porozprával zaujímavú historku. V mestečku Makó bola taká obyčaj, že ak niekomu rabín povolil vystá-hovať sa, tomu v kostole urobili zbierku. Treba vedieť, že v sobotu požiadajú viacerých mužov, aby čítali tóru a prednášali texty prorokov, čo sa pokladá za veľkú poctu. Za to sa oddávna patrilo platiť (prirodzene, nie hneď, lebo v posvätnú sobotu pobožný Žid nemôže vziať do rúk peniaze), ale o deň či dva, keď kostolný sluha *šames* pozdĺž chodníkov vyšliapaných mnohými storočiami zinkasuje *obolus* horlivosti na podporu chudobných, na údržbu rituálneho kúpeľa čiže *mikve*, na skrášľovanie synagógy atakďalej. Cez šábes robili osobitné zbierky pre vystáhovalcov. Tí, čo išli do Svätej zeme, doslova z Makó až po Jeruzalem mohli počítat' s väčšou sumou, a tí, čo sa vybrali do Ameriky, s menšou, ale na cestovný lístok to stačilo.

Teraz zrýchlime tempo: starý otec Samuel sa teda mohol vydať na cestu. Po akej trase sa uberal? Iba tuším, že v New Yorku vystúpil z lode, ktorá prišla z Európy, a predpokladám aj to, že sa zaraz ponáhľal na západ. Spomedzi jazykov, ktoré si priniesol z Podkarpatskej Rusi, akiste uplatnil jidiš, ako som už poznamenal, v tom čase sa mnoho ruských, ukrajinských a poľských Židov pokúšalo o šťastie v Novom svete.

Adolf vtedy nepochybne žil v San Franciscu. V knihách a lexikónoch, na ktoré som síce s nedôverou odkazoval, sa píše, že na začiatku, čiže ešte pred vybudovaním siete kín, bol majiteľom fotoateliéru. Neviem, či sa v tých časoch z toho dalo vyžiť, nanajvýš je isté: na osobu, ktorá sa chcela

dat' umelecky zvečniť, čakala za ateliérom nevel'ká miestnosť, kde si mohla vzrušenie pred alebo počas fotografovania zmierniť (alebo práve vystupňovať) pohárikom alkoholu. Obchodovanie s alkoholom bolo predsa tradičné rodinné zamestnanie Zuckerovcov. Skrátka, z odstupe jedného storočia skadial' by som mal vedomosti o *parnóse* čiže výške príjmov, ale je fakt, že v San Franciscu, kde vtedy líšky dávali dobrú noc a kde sa potulovali skôr honci dobytky, zlatokopi a všelijakí dobrodruhovia ako uhladene oblečení bankári, už sama prevádzka fotoateliéru naznačovala, že Adolf sa nebál využiť možnosti nových čias. Neskôr, v pravom filmovom odbore, pozoruhodne uplatnil svoje schopnosti, ale to je už jeho príbeh.

Bratranec Samuel, ktorý sá pustil po jeho stopách, dorazil do Ameriky. Neviem si predstaviť, prečo sa v rodine, mám na mysli rodinu založenú starým otcom, nezachoval z tohto obdobia aspoň jediný zvenený zlomok príbehu. Ale je fakt, že v tejto súvislosti môžem klásť iba otázky.

Napríklad, či Adolf dal nejaké peniaze Samuelovi, a ak áno, koľko. Zostali spolu, a ak nie, potom kde, ako a prečo sa rozišli ich cesty? Prečo sa Samuel stal krajčírom zlatokopov namiesto toho, aby aj on sám hľadal (a našiel) zlato? Okrem nespôsobilosti — možno je to najlepší výraz na netaľentovanosť starého otca — jestvovali nejaké zábrany, prekážky, ktoré sťažovali Samuelov obchodný rozlet? V danom prípade myslím na jeho oveľa hlbšie náboženské založenie, než mal Adolf, hoci to nemôžem brať naisto, lebo práve vtedy mnoho hlboko nábožných Židov naozaj veľmi zbohatlo. Skrátka, neviem nič určité.

Ak však budeme sledovať túto tenulinkú niť, nájdeme podklady na pokračovanie nášho príbehu. Pochádzajú zo slovenského, presnejšie komlóšskeho, v každom prípade nežidovského prameňa. Nedávno ma vyhľadal už nie práve najmladší Michal Škrabák, ktorý so spoločensko-politickými zmenami v rokoch 1989 a 1990 síce stratil všetky predošlé (pomerne početné) spoločenské pozície, ale nie svoju životnú energiu, takže vo voľných chvíľach píše dejiny svojho rodiska. Zvolil si dobrú metódu: ak zavíta domov, a robí tak veľmi často, zhovára sa dlhé hodiny so starými Komlóšanmi a ako hladný žobrák za stolom pozhŕňa odrobinky rozprávania.

Naposledy sa ma spýtal, či viem, že pred milénium, presnejšie v rokoch 1890–1891 sa asi dvadsať komlóšskych rodín vysťahovalo do Ameriky. Všetci ostali spolu a usadili sa v najzápadnejšej časti krajiny pri jazere Clear, pomerne blízko San Francisca. Prečo práve tam? Je to záhada. V tridsiatych rokoch sa niektorí vrátili, ale ani potomkovia repatriantov nevedeli nič o vysídlencoch. Obaja sme sa zhodli na tom, že najlepšie by bolo za nejaké zázračné peniaze vycestovať do Ameriky, pretože výskum na mieste vždy prinesie niečo do kuchyne.

Mne však stačili aj tieto informácie, a ukážem prečo.

Ešte pred napísaním príbehu som v duchu odmietol možnosť, že by môj starý otec zanevrel na Adolfa, lebo nedodržiaval židovské náboženské predpisy. Ak sa však pozriem bližšie, do akej miery nadviazal na serednianske dedičstvo po návrate do Uhorska, musím povedať, že ešte v Amerike bol nútený rozísť sa s chasidizmom. Prirodzene, Samuel bol nábožný, najmä v porovnaní so „starými uhorskými Židmi“, ale jednako bol hriechne neologický v porovnaní so Židmi, ktorí žili podľa podkarpatského, poľského alebo satmárskeho rítu.

No vráťme sa do Ameriky. Skrátka a dobre, Samuel Braun prepadol z obracania dolárov. Hanebne, dokonale. I jemu samému sa zdalo, že nadobro. Nezáleží na tom, či sa najprv stal strihačom v odevnom podniku a z nasporených peňazí sa zmohol na príštipkáreň, alebo naopak, keď skrachoval ešte aj v tejto príštipkáрни, nastúpil do odevného podniku. Amerika, veľký kotol, gigantická taviaca pec, mu nepriniesla vykúpenie a bohatstvo; zahatala mu cestu k dolárom.

Písal sa rok 1899 a starý otec si myslel, že 19. storočie predsa len uzavrie v Amerike. V Novom svete ešte prišije poslednú gombičku na vetčný zvrchník čias a potom roku 1900 sa preplaví späť do Európy.

Možno len tušiť, či zašiel k jazeru Clear. Predstavme si kopu komlóšskych robotníkov. Dorazili do Ameriky, aj to na jej periférny Divoký západ. Nerozumejú jedinému slovu, nevedia sa s nikým dohovoriť. Potom dakto z nich natrafí na podkarpatského Žida, ktorý rozumie po slovensky, vie po maďarsky a z angličtiny sa už naučil toľko, že sa orientuje vo svete tamojších úradov. Také šťastie!

Ej, predsa len nerozprávam tak naverímboha o tomto komlóšskom kontakte: Lebo keď sa starý otec – prirodzene ešte slobodný – dotrepal z Ameriky domov, nešiel do Seredného, ale na Slovenský Komláš. Obával sa vari tej hanby, že by ho boli v Serednom pokladali za stroskotanca? Možno, ale sotva je to pravdepodobné. Židovský svet bol vtedy, ako aj dnes, v ustavičnom pohybe, a tak ako nebol zaručený úspech, nebol istý ani neúspech. Rodina vždy mala radosť z navráteného syna, brata, príbuzného, lebo v dôsledku pogromy a choroby bola úmrtnosť vysoká. (Ozaj, kto dnes vie, čo je to záškrt, ktorý v tom čase po tuctoch kosil dojčence?)

Najdlhšie žijúci strýko mi raz povedal: Kľúčom k tajomstvu je Marka Morauszká. Ona je vinová, že starý otec sa stal Komlášanom. Prirodzene, v prenesenom zmysle slova. Pravda, pred súdom by som sa to neodvážil tvrdiť, najmä, ak by ma zažaloval daktorý člen niektorej z prinajmenšom pätnástich vrstiev rodiny Morauszkovcov. Môj predpoklad je takýto (len aby si ho neprečítal vnuk starého komlóšskeho rabína, ak ešte žije):

Samuel Braun, hoci mu chýbal geniálny obchodný talent bratanca Adolfa a neobyčajné finančné schopnosti iných Židov, bol sympatický muž. Na tomto mieste hodno vari povedať, že vnukovi lepšie pristane hovoriť v podmieňovacom spôsobe: možno by mu nebola celkom cudzia myšlienka nevery. Bud'me vecní. Starý otec bol v každej životnej súvislosti a situácii na päťdesiat percent hraničným prípadom. Na hranici krajín a jazykov, bohatstva a chudoby; bol aj nebol dobrodruhom, bol aj nebol nábožný, bol verným zakladateľom rodiny aj...

Tri bodky, a tu skončíme aj tak všedné mudrovanie a pokračujme v našom príbehu v počiatočnom tóne, pri problémoch zakladania rodiny. Z príbehu totiž nemožno vylúčiť Marku. Lebo na základe neskorších informácií sa odvážim riskovať aj to, že tam na Západe pri jazere Clear sa Samuel a Marka rozhodli: vrátiť sa domov. Akože do Uhorska. Videli sme: Samuelov materiálny život sa nevydaril tak, ako si myslel. Ale je možné, že ani Markin život nebola sladká kvasienka (aby som pravdivejšie vyfarbil prirovnanie týmto typickým slovenským komlóšskym koláčom: nad parou kysnutým cestom, prepečeným na troške horúcej masti a potom poobracaným v pocukrovanom maku). Napokon láska je schopná všeličoho, možno si teda predstaviť, že Samuel sa zjavil v Komlóši ako nejaký Amerikán, ako človek, ktorý – predpokladane, ale neodpuštitelne – nemá ani rod, ani vierovyznanie, a navyše, ďaleko od Seredného a všetkého iného, s Markou si užíva sveta. Spoločné poznanie jazykov môže veľmi pomôcť harmónii duší, ako sme na to už poukázali.

To všetko je, samozrejme, fikcia. K nej však predsa len treba pridať čosi aj o inej harmónii. Napríklad, prečo sa názov Slovenského Komlóša v srdciach mnohých Židov trblietal ako diamant. Táto obec, ktorú založila Mária Terézia a obývali evanjelickí Slováci, sa totiž stala svojráznym ostrovom Židov.

Príčinu treba hľadať v nej samej: Slováci žili v menšinovom postavení, takže v domácom kruhu ani len nepomysleli na to, že by boli Židmi pohrdali a nevýhodne ich rozlišovali. A ak sa aj našiel Slovák, čo sa naparoval, za chotárom obce sa mu to zaraz mohlo vrátiť. Jeho slovenské priezvisko nevedeli vysloviť už ani v blízkej Orosháze, a nieže v Segedíne. Smiali sa jeho maďarčine, robili si posmech z jeho oblečenia... Tak sa stalo, že v dvanásťtisícovom Slovenskom Komlóši Slováci, ktorí tvorili väčšinu obyvateľstva, a židovskí prisťahovalci žili v bratskom porozumení, ako v rozprávke. Napríklad, čoho som sám bol svedkom, teda: roku 1944 sa v Slovenskom Komlóši vyskytoval iba jeden člen Strany šípových krížov, pijanský holič, ktorý sa potom v čase výmeny obyvateľstva s hanbou presťahoval do Košíc...

Ale je čas vrátiť sa na hlavnú cestu! Predbežne sme sa dostali potiaľ, že sa starý otec vrátil do Slovenského Komlóša, a navyše sám. Vo vrecku mal nejaké doláriky. Vtedy už bola postavená železničná trať Orosháza Mezöhegyes, ako je všeobecne známe, tu bola naj lepšia, najžirnejšia a najúrodnejšia pôda v monarchii, a viedenská firma Anker stadiaľ vozila do cisárskeho dvora pšenicu na koláče (vybudovali celú sieť mlynov, k čomu neskôr svojou troškou prispel aj môj otec ako hospodársky odborník), takže starý otec mal ako vystúpiť z nejakého vlaku na staničný perón. Zašiel do stredu dediny, možno zašiel k príbuzným Marky Morauszkej, možno nie; a možno si tento problém vyriešil už počas dlhej cesty do Slovenského Komlóša. Nie je vylúčené ani to, že sa náhle rozhodol pri starom kamennom moste nad Suchým prameňom, či bude žiť v Slovenskom Komlóši ako Žid alebo ako nezakorenený človek, ktorý sa večne skrýva aj sám pred sebou. Ale ak sa s ním už nevrátila pekná slovenská Američanka, pre ktorú by sa bolo oplátilo pustiť do rozličných zápasov, prečo by potom nemohol žiť pocestným zmotom pravoverného Žida?

Už sa nikdy nedozvieme, akú l'úbostnú drámu nechal za sebou v San Franciscu alebo hore pri jazere Clear. I (ako na to stále poukazujem) Marka je v určitom zmysle iba domnienkou. Prirodzene, je to bytosť z mäsa a krvi, dokonalá realita, ale pokiaľ ide o americké súvislosti príbehu, predsa len je to číra fikcia.

Nech už je, či presnejšie bolo, akokoľvek, Samuel Braun sa zrazu ocitol v samom strede Slovenského Komlóša pred nádherným evanjelickým kostolom. Bol štíhly a mierne zhrbený. Vôkol neho huriavk trhoviska (v tých časoch na základe osobitného výnosu hlavného župana sa v Slovenskom Komlóši mohol konať každý deň veľký trh). Akiste podišiel k prvému židovskému obchodníkovi. Nebolo ťažké rozoznať židovských obchodníkov od Vladivostoku až po San Francisco, to mi istotne každý uverí.

A od tejto chvíle už všetko išlo ako po masle. Dorozumievacím jazykom je jidiš. Odkiaľ si prišiel, kam ideš, máš rodinu, kde si sa narodil, čo chceš, kde sa ubytuješ; ak zabočíš do nasledujúcej ulice, vľavo siedmy dom je koš'ol, vyhl'adaj rabbiho Lipa Buchbindera, v piatok buď mojím hosťom, volám sa Náco Ackermann, šólem aléchem.

Pokiaľ ide o mňa, vnuka, ktorý prišiel do medzičasom značne zmeneného života až o tridsaťsedem rokov neskôr, nikto mi nemôže zabrániť v tom, aby som rok tisícdeväťstý nepokladal za svätý. Lebo vtedy sa Samuel Braun rozhodol, že zostane v Slovenskom Komlóši. Nevedno, čo napokon pripútalo k tejto dolnozemskej obci práve jeho, čo zo Sereďného videl štíty Karpát, dvarazy (a dočítame sa, že potom ešte dvarazy) sa preplavil cez Atlantický oceán a dostal sa až k brehom Pacifiku a akiste hľadel na

odraz štítov Sierry Nevady na hladine naozaj zázračného amerického jazera. Priznávam: niet pre mňa tajomnejšieho človeka, ako je môj starý otec.

Ignác Ackermann prišiel do Slovenského Komlóša z povodia Samoša. Mal veľikánsky sen. Chcel sa stať obchodníkom v Terste. Aj sa vybral zo Sályi do Bielych Darmot. Tam sa trochu operil, potom si to na smeroval na juhovýchod a zostal trčať v Slovenskom Komlóši. Keby bol žijúci dnes, mohli by sme povedať, že sa v ňom stratil rodený psychológ. Lebo stačilo mu iba pozrieť na Samuela Brauna, statočného svetobežníka, a zaraz vedel, čo má robiť. Musí ho oženiť.

Ako sa vrátili z kostola, kde vtedy, a ešte veľmi dlho, presnejšie do roku 1944, nezabudnuteľným hlasom spieval Gašpar Glúck čiže rabín Gasche, zjedli slávnostnú večeru naozaj v povznešenom duchu. Po zaspievaní veselých piesní na privítanie soboty nezostávalo nič iné ako sa vážne pohovárať o veciach života.

Hoci počas šábesu neslobodno ani len pomyslieť na pozemské statky, začal rabbi Náci, teraz však budeme hovoriť o veciach lásky, čo je predsa len Bohu milá vec, nech je požehnané jeho sväté meno. Hore v Zátisi mám brata. Obchoduje hlavne s drevom. Ale aj s vínom a jablkami.

Myslím, že starý otec si už vypočul sto takýchto úvodov a po rozume mu chodilo len to, ako sa dievča volá a aké má veno. Ak to uhádnem, tak si ju vezmem, povedal si v duchu, a zrazu len počuje meno úkosom sledovanej Hanny a sumu desattisíc korún.

Vstal, poklonil sa, a o šesť týždňov bola svadba. Každý Žid vie, že vážne veci netreba odkladať. V Ulici Pála Gajdácsa kúpili dom jednu izbu do ulice otvorili a zriadili v nej krajčírsku a šijaciu dielňu. Preto (aj) šijaciu, lebo Hannika bola šička, ba čo viac, mala aj výučný list. V tých časoch sa to pokladalo za veľkú vec. Obchody jej išli dobre, tak dobre, že zrazu mali viac ženských než mužských zákazok. Tento trhový fakt nepôsobil blahodarne na dušu môjho starého otca a to, že zo súperenia v príjmoch nevznikol väčší konflikt, mohli ďakovať tomu, že zaradom prichádzali na svet deti. Každý rok jedno: Maximilián, Margita, Jozef, Hugo. Také bolo poradie v prvej sérii. Môj otec bol štvrtý roku 1905. Pretože Hanka raz rodila, raz dojčila a medzitým večne prala, upratovala a varila, museli najat' dve slúžky. Jednu do obchodu, druhú do domácnosti na uľahčenie práce okolo kuchyne.

V tých časoch život židovskej rodiny plynul v koryte vytvorenom počas mnohých storočí. Pritom v malých dedinách bol život neobyčajne prísny, všetci všetko počuli, videli a vedeli.

Lenže do duše starého otca Samuela nevidel nik. Obchod nešiel dobre, ale vtedy azda nijaký obchod neprosperoval. A to muselo krajčíra Samuela znepokojovať.

Po mnohých rokoch jeden z mojich bratancov, ináč veľký kujon, častý dobyvatel' ženských sŕdc, mi povedal, že pri nečakanej, tentoraz už druhej ceste starého otca do Ameriky mohol zohrať úlohu nejaký škandál so špendlikárkou. (Ktovie prečo takto v rodine nazývali šičku, ktorá zastupovala starú mamu v obchode.) Ako možno tušiť, ani mne nie je cudzí tento predpoklad, ale ak to aj bolo tak, a zamyslím sa nad povahou starého otca, podľa môjho presvedčenia toto hľadisko mohlo byť nanajvýš súčasťou jeho rozhodnutia, ktoré malo zložitejší pocitový základ.

Uvažujme: Samuel Braun, ktorý precestoval Ameriku, sedí konča Ulice Pála Gajdácsa a vo dne v noci poháňa, a šijací stroj značky Singer, berie miery, zapisuje do ošúchaného štvorčekového zošita údaje o zákazníkoch, prešiva zimník tučného suseda. Medzitým nadíde piatok večer, treba sa pobrať do synagógy, príde sobota, znova smer synagóga, napravo-naľavo plačú deti, Hannika repce, občas sa z vidieka dostaví príbuzný, a to je všetko.

Nuž, vtedy starý otec začal horlivo korešpondovať. Od serednianskych, dunajskostredských a jágerských príbuzných sa dozvedel Adolfovu adresu. Z Adolfa sa medzičasom stal naozaj bohatý človek a dostal sa blízko k skutočnej svetovej sláve. Aj meno si písal ináč, pravda, dovedna iba dve písmená, takže by sme mohli hovoriť aj o pomad'arčení, keďže sa z Zuckera stal Czukor, Adolf Czukor, čo v Hollywoode predsa len znelo exotiknejšie.

Prirodzene, v tomto momente mi schádza na um poetická myšlienka, že starý otec Samuel kládol písmená na papier vlastne pre Marku Morauszkú, keď písal Adolfovi, ale nespájajme násilu nite; veci idú svojou cestou aj bez pomoci. Znova teda prišli na rad vlaky, stanice, prístavy, lode a vo vozňoch a na palubách lodí ľudia s čoraz zaujímavejšími osudmi.

Vtedy už po druhý raz, čože mohol starý otec robiť v Amerike? Dávajte dobrý pozor. Po troch rokoch sa vrátil domov a k štyrom deťom pribudli opäť štyri — Etelka, Otto, Eugen a Dezider, a ani jednému z nich, vôbec nikomu, nerozprával o Amerike až do svojej smrti roku 1933. Navyše, mal skvelé vzťahy s tuctom našich príbuzných. Zrejme sa ho aj vypytovali, ale mám podozrenie, že odpovede odbil presne vypočítanými anekdotami a prázdnyimi všeobecnosťami. Rodina nezískala ani od jeho priateľov nijaké použiteľné fakty.

V každom prípade však Hannike posielal z Ameriky mesačne päť-desat', zavše aj dvadsať dolárov. Vtedy to bol veľmi veľký peniaz. Hannika dala vo dvore vyvítať artézsku studňu, čo si v Slovenskom Komlóši mohli dovoliť iba zámožné rodiny. Inak táto studňa existuje dodnes, hoci môj tamjší bratanec na mieste starého domu postavil nový.

A do tohto starého domu sa starý otec roku 1909 znenazdania vrátil. Istotne priniesol so sebou všelijaké dary, ale ja som sa mohol stretnúť už iba s jedinou osirelou pamiatkou; bol to kožený klobúk, myslím, že z hovädzej kože. Starý otec už dávno nežil, klobúk evokujúci Divoký západ takisto skôr pripomínal nejakú opálku na váženie múky, ale keď sme sa ho zmocnili my deti, čo sme pod vedením sesternice Anciky rady kutrali na povale (prirodzene, bolo to ešte pred rokom 1944), veselo sme si ho pohadzovali sem a tam. Pre nás znamenal Ameriku, hoci sme ani dobre nevedeli, čo to vôbec je. Na ten žltkastý klobúk z hovädzej kože pre istotu vytlačili z vonkajšej strany mapu s tmavými linkami. Dnes by som sa odvážil odprisahať, že zobrazovala okolie San Francisca s jazerom Clear a Sierrou Nevadou.

Teraz je na rade už iba epilóg, navzdory všetkým ťažkostiam jasný, snečný záver. Po tom, ako sa starý otec vrátil, zlikvidoval krajčírsku dielňu. Nikdy viac nevzal do rúk ihlu s cvernou. Na menej frekventovanej strane hotela Komló prenajal obchodné priestory (tam boli zrejme nižšie mesačné splátky) a otvoril obchod so železiarskym tovarom. Predával rýle, hrable, modrú skalicu, klnce, neskôr bicykle, ba aj rádiá. Z rodinného rozprávania mi zostalo v pamäti, že obchod len priemerne prosperoval. Prišla vojna, prirodzene tá prvá, potom chryzantémová revolúcia, komúna, nasledovali zmeny hraníc, výčiny príslušníkov vojenských oddielov, samé krvavé nepokoje. Jeden z bratov starého otca si všimol výnimočnú náklonnosť môjho otca k latinčine a gréčtine, zapísal ho do Gymnázia svätého Štefana v Budapešti, ale maturitné skúšky skladal v Sarvaši, lebo režimisti so žeravými perami ho vyhnali z triedy.

Ticho plynuli všedné dni starého otca. Predával cárachy, chodil do synagógy, mal postavenie v Hevre Kadíši, čiže v dobrovol'nom židovskom pohrebnom združení, politizoval so slovenským šustrom z tej istej ulice a dozeral na prospievanie svojich ôsmich detí. Nerobil si nádeje, že by v podstate bez vena bohato vydal svoje dcéry. Stará mama Hannika viedla dobrú kuchyňu, hádam až priveľmi dobrú, a vo voľnom čase čítala francúzskych spisovateľov.

Až teraz prichádza vyústenie rozprávania, ktoré osvetlí moje daktore predchádzajúce domnienky. Marka Morauszká totiž opustila Ameriku, odišla z okolia jazera Clear a vrátila sa do Slovenského Komlóša. Ostala vdovicou, mohla si to dovoliť. Podľa údajov, ktoré mal Michal Škrabák, tam v Spojených štátoch pochovala až dvoch manželov; nepúšťajme z uzdy svoju fantáziu a nedomýšľajme, ako sa vzdialili do večných lovísk, tak ako nevieme ani to, či nebožtíci boli Slováci alebo príslušníci inej národnosti. Jedno je isté: Marka na jeden raz priniesla domov viac peňazí

ako môj drahý starý otec na dvarazy. Za majetoček kúpila majetok: pekný domec, role a od rodiny Pipišovcov celkom výnosný mlyn. Nemala deti, a tak sa vydala za druhostupňového bratanca, žatevného strojnika Gyulu Morauszkého.

Uplynulo už zo šesť týždňov, čo sa Marka vrátila domov, mala na svoje meno prepísaný dom v Ulici kráľa Bela a v nedeľu popoludní si obchodník so železiarskym tovarom Samuel Braun obliekol najkrajší sviatočný oblek a išiel na návštevu k Marke, rodenej aj vydatej Morauszkej.

Bola neskorá jar, takmer leto, pekné, teplé počasie. Dnuka v dome sa zdržiavali iba veľmi krátko, lebo obaja, súc dedinčanmi, vedeli, aké nebezpečenstvá skrýva takéto stretnutie ešte aj vtedy, ak je doma manžel (ktorý v danom prípade nie je celkom smerodajný, lebo je predsa príbuzný) a tak si vo dvojici sadli na lavičku na priedomí.

Sadli si, a pozor, je to veľmi dôležitý postreh, zhovárali sa po anglicky! Iba oni dvaja vedeli po anglicky v celom Slovenskom Komlóši. O čom sa rozprávali, to nemohli tušiť ani Braunove deti, hoci ich otec naučil všeličomu, len znalosti angličtiny nie.

Z príležitostnej návštevy starého otca Samuela sa potom stalo pravidlo. Každonedelný počestný obrad. Hannika múdro mlčala, ba po istom čase sama nachystala sviatočný oblek a bielu košeľu. Žatevný strojník Gyula Morauszký zasa ktoviekde zohnal fľašu americkej whisky, a kým starý otec stihol vkročiť do domu na Ulici kráľa Bela so svojím zvyčajným pokrikom „How do you do?“, taktne pripravil poháre na stôl, potom sa vyhovoril na súrnu prácu a utiahol sa na druhý koniec budovy. Kým sa pšeničná pálenka čudnej chuti minula, Samuela a Marku privítala nasledujúca jar, máj roku 1933, podľa židovského kalendára mesiac ijar. V obchode medzi studenými železami starý otec dostal prudký zápal pľúc a život sa z neho vytratil tak rýchlo, že vlastne ani nestihol byť chorý.

Nedávno, keď som oslovil dnes už jediného zastihnuteľného starého Žida zo Slovenského Komlóša, pekára Mikuláša Nágela, ktorý sa ako dieťa zúčastnil na pohrebe starého otca (v tých časoch boli ešte také zvyky, že na židovské pohreby chodili všetci členovia náboženskej obce, muži, ženy i deti), skrátka, keď som sa na okolnosti pohrebného obradu pypytoval Mikuláša Nágela, ktorý prišiel domov na návštevu z Ameriky, krčil plecami. Odvtedy toľkí pomreli, roku 1944 iba z jeho rodiny aspoň dvadsiati. Ale položil som mu otázku, na ktorú – priznávam sa – som čakal romantickú odpoveď: či videl pri poslednej pocte Samuelovi Braunovi kresťana, nebodaj Slovenku, odpovedal: bola tam polovica dediny. Lebo roku 1933, v Hitlerovom roku, to predsa len pokladali za niečo výnimočné a ešte dlho sa o tom v jeho rodine hovorilo. Teda v rodine Nágelovcov. A pokiaľ ide o poslednú poctu môjmu starému otcovi, do židovského cintorína prišiel

slovenský evanjelický kňaz, maďarský katolícky kňaz a prirodzene zákazníci, susedia.

Vlani som pred židovským novým rokom vycestoval do Slovenského Komlóša. Zašiel som aj na cintorín. Hrob Samuela Brauna zarástol burinou, sotva som ho našiel.

Hodnota úsmevu

*Obohacuje tých, ktorí dostanú,
neožobráči tých, ktorí dávajú.*

*Žije len za minútku,
ale v pamäti zostane na večný čas.*

*Nikto nie je taký bohatý, aby nemohol
byť bez neho a nikto nie je taký chodobný,
aby od neho sa nestal bohatším.*

*Ním je šťastnejší domov, oživuje
dobrú snahu a je istým znakom priateľstva.*

*Je odpočinok pre ustatého, slnečný lúč pre skleslého,
svetlo pre smutného a je najlepším prírodným
liekom proti všetkým bledám.*

*Predsa je nemožného kúpiť, vypýtať, požičať
alebo ukradnúť, – môžeme ho len dobrovoľne DAŤ.*

Preto, teda USMIEVAJ SA!

Anton Bernolák

významný slovenský jazykovedec, prvý kodifikátor spisovnej slovenčiny, priekopník a organizátor slovenského národného obrozenia sa narodil 3. 10. 1762 v Slanici (zaniknutá obec na Orave), zomrel 15. 1. 1813 v Nových Zámkoch.

Nižšie triedy ľudovej školy vychodil v rodnej obci. Gymnázium študoval v Ružomberku (1774–78), do r. 1782 ako seminarista rétoriku, filozofiu a poetiku na Emerciáne v Bratislave a Štefáneu v Trnave, teológiu vo Viedni, ktorú ukončil roku 1787 v generálnom seminári v Bratislave.

Študoval a tvoril v období tvrdého zápasu feudalizmu s osvietenstvom (ideová forma na zmenu spoloč. poriadku) za cisára Jozefa II. (1741–1790), ktorý panoval po smrti svojho otca, ako cisár Svätej ríše rímskej od r. 1765 ako spoluvládca so svojou matkou Máriou Teréziou v Rakúskej ríši. Po jej smrti v roku 1780 sa stal samostatným panovníkom ríše – nedal sa korunovať za českého a uhorského kráľa. Jozef II. uskutočňoval základné spoločenské reformy (1781 – Tolerančný patent, 1784 – Nariadenie o zavedení nemeckého jazyka na úkor latinčiny a predchádzali mu i školské reformy, ako Učebný poriadok z r. 1777. V r. 1785 vydal Patent o zrušení nevoľníctva a iné.)

Svojou usilovnosťou a nadaním A. Bernolák nadobudol veľké vedomosti aj zásluhou ovládania cudzích jazykov, zvlášť slovanských, pomocou ktorých posilňoval svoje národné povedomie. Poznal diela spisovateľov a básnikov píšucích slovenskými nárečiami, ale aj slovenských, píšucích po latinsky. Vyžarovala z nich potreba vytvoriť a zaviesť jednotný slovenský jazyk. Osvietenské prúdy viedenského dvora veľmi silne pôsobili na jeho osobnosť, preto veľmi rád vyhľadával spoločnosť, aby sa poučil. História zaznamenala prvé celoslovenské stretnutie mládeže v jednej inštitúcii. Väčšina asi z päťsto klerikov generálneho seminára zidených na Bratislavskom hrade v roku 1785, boli Slováci. Hovorili každý svojím nárečím. Niektoré prednášky a rečnícke cvičenia robili v slovenčine – a mali ťažkosti. Aj to bol dôvod, aby si národne uvedomelá mládež vytvorila krúžok „**vlastivedných jazykovedcov**“.

Úlohou tohto historického stretnutia bolo rozhodnutie – zbaviť, očistiť slovenčinu od bohemizmov a vydať pravidlá slovenského pravopisu.

Vydáva v Bratislave ako seminarista v roku 1787 prvé dielo **Rozprava jazykovedno – kritická o písmenách slovenských**. Uskutočňuje v ňom na fonetickom princípe reformu pravopisu a vedome sa odkláňa od češtiny k domácejmu jazyku. „K úzu Slovákov bývajúcich v Panónii“. Dielo zároveň doplnil o **Pravopisné pravidlá pre národné školy**.

Svoju službu začal ako rim. kat. kaplán v Čeklísi (Bernolákovu) v období 1787–1791. Tu vypracoval úplný gramatický systém v diele **Slovenská mluvnica**, vydal ju v roku 1790. V nasledujúcom roku menší spis **O pôvode slovenských slov**, vydáva v Trnave.

V roku 1791 odchádza do Trnavy, kde zastáva funkciu kancelára a tajomníka arcibiskupskej vikariátnej kancelárie, je cenzorom kníh a prisažný notár ústrednej cirkevnej stolice. V roku 1795 mal pripravené svoje vrcholné dielo, päťzväzkový (vyše 5000 strán) **Slovár Slovenský, Česko – Latinsko – Nemecko – Uherský** s nemeckým repetítiom. VI. zv. vydal v rokoch 1825 – 27 kanonik Juraj Palkovič v Budíne.

Od mája 1797 farár v Nových Zámkoch, zároveň dekan okresu a správca hlavnej mestskej školy. **Svojou vedeckou prácou zvýraznil ideu svojbytnosti slovenskej národnosti**. Stala sa na úseku literárnom, výchovnom (učebnice), hospodárskom, osvetovom významným nástrojom kultúrneho a spoločenského pokroku slovenskej spoločnosti a pôsobila v procese formovania sa slovenského novodobého národa (Fándly – Hollý – Hamuliak.)

S Bernolákovou jazykovou reformou organicky súviselo založenie **Slovenského uceleného tovarišstva** v roku 1792 so sídlom v Trnave, malo vyše 400 predplatiteľov – členov a pobočky po celom Slovensku. Vo východoslovenských župách v Košiciach, Rožňave, Solivare a Spiši. **Je dôležité poznamenať, že práve tu, v učiteľskom ústave v Sp Kapitulé, zásluhou spišského biskupa mons. Jána Krstiteľ'a Ladislava Pyrpera, zaviedli vyučovanie spisovnej slovenčiny (Bernolákovskej)**. Základ tvorili západoslov. nárečia. Bolo to roku 1819. Zomrel v Nových Zámkoch, kde je aj pochovaný.

Ján Brezovský

Kto nám to vysvetlí?

*Kto nám to vysvetlí, že prečo je to tak,
Že nepokoj a vše zlé, nám na duši leží,
Zakiaľ sa má zlosť po svete rozlíhať,
Či príde raz, že sa národ aj polepší?*

*A keď sa uspokojí ten prestrašný príval,
Ktorý zos nás vše dobré vyfúka, vybije,
A ten človek, kto sa od hriechov neratoval,
Či sa polepší, alebo s hriechami žiť bude?*

*Veľaci sľubujú polepšenia, keď je už pozde,
Takí, ktorí od mladý vždy ľahko žijú,
Oni to necítia ešte, ako je pochudobne zle,
Ale jim prejde raz, lebo po falešnej ceste idú.*

*Kto brez Boha žije, tomu je cesta neznáma,
Nebude všetko tak, ako sa mu ukezovalo,
Ktorý o pravde zabudne, a len skazu pomáha,
Príde na to, že sa mu vše naopak vydarilo.*

31. máj 1998 Békésska Čaba

Juraj Šóti

Básne písané drevom

Ľudia, čo si ctili Štefánika, v päťdesiatych rokoch trnuli. Z noci na ráno sa strácali jeho sochy v Bratislave, Trenčíne, Považskej Bystrici i v iných mestách. Tie komunistické roky boli nemilosrdné. Prstí ľudia sa spytovali sami seba, či sa odvážia siahnuť aj na Bradlo. Našťastie, Bradlo vtedy iba zakázali. Putovanie na Bradlo, kde odpočíva Štefánik, sa vtedy rovnalo vlastizrade.

Zabúdalo sa nielen na Štefánika, ale aj na tvorcu pamätníka na Bradle – chýrneho architekta – Dušana Jurkoviča. Je paradoxné, že kráľ slovenských architektov, ktorý vedel čarovať s drevom, vystaval práve Bradlo, kde niet ani kúsok vyrezávaného dreva či ornamentu. Vďaka jednoduchosti mohly vystavanej z naštiepaného travertínu, táto sa stala najvýrečnejším pamätníkom v strednej Európe. Vyčnieva na brale, obelisky sa vzpínajú k nebu, čím vypovedajú že ten, čo zahynul, mal rád výšky i lietadlo, na ktorom tragicky skončil. Oddáleka na seba upozorňuje, a preto aj tento niekdajší kopaničiarsky kraj a najmä rodisko Štefánika sa stávajú hrdým symbolom národa.

Dušan Samo Jurkovič sa narodil 23. augusta 1868 v Trej Lúke. Od kolísky vyrastal v náručí obrodeneckých evanjelických rodín. Jeho otec bol spoluzakladateľom Matice slovenskej i troch slovenských gymnázií. Radostrom Jurkovičovcom mal v tomto kraji pevné korene i košatú korunu. Chlapcov dedo Samuel bol priekopník družstevníctva, osnovateľ spolkov triezvosti i zakladateľ divadla. Jeho dcéra Anička – prvá slovenská herečka – si vzala manžela J. M. Hurbana.

Na chlapcovu vnímavú dušu najväčšmi vplývala matka, ktorá zbierala ľudové piesne, vyšívala a jeho očiam približovala krásu krojov i zdobeného dreva. Vďaka vzdelaným rodičom sa Dušan dostáva do Viedne, kde navštevoval stavebnú priemyslovku. Počas každých vakácií je však doma a očami nasával jednoduchú krásu dreva, i prostú prácu oravských tesárov. Vraví: *Netušil som, že z dreva sa dajú stvoriť celé domy, priam zázraky. Drevo mi natoľko učarilo, že som sa mu do smrti upísal.* Po viedenských rokoch, čoskoro na seba upozornil aj v Prahe na výstave roku 1895. Tu sa prezentoval oravskou drevenicou, kopaničiarskym domcom, no doslova atrakciou sa stal jeho dvojpodlažný pavlačový dom z Čičmian. Ten pred očami Pražanov aj ožil, lebo Jurkovič previedol cez uhorskú hranicu celú rodinu. Tá v dome žila, pracovala, spievala i tancovala a zvedavým očiam návštevníkov predvádzala “bodovú a čiarovú” výzdobu čičmianskych domov.

Pretože na Slovensku vrcholilo odnárodňovanie a možní meceni boli zväčša Maďari, Jurkovič ako architekt nedostával objednávky. Dostával

ich na druhej strane rieky Moravy. Tam ho aj nazvali "básnikom dreva", lebo v srdci Valaska na vrchu Radhošť v Beskydách vystaval areál horských stavieb zvaných PUSTOVNĚ. Vtedy Jurkovič ako prvý vykročil na neprebádanú cestu – symbiózu ľudovej tradície a profesionálnej architektúry. Dokázal skĺbiť stavbu s prírodou a vytvoriť harmonický celok. Aj jeho rodinný dom, ktorý si vystaval v Brne, stál blízko lesa i rieky. Najtrvalejšiu stopu zanecháva v známych kúpeľoch Luhačovice. Vystihol mentalitu moravského Slovácka a vytvoril prostú atmosféru kúpeľov, na prvý pohľad odlišnú od honosných Karlových Varov či Mariánskych Lázní.

V čase prvej svetovej vojny vyše 50-ročný otec troch detí a umelec na vrchole tvorivých síl, musí narukovať ako lajtnant. Nezháľal ani v čase vojny. Na poľskej strane Karpát vytvoril mnohé vojenské cintoríny, posiate drevenými krížmi. Viaceré z nich prirodzene pospájali s dreveným kostolíkom, či božími mukami a zvoncami. Po vzniku ČSR prichádza s rodinou do Bratislavy. V novej republike je vedúcim úradu na záchranu umeleckých pamiatok. Osobne sa zaujímal o záchranu rázovitých dedín, pamätníkov, a najmä o obnovu Čičmian, ktoré vtedy vyhoreli. Píše: *Verte mi, nie sebe, lež Slovensku želám, aby bolo posiate pamätníkmi dejateľov ducha a činu. Iba tak sa dá povznášať a zušľachťovať duša národa.*

Významný umelec Jurkovič bol poverený zorganizovať smútočnú panychídu na Bradle, kde sa pohol sprievod s mŕtvym generálom Štefánikom. Poverili ho preto, lebo v tomto kraji sa narodil i on a dôverne poznal nielen svoj rodný kút, ale i Štefánika. Základný kameň budúcej mohyly položili roku 1924. Slávnostné odhalenie sa konalo koncom septembra 1928. Aj vďaka Jurkovičovi sa Bradlo stalo pútnickým miestom, kam putoval národ, aby si uctil veľkého Slováka. Žiaľ z histórie vieme, že najmä v čase komunistickej totality, tieto národné púte boli zakázané a travertínový obelisk chátral i rozpadával sa. Je dobre, že na Slovensku opäť pribúdajú sochy generála Štefánika a Bradlo je už slobodným pútnickým miestom.

Ďalším Jurkovičovým dielom je bratislavské sanatórium lekára Kocha. Vyprojektoval najmodernejší liečebný ústav a dokázal zbližiť ho aj s návrším, kde sa nemocnica rozložila. Prijímal podnety z Anglicka, Holandska i škandinávskych krajín. Uplatňoval ich najmä v obytných domoch a v menej náročných ubytovniach pre robotníkov.

Po oslobodení v roku 1945 sa Jurkovič stáva národným umelcom. Krátko nato, roku 1947 umiera v Bratislave. Je symbolické, že vďační krajanovia, spolurodáci a národovci ho chceli mať doma vo svojom rodnom kraji, podobne, ako svojho Štefánika. Hoci Jurkoviča pochovali na evanjelickom cintoríne v Bratislave, spolurodáci si ho previezli do Brezovej pod Bradlom.

Verte – neverte, ale v Bratislave ešte žije jeho 92-ročný syn Pavel, ktorý približuje svojho otca aj ako prostého človeka. Rád chodieval na túry, plával, bicykloval, vzdelával sa a najmä podporoval mladých ambiciózných architektov. A práve jeho syn Pavel preberal roku 1991 v mene otca na pražskom hrade „Rad T. G. Masasyra I. triedy” in memoriam. Na Slovensku projektoval Kultúrny dom v Skalici, pamätník Kukučina, Vajanského, i náhrobník Jozefa M. Hurbana v Hlbokom. Z každého pamätníka dýcha krása, ktorú hľadal a nachádzal po celý život. Putoval za ňou po horských cestách, otváral dvere na dreveniciach, priatelil sa s tesármi i šindliarmi. Za každým sa však vracal k národným žriedlam, z ktorých vyrastal on i jeho rozvetvená rodina. Slovensko nepribližoval svetu heslami, ale statočnou robotou a tvorbou, čo harmonizuje prírodu s umeleckým dielom a človeku bláži dušu.

Valéria Kalná

Kultúrny a spoločenský dom v Skalici – projekt Dušana Jurkoviča

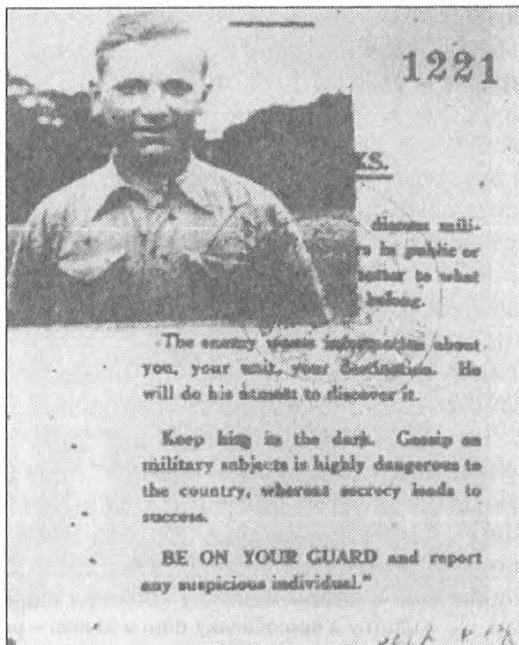
Rotmajster Jozef Gabčík

I stalo sa, že po druhej svetovej vojne prišlo do dedinky zvanej Poluvsie nevšedné písmo až z Londýna. Na obálke bola adresa: František Gabčík, Poluvsie, p. p. Rajecké Teplice. A v liste úradné oznámenie podpísané samotným ministrom národnej obrany Veľkej Británie: Oznamujeme Vám, že meno Vášho syna Jozefa Gabčíka bolo 21. februára 1946 zapísané do KNIHY CTI za statočné správanie. Váš syn bol zároveň povýšený na kapitána in memoriam.

I stalo sa, že otec Gabčík anglicky písanému listu nielen že porozumel, ale presne ho aj dokázal preložiť a tak oznámiť rodine i dedine ako významne si uctili syna aj v d'alekej cudzine.

František Gabčík, otec troch detí, si zaumienil postaviť dom. Nie obyčajný, drevený, ale murovaný. Keďže doma sa žilo z ruky do úst, aj on sa musel vypraviť za dobre platenou prácou najprv do Ameriky a potom do Argentíny. Tam sa podučil aj anglickému jazyku.

Najmladší syn Jozef sa narodil 8. apríla 1912. Chlapec vychodil tri meštianky a neskôr sa vyučil na Morave za strojného zámočníka. Hoci doma musel pomáhať, práca okolo domu mu nevoňala. Keď dorástol a narukoval, najlepšie sa cítil v uniforme. Šikovného mládenca si povšimli aj velitelia a odporúčili mu, aby zostal v armáde. Ako štvrtý najlepší absolvoval poddôstojnícku školu v Prešove. Krátko pred vojnou pracoval v chemickej fabrike, kde vyrábali otravný plyn yperit. Nebezpečný plyn skladovali pod zemou blízko Trenčína na Skalke. A práve tam roku 1939 prihrmeli nemeckí dôstojníci a žiadali vydať od skladu kľúče. Gabčík odmietol: *Vydám ich iba tomu, kto mi ich zveril.* Urazení Nemci si na mladého Gabčíka sťažovali v Trenčíne na veliteľstve. Vtedy odvážny Gabčík siahol po žiera-

vine a nalial ju do bômb, v ktorých bol yperit. V sklade narobil veľa škody, a preto zutekal. Keďže vedel, čo ho očakáva, spolu s priateľom prekročil na Kysuciach slovensko-poľské hranice a v Krakove sa prihlásil do vznikajúcej čs. armády. Ale v tom čase o dôstojníkov a vojakov nejavili záujem ani Rusi, ani Francúzi. Vtedy všetci verili, že Nemci sa uspokojili obsadením Rakúska, Čiech a Moravy. Preto Gabčík sa prihlásil do francúzskej cudzineckej légie. Kdesi uprostred púšte, pri tvrdom výcviku sa dozvedel, že vypukla druhá svetová vojna. To znamenalo, že slovenskí a českí vojaci konečne môžu bojovať proti fašistom. Okúsil boje vo Francúzsku, kde sa vyznamenal pri rieke Marne. Keď Francúzsko padlo na kolená, prešiel do Anglicka. A práve tam, spolu so svojím priateľom Janom Kubišom z Moravy, sa prihlásili k parašutistom. Pomenší mládenec s rezanými rysmi tváre, vytrvalý chodec a vynikajúci strelec, čoskoro na seba upozornil, preto aj jeho vybrali do špeciálneho útvaru s utajeným výcvikom. Vtedy sa dozvedel, že bude vysadený blízko Plzne a stade sa presunie do Prahy. Úlohou Jana Kubiša a Jozefa Gabčíka bolo spáchať atentát na generála polície a ríšskeho protektora Reiharda Heydricha. Akcia je utajená, lebo o atentáte vedia iba oni dvaja. Pred zoskokom nemajú pri sebe nijaký list, nijakú fotografiu. Prevzali ríšske marky, civilnú bielizeň i šaty a naspamäť sa učili adresy spoľahlivých ilegálnych pracovníkov v Čechách. Jozef Gabčík má legitimáciu na meno Zdeněk Vyskočil. Podľa nej sa narodil i žije v Prostějove, kde aj pracuje. Obaja parašutisti sa učia svoje nové mená, nové údaje, adresy, a deň pred odletom obaja píšu svoj testament: *V prípade, že neprežijem a nevrátim sa do vlasti, prosím, aby ste sa postarali o moju rodinu. Môj otec František býva v Poluvsi na Slovensku. Jozef Gabčík, rotmajster Čs. Armády.*

V Čechách a na Morave zavládol krutý teror. Heydrich popravoval národovcov, zatvoril vysoké školy a ľudí húfne odosielať do koncentračných táborov. Ríšsky protektor sa nasťahoval do zámku v Panenských Březanoch. Stade každé ráno odchádzal na čiernom mercedese do Prahy na Hrad.

Koncom Vianoc roku 1941 anglické lietadlo odnáša 16 parašutistov na územie ČSR. Gabčík a Kubiš sú vysadení blízko Plzne. Pri zoskoku si Gabčík poranil nohu. Keďže sa už brieždilo, svoje padáky nezakopali, ale náhlili sa skryť do blízkeho lesa, kde objavili menšiu jaskyňu. Čoskoro postrehli, že k jaskyni kráča postarší chlap v zelenom hubertuse s puškou na pleciach. Obaja zobrali do rúk pistole a čakali na nepríjemného zvedavca. Našťastie, natrafili na horára Šmejkalu z Nehvizd, národovca, ktorý sa stal ich prvým pomocníkom. Od neho sa dozvedeli, že nezoskočili pri Plzni, ale pri Prahe. Vďaka nemu Gabčíkovu poranenú nohu ošetril obetavý lekár Dr. Hrubeš, ktorého Nemci neskôr popravili.

V Prahe si parašutistov podávali z rúk do rúk odvážni ľudia. Bez pomoci statočných by po zuby ozbrojení mládenci nemohli v okupovanej Prahe, plnej Nemcov, prežiť. Vďaka ilegálnym pracovníkom i vlastným výzvedám, čoskoro vystopovali denný režim Heydricha i jeho pravidelné odchody čiernym mercedesom na Hrad. Aby nevzbudili pozornosť, často menili miesto svojho pobytu. A tak sa stalo, že Jozef Gabčík najdlhšie prebýval v rodine Fafkovcov. Otec Fafek bol zamestnaný v zdravotníctve, hlboko veriaci matka sa venovala výchove dcér Rely a Liběny. Keďže fašisti školy zatvorili, obidve sestry vyučovali náboženstvo v česko-bratskej cirkvi. Hoci nenávisť je u nábožných ľudí slovo cudzie – neprístojné, rodina fašizmus nenávidela. O to väčšími otvárala srdce i náruč jeho odporcom. A tak sa stalo, že Jozef Gabčík sa zamiloval do 19-ročnej Liběny. Tá jeho lásku opätovala, zaľúbenci sa zasnúbili, no vedno s rodičmi a kňazom sa uzhodli, že sa zosobášia ihneď po vojne.

27. mája 1942 krátko po 10 hodine čierny mercedes vchádza do zákruty v Libni. Šofér spomaľuje a v tej chvíli Gabčík so samopalom pod balónovým plášťom skočil pred auto a zo vzdialenosti 3 metrov zacielen na Hedrycha. Stlačil spúšť – no strela nevyšla. Okamžite stlačil druhý raz, tretí raz... no zbraň zlyhala. V tej chvíli priskočil Kubiš a pod pravé zadné koleso hodil plastickú trhavinu. Ohlušujúci výbuch odhodil auto na chodník, ranený Heydrich stihol vystreliť na Gabčíka, ktorého prenasledoval ozbrojený šofér. Iba vďaka tomu, šoféra poranil, sám zranený sa dostal k Fafkovcom.

Z histórie vieme, že Heydrich umrel a jeho nástupca K. H. Frank sa na českom národe kruto mstil. Vyhlásil stanné právo a na hlavu parašutistov vypísal 10 miliónovú odmenu. Vtedy fašisti zrovnali so zemou Lidice i Ležáky a popravili stovky vlastencov. V čase najkrutejšieho besnenia sa českým odbojárom podarilo sústrediť parašutistov do pravoslávneho chrámu sv. Cyrila a Metoda, kde sa skryli v katakombách. Fašisti ich vysnorili vďaka uduvačovi Čurdovi. Karel Čurda – takisto parašutista – sa ulakomil na tučnú odmenu a zo strachu pred mučením sám sa prihlásil na gestape a tam svojvoľne vypovedal. Fašisti obklúčili chrám, kde boli skrytí parašutisti a spustili paľbu.

Stoj čo stoj, chceli hlavy živých parašutistov. Ale vo chvíli, keď SS-man prekročil prah chrámu – padol mŕtvy. Preto sa zamerali na prízemné okno, cez ktoré vhadzovali dnu granáty, slzný plyn aby nakoniec privolali hasičov, ktorým prikázali odvážlivcov vytopiť. Vtedy privliekli k oknu aj zradcu Čurdu a ten výzval svojich niekdajších kamarátov, aby sa vzdali: *Vzdajte sa, nič sa vám nestane! Vidíte, i ja som živý!*

Čurdov hlas ich urazil, ale aj primkol k sebe a o to väčšími sa bránili. Lež voda neustále stúpala a stúpala. Ján Kubiš svoj posledný náboj využiť

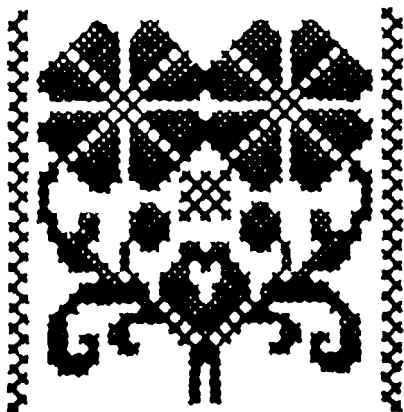
nestihol. Život mu vyhasil granát fašistov. Veliteľ parašutistov Opálka sa poistil. Najprv prehltnol kapsľu s jednom a potom si priložil pištoľ k sluchám. Ako posledný svoj posledný náboj využil aj Gabčík. Pištoľ si priložil k sluchám a vystrelil.

Mŕtvych parašutistov fašisti povynášali pred chrám. Spoznával ich a identifikoval zradca Karel Čurda.

Fašisti popravili biskupa Gorazda, duchovného Sonnenvenda i Čikla, ktorí parašutistov v chráme skrývali. Smrťou potrestali 252 rodinných príslušníkov parašutistov i osoby, ktoré im pomáhali. Popravili aj rodinu Fafkovcov. Rodičia, obe dcéry Rela a Liběna ani po krutom mučení neprezradili jediné meno.

A my si pripomeňme, že Jozefa Gabčíka vyznamenali radom generála M. R. Štefánika. Jeho menom pomenovali obec na južnom Slovensku a s jeho menom je spojené aj blízke vodné dielo na Dunaji.

Slavo Kalný

Básne prevzaté z knihy –
Pavol Janík: Nieкто ako Boh

Divadlo Život

*Život, ktorý znamená len divadlo –
taký život chceme stále hrať.
Ak vám dačo vtipné práve napadlo,
prezlečte sa do klaunovských šiat.*

*Život nami máva ako kývadlo –
do kaluže z blata uteká.
Nikdy nie je, ako predtým bývalo –
to je pravda vskutku odveká.*

*Čas je ako pohár po vrch naliaty,
odznova a stále preteká.
Stúpame si sami sebe na päty
a chceme nájsť v sebe človeka.*

*Na duši a na opone záplaty...
Na konci nám smrť dá riadny mat.
Hrať tú hru sa napriek tomu oplatí,
že si bol, raz budeš iste rád.*

*Na javisku život našiel zrkadlo –
každý večer oživa v ňom zas.
Ak vás čosi do divadla zlákalo,
prenesme sa do pradávnych čias.*

*Zaujmite svoje prázdne sedadlo,
naučte sa život naspamäť.
Keby sa vám pri živote zívalo,
nechajte si vstupné vrátiť späť.*

Rozprávky

*Kde bolo, tam to bolo!
Valibuk sa valil k nám.
Princezné vždy mali sólo
v rozprávaní starých mám.*

*Stalo sa to, čo sa stalo,
vtedy, keď sa piesok liaľ,
keď sa bralo otváralo,
keď žil a pil jeden kráľ.*

*Na vírbe zas zvoní zvonec,
ako áno, ako nie,
rozprávkam je navždy koniec,
to je jasné znamenie.*

*Ktosi k nám však príde znova,
keď sa bude piesok liať,
keď sa budú všetky slová
so všetkými rýmovať.*

Ticho

*Zavri okná, zavri dvere,
počúvaj len ticho hrobové.
Zavri okná, zavri ústa,
mlčanie ti všetko dopovie.*

*Žiadna hudba, žiadne slová,
žiadny zvuk a žiadne zvonenie.
Všade iba mŕtve ticho
zapúšťa si mlkve korene.*

*Za chrbtom nám potichučky
kráča čoraz dlhší vlastný tieň.
Či to chceš a či to nechceš,
sleduje ťa stále každý deň.*

*Ticho nemé, ticho hluché,
ticho skryté v hlavni pištole.
Pred búrkou a potom po nej
býva ticho ako v kostole.*

*Nič a ticho patria k sebe
ako nerozlučná dvojica.
Nikde nikto v prázdnom meste,
iba strach sám seba bojí sa.*

*Posledné tri takty ticha
opakujú si ťa dokola.
Ani táto pieseň neznie,
lebo vôbec nikdy nebola.*

Písali o nás

Zaujímavé čítanie na voľné chvíle

„Nadmorská výška Békéšska Čaba – 80 metrov, Brezno – 490. Veľa či málo? Z hľadiska výškových rozdielov dost'. No na prehlbovanie priateľských vzťahov medzi Slovákmi v Čabe a v Brezne je to nepatrný rozdiel. „Takto začína svoj príspevok do tohtoročného Čabianskeho kalendára riaditeľ CVČ v Brezne Ivan Halama. Spomína v ňom na celé dve desaťročia sa rozvíjajúce partnerské vzťahy medzi vraj najväčšou dedinou v Maďarskej republike Békéšskou Čabou a perlou Horehronia – Breznom.

Čabiansky kalendár na rok 1998, napísaný v slovenskom jazyku je už 36. v poradí. Vydala ho Mestská samospráva Békéšskej Čaby a vyšiel za podpory Ministerstva školstva a kultúry, Slovenskej menšinovej samosprávy a Čabianskej organizácie Slovákov. Články v Kalendári, ktorý má 184 strán, sú naozaj rôznorodé. Už v jeho úvode sa čitateľ dozvie genéziu vzniku slovenskej štátnej hymny, potom si prečíta o revolúcii 1848 v Čabe a niečo o osobnosti historika a verejného činiteľa Michala Žilinského – čabianskeho rodáka. Aj ďalšie príspevky majú čo povedať Slovákom tak v Maďarsku, ako aj na Slovensku. Zaujme ich tvorba výtvarníčky Zuzky Medvedovej, prečítajú si o najstaršom dome v Báčskom Petrovci, osade do ktorej prišli prví Slováci v roku 1745. Najstarší dom, čiastočne zakopaný v zemi a pokrytý trstinou, sa nachádza na ulici B. Mokiča a je štátnou chránenou pamiatkou.

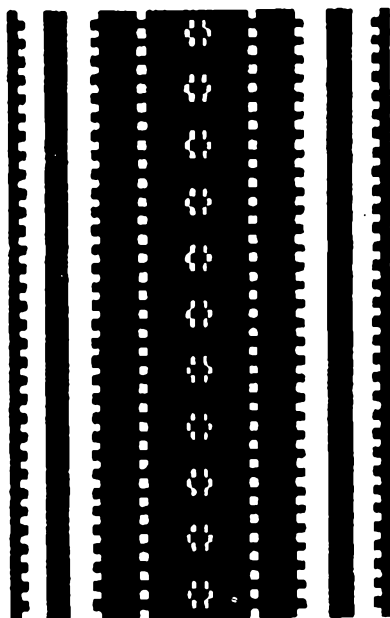
Veľmi zaujímavé sú krasopisné cvičenia školákov z Békéšskej Čaby pred sto rokov. Odkrývajú život a prácu jednej školy a v nej oduševnených malých slovenských školákov, ktorí sa borili s ťažkosťami pri osvojovaní si neľahkej maďarčiny. Sprostredkovane je to však aj obraz učiteľov, ktorí vštepovali slovenské ideály do srdc detí.

V čabianskom kalendári je však aj množstvo iných zaujímavostí, ktoré si určite rád prečíta každý čitateľ. Dozvie sa napríklad o unikátnom premiestnení dreveného artikulárneho kostolíka z Paludze do dôstojného prostredia obce Svätý Kríž blízko Liptovského Mikuláša. Prest'ahovanie sa začalo v roku 1974 a vysviacka kostola bola koncom augusta 1982. Autori kalendára sa vydali aj po stopách slovenských ľudových piesní v Békéšskej Čabe, reprodukovali poéziu i prózu v čabianskom nárečí, spomenuli si na krajaňských kultúrnych pracovníkov, učiteľov či konštruktéra lietadiel, načreli do minulosti békéščabianskych Slovákov, ale pripomenuli aj významných Slovákov, akým je Ján Smrek, Milan Rúfus, rozprávkár Pavol Dobšinský...

Záver kalendára je venovaný voňavej téme – Festivalu čabianskej klobásy – s mnohými atrakciami, ale predovšetkým so súťažou vo výrobe čerstvej a suchej údenej pochúťky. Keďže festival usporiadaný vlani v októbri mal veľký ohlas, všetko nasvedčuje tomu, že sa stane začiatkom novej čabianskej tradície.

Viera Sokolová

*Uverejnené v krajských novinách „Kronika” na Slovensku
30. marca 1998.*

Prejav pri príležitosti Dňa národnosti v decembri 1997 v Slovenskom Komlóši

Vážené dámy, vážení páni, milí Komlóšania!

Dlho som rozmýšľala nad tým, o čom by som mala hovoriť vo svojom rodnom meste pri príležitosti Dňa národnosti, ktorý bol vyhlásený predsedom maďarskej vlády pred piatimi rokmi, na deň prijatia menšinovej charty Organizácie spojených národov. Tento dnešný deň je vzácny aj preto, lebo dnes sa uskutoční aj domáca premiéra slovenskej verzie komlóšskej monografie.

Mohla by som hovoriť napríklad o významných výročiach v živote mesta: o veľkolepých oslavách 250. výročia príchodu prvých slovenských usadlíkov z Hornej zeme, o udelení štatútu mesta Slovenskému Komlóšu, či o tohtoročných výročiach. O 50. výročí výmeny obyvateľstva medzi Maďarskom a Československom, ktoré výrazne vplyvnilo aj históriu nášho mesta. Alebo o 90. výročí založenia komlóšskeho slovenského ochotníckeho divadla.

Mohla by som hovoriť o zmenách, ktoré nastali v živote slovenskej národnosti po prijatí menšinového zákona v roku 1993. O samosprávach – celoštátnych, miestnych, o tom, ako si našli miesto v našom spoločenskom živote, aké úlohy čakajú na Zväz Slovákov v Maďarsku.

Predsa si myslím, že ja by som dnes mala hovoriť o niečom inom.

Dovoľte mi, aby som v tejto slávnostnej chvíli hovorila o tom, čo znamená byť Slovákom, alebo Slovenkou – či „Slováčkou” – pre mňa.

Ako mnohí viete od svojich 14 rokov žijem mimo Komlóša, najprv som študovala v Čabe, potom v Bratislave a od roku 1986 bývam v Budapešti. A predsa – byť Slovákom pre mňa znamená v prvom rade byť Komlóšankou. „Byť Slovákom to nie je iba Slovensko, to je aj motyka, i roľ a tam d’aleko či blízko” – píše slovenský básnik Ivan Miloslav Ambruš z Nadlaku vo svojej básni. „Aj pečenie krumple hoci nie slovenské, aj sálaš aj Bože d’akujem Ti”. Ale byť Slovákom pre mňa, to je aj zabíjačka, z ktorej práve idem, aj bôb zasiaty medzi kukuríc, aj zetke, aj vykúrená pec. Aj túrňa, aj Veľká ulica, aj komlóšsky pláč.

Hrdá som na to, že svoje 250 ročné, do tejto čiernej zemi hlboko zapustené korene mám v meste, ktoré bolo vždy známe svojim tolerantným ovzduším, o ktorom – tiež Komlóšan – Benedek István Gábor vo svojej knihe „Komlóšska tóra” píše nasledovne: „Ez a Mária Terézia által alapított

és evangélikus szlovákok lakta falu sajátos szigete lett a zsidóságnak. Az ok önmagában keresendő: a szlovákok is kisebbségi sorban éltek, tehát fel sem merült körükben, hogy lenézzék, hátrányosan megkülönböztessék a zsidókat. Így esett, hogy a 12 ezer lelket számláló Tótkomlóson a lakosság túlnyomó többségét alkotó szlovákok és a zsidó betelepültek olyan testvéri megértésben éltek, mint a mesében.”

Ja viem, že podľa posledného sčítania ľudu sú dnes Slováci v menšine v Komlóši, bola by som však nesmierne rada, keby mohol Komláš aj naďalej zostať ostrovom a príkladom tolerancie, priateľského spolužitia národností.

Hrdá som na svojich predkov, ktorí sa pred vyše 250 rokmi vydali na cestu, aby zabezpečili pre seba a svojich potomkov – pre nás – väčší kus chleba. Svojimi pracovitými rukami si podrobili prírodu, z ničoho vybudovali dedinu a evanjelický kostol, ktorý zd'aleka vidno, a ktorý víta človeka, keď prichádza domov.

Potomkovia sa svojim odvážnym predkom odvd'čili tým, že nedovolili, aby vyhynula ich materinská reč. Jednoduchí ľudia sa po každodennej tvrdej práci schádzali a vytvorili to, čo bolo po celom Maďarsku známe ako slovenské ochotnícke divadlo v Slovenskom Komlóši.

Musím však dodať, že slovenčina pre mňa nie je iba minulosť. Vďačím jej zato, že svojej rodine dokážem zabezpečiť pomerné slušné živobytie.

Viem, že Slováci, žijúci v severných župách Maďarska to majú s jazykom jednoduchšie: môžu sledovať slovenskú televíziu, počúvať slovenský rozhlas. Vďaka pomoci maďarskej a slovenskej vlády však už aj Komláš má televízne štúdio, ktoré vám môže sprostredkovať televízne vysielanie v slovenčine. Som však presvedčená o tom, že bez nášho krásneho komlóšskeho nárečia – ktoré mi všade závidia – sa to sotva môže podariť. Ono je totiž základom znalosti spisovnej slovenčiny, bez neho sa jazyk podstatne ťažšie učí. Merkujte si naň!

Ďakujem.

Alžbeta Ročková-Hollerová

Polstoročie čabianskej slovenskej školy

Vyučovanie v slovenskom jazyku na Dolnej zemi má svoje takmer trojstoročné tradície. Je totiž všeobecne známe, že keď sa Slováci z Horného Uhorska, z územia dnešného Slovenska prisťahovali do južnejších oblastí tej istej ríše, teda Uhorska, aby spolu s inými prislušníkami rôznych etník (národov) znova osídľovali Turkami spustošené a vyľudnené priestory, po založení obce a cirkvi si začali stavať nielen príbytky, ale i chrámy a školy. Spravidla priviedli si i prvých svojich farárov a učiteľov.

Školy začali pôsobiť pod záštitou cirkvi. Vyučovanie v slovenskej materinskej reči prebiehalo jednak v rámci evanjelickej a katolíckej cirkvi; skôr výlučne, len v cirkevných školách, neskôršie i v štátnych, ale len na základnom stupni. Podmienky vyučovania slovenského jazyka na jednotlivých školách sa neustále menili. Čím ďalej tým viac prenikala do škôl maďarčina. Vznikáním vyšších stupňov školstva maďarský vyučovací jazyk sa stal v týchto dominantným. V roku 1948 všetky cirkevné školy boli poštátnené.

Ešte predtým v roku 1946 vznikla škola, ktorá sa len sčasti týkala dolnozemskej Slovákov; slúžila iným cieľom. Založila sa totiž pre deti tých rodičov, ktorí v rámci československo-maďarskej výmeny obyvateľstva prihlásili sa presídlieť. Keď sa výmena obyvateľstva skončila, táto škola pre nedostatok detí zanikla. Pretože v Békésskej Čabe, ako i v celom Maďarsku, aj potom zostala početná slovenská národná menšina, bolo treba i naďalej zabezpečiť vyučovanie v slovenskom jazyku. V roku 1949 znovu vznikla tá základná slovenská škola s vyučovacím jazykom slovenským, ktorá v tomto roku prežíva 50 rokov svojho jestvovania, účinkovania.

V tom istom roku boli otvorené i brány slovenského gymnázia v Békésskej Čabe a súčasne vedľa základnej a strednej školy i brány študentského domova.

Vznik slovenského gymnázia v Békésskej Čabe má ohromný význam z hľadiska Slovákov žijúcich v Maďarsku. Bolo ono prvé a toho času i jediné v Maďarsku (budapeštianska stredná škola bola vtedy učiteľským ústavom s maturitou). Nikdy predtým nevyučovali v tomto regióne po slovensky na strednom stupni. I základná škola bola vtedy školou s vyučovacím jazykom slovenským, keď sa nielen slovenčina, teda jazyk a literatúra vyučovali po slovensky, ale i všetky ďalšie predmety s výnimkou maďarského jazyka a literatúry, teda matematika, fyzika, chémia, biológia a ďalšie predmety.

Ako všetko, i toto školské zariadenia koncom 40. a začiatkom 50. rokov zápasilo ohromnými ťažkosťami. Celý kolektív, jednak pedagógovia, žiaci a technický personál, tieto prekonával veľkým vypätím síl. Týkalo sa to výchovnovzdelávacej činnosti, ktorá prebiehala napríklad bez učebníc, a tiež hospodárskych-finančných ťažkostí vyplývajúcich zo situácie toho obdobia.

Základná a predovšetkým stredná škola už i vtedy bola regionálnou inštitúciou, nakoľko žiakov verbovala nielen zo samotného mesta a jeho blízkeho okolia, z čabianskych sálašov. Nábor do obidvoch sa robil i v ďalších Slovákmi obývaných osadách. V prvom období gymnázium malo žiakov i zo vzdialeného Piliša, Novohradu atď. Boli to deti zväčša sedliackeho a robotníckeho pôvodu a vtedy ešte temer všetci dobre ovládali slovenský jazyk, keď i niektoré zo slovenských nárečí v Maďarsku.

Celé školské zariadenie, toho času ešte tri samostatné inštitúcie, z roka na rok sa rozmáhalo, jednak počtom žiakov i úrovňou výchovnovzdelávacej činnosti. Gymnázium prvých svojich maturantov vypustilo v roku 1953.

Odvtedy po súčasnosť spolu so základnou školou opustili tieto dve školy početné generácie, stovky absolventov. Právom sa môžu pýšiť tým, že sú ony dve z tých základných inštitúcií, ktoré vychovali mnoho významných a statočných ľudí nielen pre čabianske, ale aj pre širšie slovenské spoločenstvo v Maďarsku, ba i ľudí medzinárodného mena.

Aspoň tak významné úspechy dosahovali čabianski žiaci v pestovaní slovenskej kultúry, pričom nezaostávali ani na poli športu.

K pozitívnemu hodnoteniu činnosti zariadenia patrí nielen úspešnosť výchovnovzdelávacej, kultúrnej, športovej činnosti, ale i to ovzdušie, ktoré bolo vždy príznačné pre základnú a strednú školu, ako i pre študentský domov. V tomto zohrávali svoju dôležitú a prospešnú úlohu i mládežnícke organizácie. Je preto nie náhodné, že mnohí z bývalých odchovancov tohto školského zariadenia i svoje deti dávajú do našej slovenskej školy.

V škole a v žiackom domove vymieňali sa nielen generácie študujúcej mládeže, ale i pedagógovia. Čoraz viac je takých v pedagogickom zbore, ktorí sa vrátili naspäť, ale ako učitelia a vychovávatelia.

Menej potešujúce je ale, že rokmi školské zariadenie sa menilo aj inými. Podstatne sa zmenil napríklad vyučovací jazyk, menia sa i metódy, náplň vyučovania – a nie vždy k dobrému. Taktiež i ovládanie slovenského jazyka u žiakov, ich spôsobilosť, všeobecný vzťah k práci a ďalšie. Krátko a zjednodušene dá sa hádam konštatovať: i žiaci sa menia ako celý náš súčasný život.

Pripomíname si teda prvé veľké jubileum, 50 rokov trvania a pôsobenia Slovenského gymnázia, všeobecnej školy a kolégia v Békésskej Čabe a

želáme súčasnému kolektívu a ďalším generáciám čím dlhší a prospešnejší život.

Úspešnosť predchodcov dáva silu kolektívu tejto školy pri súčasnej neľahkej práci. spoločenské premeny od 1949 silne vplývajú na život a prácu školy. Zmenilo sa poradie hodnôt a pritom aj na národnostnom poli sa odohrávajú všestranné zmeny. Napriek tomu, škola sa snaží zachovať si ten ráz, kvôli ktorému bola založená. Pestuje a zachováva slovenskú kultúru, národnostné tradície a vedie žiakov k uvedomovaniu si svojich koreňov. V období globalizácie sveta je to nesmierne náročná práca pre učiteľský kolektív školy!

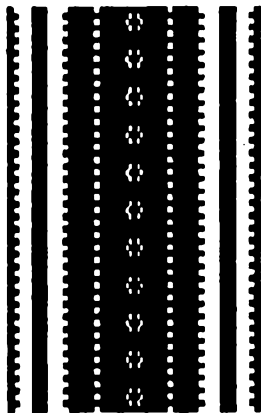
V súčasnosti škola sa snaží čo najlepšie zvládnuť svoju úlohu, poskytuje žiakom bohatý výber mimoškolskej činnosti, kde si žiaci mnohostranne môžu rozvíjať svoje schopnosti.

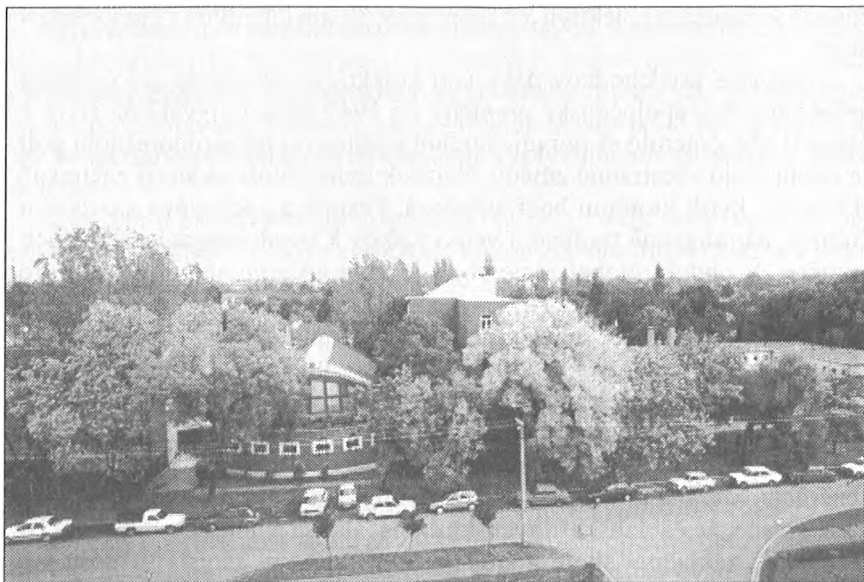
Ako ďalej do budúcnosti slovenská škola?

Integrácia drobného národa môže byť len vtedy úspešná, keď vychováme generáciu, ktorá si je vedomá svojej identity a hodnôt.

Je známe, že čabianska slovenská škola, ako sa jednodušečne hovorí o gymnáziu, základnej škole a študentskom domove, chystá sa dôstojne osláviteľ svoje výročie. Celému jej kolektívu k tomuto ich podujatiu prajeme hodne síl, vytrvalosti a mnoho úspechov v nádeji, že práve ich prácou mnohí jej bývalí pedagógovia, študenti a rodičia sa budeme môcť i na oslavách stretnúť.

Ján Chlebnický
Edita Pecsényová

Budova slovenskej školy

Škôlkári so svojou učiteľkou Zuzanou Strungovou

M. Čičel'

Jeseň

*Čas sa minie, dožili sme jeseň.
Príroda čerstvú zelenú farbu mení.
Tá jarnia čerstvá farba zmizla,
Nikde ju neni.*

*Húšťaťava šušťí, vetor veje,
Leto sa od nás ticho odberá.
Žlté listy strome opustia,
Jeseň nám zo svojich darov
Hojne namerá.*

*Prišla jeseň. Hladný hrdel škorcov
S veselým štebotom záhradu napane.
Zrelé slůky, cukrové hrušky
Pod okamihom pokrane.*

*Křčové vinice strážcovia vartujú,
Aby ich ten lačný křdel nenapadol.
Pivnice sa naplnia vořavím hroznom,
S oberáčmi viničný kraj
veselím spevom zasadov.*

*Jeseň je na pětách,
Tá vec je istá.
Křdele žiakov
do škole sa chystá!*

3. október 1998.

**Gábor Bielík, opát, zostavil publikáciu o najväčších
čabianskych katolíckych rodinách
(Výber zo štúdií)**

Rodina Bohušových

S menom tejto rodiny sa na Čabe môžeme stretnúť v súpise z r. 1717-27. V matrike krstených sa v r. 1753 spomína, keď krstili Jána, dieťa Štefana Bohosa a Márie Kölesovej. V r. 1760 bola pokrstená Rozália, dieťa Márie Bohusovej. Otec nebol registrovaný.

Väčšina matiek pochádza z katolíckej náboženskej obce; Palo – určite Paulo – , Czuth, Ancsin, Vitzián, Podobni, Zatykó, Bobok, Podobni, Stefkovitz, Franko, Kováts, Gázsó, Kotlár, Tóth, Petrovszki, Jantyik, Tóth, Czeper, Fábián, Surinás, Szász, Lázár, Jancsó, Korcsog, Repák alebo Ropák, Gyebnár, Krisko, Szabó, Jancsó.

Matky, ktorých priezviská nenájde medzi krstnými; Köles, Nyisd, ktorý je Nits aj Nyisto, Breznai, Fábi, Kordiák, Repák, Saguly, Huszka, Czalek, Patai, Ruzsa, Dunajszki, Ostreliczky.

Spomedzi rodičov v r. 1819–1844 Palo – Helena Števkovics porodila 15 detí, 10 chlapcov 5 dievčat. Mená chlapcov: Martin, Paľo, Štefan, Jano, Adam, Jano, Duro, Jano, Martin. Krstné mená dievčat: Judit, Ilona, Ilona, Judit a Mária. Spomedzi chlapcov prvorodený nedostal otcovo meno, bol Martin. Je ešte jeden Martin, lebo prvý zomrel. Ako spomienka na zomretých súrodencov Paľovia boli dvaja, Jánovia traja, jediný Adam bol z dvojčiat.

Prvé dievča nedostalo matkino meno, ale meno Judita, aj tie sú dve. Matkino meno dostalo druhé dievča, aj toto meno majú dve, na pamiatku umretých.

Rodina Ján a Dorka Kordiák žila v Kondoroši v r. 1867. Mali 10 detí. Ján a Mária Kriskó žili v Gerendáši v r. 1890. Mali 5 detí.

Informácie z obdobia veľkého presídlenia v r. 1772 sú neisté. V Dolnom Badine (Bzovík) na cintoríne sa nájdu mená Bohušovcov. V inej lokalite toto priezvisko nepoznajú.

Po prvýkrát im meno píšú ako Bohos v r. 1753. Vo väčšine sa vyskytuje ako Bohus, ale niekedy aj Bohuss, najmä v rokoch 1850. Bohús s dlhým ú sa v polovici XIX. storočia 7-krát spomína.

Meno pochádza od slova Boh. Znamená pobožný, Boha poslušný. Ľudovít Haan sa domnieva, že jedna rodina pochádza z Uňatínu, z Hontu z r. 1784. Meno sa môže odvádzat' aj od krstného mena Bohuslav.

Počet:

Storočie	Muži	Ženy	Spolu
1753–1759	1	-	1 osoba
1760–1769	-	1	1 osoba
1770–1779	-	-	-
1780–1789	-	-	-
1790–1799	-	1	1 osoba
1800–1809	3	3	6 osoba
1810–1819	13	4	17 osôb
1820–1829	7	10	17 osôb
1830–1839	14	8	22 osôb
1840–1849	13	10	23 osôb
1850–1859	10	6	16 osôb
1860–1869	14	9	23 osôb
1870–1879	16	9	25 osôb
1880–1889	13	5	18 osôb
1890–1895 okt. 1.	9	5	14 osôb
	113 mužov	71 žien	184 osôb

Očividné je, že mužské pohlavie bolo v prevahe od r. 1830 až do konca skúmaného obdobia bez prerušenia. Tu možno predpokladať biologické príčiny. V súhrnnom počte medzi r. 1880-1895 nastal pokles populácie. Príčina toho je odšťahovanie. Na to, že medzi dvomi prvými krstenými bolo príbuzenstvo, ešte niet dostatočných údajov. Medzi druhým krsteným a po ňom nasledujúcim krsteným je časový rozdiel 39 rokov. Poukazovať na príbuzenstvo len na základe spoločného priezviska nie je dostatočné.

Ich krstné mená:

Muži		Ženy	
1. Paľo	25 osôb	1. Mária	21 osôb
2. Jano	24 osôb	2. Ilona	18 osôb
3. Ďuro	24 osôb	3. Judita	12 osôb
4. Štefan	13 osôb	4. Zuzana	6 osôb
5. Miško	10 osôb	5. Katarína	4 osoby
6. Ondrej	4 osoby	6. Alžbeta	4 osoby
7. Matej	3 osoby	7. Anča	2 osoby
8. Martin	3 osoby	8. Rozália	2 osoby
9. Laurinec	2 osoby	9. Dorota	2 osoby
10. Anton	2 osoby	Spolu:	71 osôb
11. Karol	2 osoby		
12. Adam	1 osoba		
Spolu:	113 osôb		

Medzi mužskými krstnými menami má prvenstvo meno Paľo. V tejto rodine je v porovnaní s ostatnými čabianskymi rodinami výnimkou. Laurinec narodený v r. 1839. a 1841 sú synovia jedného otca Laurinca. Na pamiatku zosnulého dali to isté meno aj druhému synovi. Na Čabe veľmi zriedkavé meno Anton, sa vyskytne v r. 1861, a 1876.

Tak isto je zriedkavý v tej istej rodine aj Karol (1872 a 1878) deti Karola a Alžbety Repákovcej. Matka priniesla so sebou ten zvyk, že napočesť vládnucej dynastie pomenovali svoje deti ich krstnými menami.

Ženy dostávali zvyčajné čabianske krstné mená. Výnimkou je výskyt Alžbety 4 krát. Alžbety narodené v r. 1824, 1831, sú dcéry Laurincu a Márie Bobekovej. V r. 1845 narodená Alžbeta je dcéra Juraja a Anny Ruzsovej. Štvrtá, v r. 1867 narodená, je dcérou Michala a Zuzany Szászovej. Takáto frekvencnosť tohoto krstného mena na Čabe, kde toto meno prví prisťahovalci nie veľmi používali, je výnimočná.

Rod Laurincov

Jeden najstarší rod čabianskej katolíckej cirkvi, vždy viedol hlavnú úlohu v jej živote. Pred veľkým presídľovaním r. 1772 menom Laurintz žili v Hontskej župe v Bzovíku a v Uňatíne. Vieme, že po oslobodení sa spod tureckej nadvlády klesol počet vojska, veľa vojakov prepustili. Väčšina týchto sa usadila blízko svojho bývalého služobného miesta. Takýmto miestom sa stal Uňatín, patriaci cirkevnému majetku, ale prišli aj do Bzovíka. Stali sa poddanými, roľníkmi. Ťažký život mali, predsa ich vždy pribúdalo. Neďaleko sa dialo r. 1717. zapisovanie na Dolnú zem oslobodenú od Turkov, no výzva znela len pre evanjelikov.

V tomto období fanatický katolík Juraj Ján Harruckern z toho územia neprijal katolíkov, aby nevypukli náboženské nesváry medzi prisťahovalcami z tej istej dediny. Zdá sa, že vtedy ešte ani cirkevný majiteľ toho územia by ich nebol ochotný pustiť. Preto sa r. 1717 mohli dostať čisto evanjelické rodiny do Békéšskej Čaby. Niekoľko rodín a osôb vtedy sa prekrstilo za evanjelika, aby sa mohlo sem usadiť. Ako utečení poddaní si aj mená pozmenili. Aj na Čabe je evanjelická rodina Uňatínskych, pripomínajúca dedinu Uňatín, ktorá sa sem presťahovala z Peštianskej župy.

Od r. 1770. v súvislosti Urbárom Márie Terezie v celej krajine sa diali veľké pozemkové reformy. Doteraz pomerne slobodno vymerané poddanské usadlosti presne ustálili. Následkom toho sa v chotári Čaby

oslobodili veľké územia, tým sa mohol presídlit' väčší počet usadlíkov. Jezuitská známosť farára Budínskeho z cirkevného majeru bzovíkovského a jeho okolia sa pričínila o to, aby sa sem legálne mohli prisťahovať obyvatelia z tejto lokality. Pôda na obrábanie bola prístupná na pustatine vtedy nazývanej Szentmiklóšska. Je to dnes šopronské územie.

Rukolapné by bolo bývalo, aby sa tam vytvorila samostatná nová osada, ktorá by zachycovala z jednej lokality prichodiacich katolíkov. Pozmenenie prastarého mena sa viaže k Jánovi Kovácsovi k župnému sudcovi a opátovi, ktorý 1. novembra 1844 nastúpil do čabianskeho plebanátu. Nenaučil sa po slovensky, no veriaci si ho napriek tomu obľúbili. Mal krásny hlas. 19. decembra 1862 robil posviecku nového kostola v Gerendáši. Preto on, lebo ako čabiansky farár bol farár aj gerendášskych veriacich. V nemilosrdnom počasí na dlhej ceremónii prechladol a 11. januára 1863 zomrel. Hrob mu môžeme aj dnes vidieť, pekný obelisk, v cintoríne na Sarvašskej ulici ohradený peknou kovanou mrežou.

Keď sa stal čabianskym farárom, pozmenil mená svojich veriacich. Ale ani pri jednom mene nezasiahol natoľko ako v prastarom mene Laurintz. Staré znelo maďarskejšie, nové Laurinyecz bolo slovenskejšie. Obom menám za koreň slúžilo krstné meno Lőrinc.

Príchod tejto rodiny bol 1. novembra 1844. 18. decembra 1844 pokrstia prvého Michala Lavrinyecz, ktorému otcom bol Michal; matka: Katarína Rohoska, otec bol majiteľom zeme. Meno rodiny písali: od r. 1844. Lavrinyetz, Lavrinyecz, Laurinyecz. Na "a" niekedy kládli dĺžeň. Všeobecnou formou sa stalo Laurinyecz.

Premenovanie nešlo naraz. Prebiehalo až do 1. apríla 1861. Čiže 16 a pol roka bolo potrebných na to, aby každý člen rodiny používal nové meno a celkom zaniklo meno Laurintz.

V živote cirkevnej spoločnosti hrali dôležitú úlohu, čo dokazuje, že v r. 1878 starý kostol dostal nový oltárny obraz Svätého Antona z Paduy, ktorý za 800 Ft-ov štyria Laurinyeczoví bratia dali zhotoviť. Je to obraz Antona, ktorý nosia na púte. Hodnota mena rodiny vždy viac stúpala aj tým, že dali postaviť kaplnku zo zvonom v cintoríne na Sarvašskej ulici. Juraj Laurinyecz ju dal postaviť. V tom období sa stavali také cintorínske kaplnky, okolo ktorých sa vytvorili nové cintorínske centrá. Myslíme na r. 1884 postavenú kaplnku v cintoríne "Ligeti". Tam objednávatel'ka stavby bola Júlia Beliczei, manželka Istvána Karassayho. Aj v Gyule tzv. nemecká cintorínska kaplnka bola postavená niekoľko rokov pred tým.

Veľkovaradínsky biskup, ku ktorému aj Čaba aj Gyula patrili, len vtedy dovolil stavbu takýchto cintorínskych kaplniek, ak objednávatel' postará sa aj o jej udržiavanie. Juraj Laurinyecz preto založil k čabianskej kaplnke aj nadáciu. Do veže dal uliať zvon, ktorý každého "oplače", koho pochovajú

v cintoríne. Kaplnka cintorína aj dnes slúži ako márnica, kde sa odjavuje pohrebný obrad. Táto kaplnka bola posväcená 1. novembra 1894.

Od takýchto milodarov a stavieb rástla autorita rodín ako uvedených Petrovskovcov a hneď za nimi rod Laurinyecz. Hoci tento rod čo do počtu krstených je o polovicu menší.

Medzitým sa diali aj pomadžarčovania mien, ktoré sa týkali aj obyvateľov narodených pred r. 1895. Nové mená: Csabai, László, Lovas.

Pánstvo nedovolilo aby si noví poddaní na jeho zemi stavali nové príbytky, delil spoločné čiastkové – parcelované usadlosti novým usadlíkom na oboch stranách dnešnej Sarvašskej ulice. Takto sa z usadlíkov stali Čabänia a takto sa stala Čaba dvojvierovou. Medzi týmito boli aj členovia rodu Laurinyetz. Ale ako sa z nich stali Laurinczovci? Vráťme sa k predkom, k začiatku. Prvé krstienie Laurintz bolo 28. septembra 1775. Jedno dievča pokrstili menom Mária, ktorému otcom bol Jakub Laurintz, matka Katarína. Meno rodiny písali: Lavrincz, Laurint, Laurintz, Lavrinc, Laurentz. Medzi r. 1804 a 1809 niekoľkokrát sa objaví meno Laurinetz. Niekedy aj s dlhým "a".

Zo zápisov vidíme, ako sa menilo postupne na dnešnú formu. No úradne sa ešte väčšinou Lavrintz používa. Meno Laurinyecz Petrovski spája aj silné pokrvné príbuzenstvo. Spomedzi 512 krstených Laurinyecz, 75 mali matky Petrovszky. To je skoro 15%. O prvej matke Petrovszkej sa dočítame r. 1795, ktorá mala krstné meno Ilona, otcom bol Matej, správca cirkvi.

Aj manželstvá medzi príbuznými sú pozoruhodné. V druhej polovici storočia od r. 1879 10 krstených Laurinyecz mali matky tiež z rodu Laurinyecz.

Manželky Laurinyecz prevažne boli dievčatá katolíckych rodín usadených v XVIII. storočí. S menami dievčat prisídlených v XIX. storočí z Galícií a zo župy Sáros sa zriedkavo stretávame.

Jediné dokumentované prímeno rodiny (nie prezývka): Kutyik. 25. júla 1788 narodený Ján, ktorému otec bol Matej, matka: Dorka. Matkino meno matrika v r. 1796 uvádza ako: Kutyik. Bola to prarodina na Čabe, ale vymizla. Počas pôsobenia predtým spomenutého Jána Kovácsa, toto rozoznávanie sa znovu objaví.

Čo sa týka krstných mien, rodina sa prispôbovala k tunajším zaužívaným menám. Ženské meno Alžbeta už od začiatkov pripomína nemecký vplyv najmä v dôstojníckych rodinách.

Počet

Roky	Muži	Ženy	Spolu
1775–1779	-	3	3
1780–1789	6	4	10
1790–1799	11	7	18
1800–1809	14	10	24
1810–1819	12	20	32
1820–1829	15	14	29
1830–1839	15	22	37
1840–1849	25	17	42
1850–1859	31	26	57
1860–1869	31	27	58
1870–1879	35	40	75

Krstné mená

Muži			Ženy		
1.	Ján	66	1.	Mária	80
2.	Pavel	48	2.	Ilona	63
3.	Ďuro	34	3.	Judita	30
4.	Štefan	29	4.	Katarína	29
5.	Michal	28	5.	Dorota	24
6.	Matej	16	6.	Alžbeta	8
7.	Ondrej	13	7.	Anna	6
8.	Martin	12	8.	Eva	2
9.	Adam	11	9.	Žofia	2
10.	Jakub	2	10.	Zuzana	2
11.	Jozef	1	11.	Júlia	2
12.	Anton	1	12.	Etelka	1
			13.	Lucia	1
			14.	Emília	1
Spolu		261	Spolu		251

Rod Petrovskovcov

V skúmanom období od 1. októbra 1895 po rodine Tóth je druhá najväčšia čabianska rodina. Boli významní nielen v poradí, ale aj v živote „cirkevnej obci“. Predstavovali viac ako 4% všetkých pokrstených.

O prisídlencoch prichádzajúcich na Čabu z katolíckeho prostredia v druhej polovici XVIII. storočia, sa nezachovali písomné dokumenty. Je to pochopiteľné aj z toho dôvodu, že až do konca prvej svetovej vojny predstavovali ani nie 13 % obyvateľov mesta, popri evanjelickej väčšine, ktorá určovala duchovný život mesta. Údaje o pôvode rodín sú nepresné, neudávajú konkrétne lokality, iba názov župy, odkiaľ prichádzali. V roku 1890 sa našla matrika birmovaných, v ktorej sa nachádza aj zoznam birmovaných na Čabe z 15. septembra 1788 a ktorá priniesla nové možnosti na ďalšie výskumy v tejto oblasti. V najstaršej matrike môžeme čítať pri menách dospelých, že odkiaľ prišli na Čabu. Tu sa stretneme s menami Petrovsky a 1 krát s menom Petrovkin z Litavy. Táto obec leží v starej Hontianskej župe, od dnešnej štátnej hranice Parassapuszta na sever, 20 km-ov od mestečka Šahy.

Litava si svoju minulosť spája s minulosťou susedného Bzovíka. Tam sa r. 1135 zložil premontreiský monastír, ktorý sa stal okolitým osadám verejnosprávnym, hospodárskym a duchovným centrom. Svedok Arpádovských čias je oltár litavského kostola, ktorý má štýlové znaky gotického stavebníctva. Svätý ochranca kostola je Svätá Margita z Antiochie, mučeníka prakreťanov. Belo IV. utekajúc pred Tatármi si tu oddýchol aj s manželkou, ktorá pod srdcom nosila dieťa, pozdejšiu svätú Margitu z Arpádskeho rodu. Bezpochybne sa viaže jej meno k menu svätej ochrankyni obce. Litavčania aj dodnes chránia meno miesta, kde si kráľovská rodina oddýchl, nazývajú ho „Belovým prameňom“. Dodnes je príťažlivou historickou pamiatkou. Obec od r. 1614 do 1703 patrila k evanjelickému cirkevnému pastorátu. Väčšina obyvateľov tejto obce má meno Petrovkin, z ktorého pochádza meno Petrovski. Dnes je každý aktívnym katolíkom. O dedine r. 1635 robili súpis, ale v tomto naša rodina ešte nebola. V súpise v nariadenia z r. 1770 Máriou Teréziou už nájdeme viactich: Tomáš, Peter, Matej.

V jednom r. 1878 zostavenom súpise medzi viactimi Petrovkinovcami čítame Jána Petrovina – Čabäna. Prívlastok znamená z Čaby prichádzajúci, čiže bola medzi Petrovskovcami taká rodina, ktorá sa vrátila z Čaby na rodnú zem.

Prvým krsteným na Čabe bol Tomáš. Jeho krstil 21. decembra 1773 farár Juraj Budinsky. Otca mal Juraja Petrovszeka, matku Dorku. Krstní

rodičia: Martin Vozár, Zuzana Ruttkayova, manželka Pavla Totta. Pravda, meno otca bolo Petrovszek, ale obyčajne v matrike máme príklady na prepisové chyby. Tu možnosť chýb je ešte väčšia, keďže išlo o matriku zaznamenajúcu doteraz neznáme mená.

Keďže rodičia, Juraj a Dorka sa vyskytnú v matrike ešte v 2 prípadoch ako Petrovkin, právom predpokladáme, že i vyššie spomenuté dieťa patrilo k rodine.

Spôčiatku meno rodiny písali Petrovszki a Petrovkin. V druhej forme sa pozná v Litave až dodnes. Forma Petrovszky sa prvýkrát objaví r. 1784 a hore spomenutá prastará forma r. 1792 zanikne. Toto meno sa objaví aj koncovkou "y" aj "i", znova začiatkom XIX. storočia a prevahu má forma s "i", ktorá zostane až do konca storočia.

Petrovszkovci sa na Čabe objavili ako Petrovkin. Meno znamená Petrovovej syn. Slovenskou zvláštnosťou je, že v niektorých rodinách vyzdvihujú dôležitosť matkinho mena. V tomto prípade syn nedostal matkino meno, ale dali mu otcovo krstné meno alebo priezvisko v takej forme, aby vyzdvihli matkinu dôležitosť a jej vzťah k otcovi.

Meno Petrovszki znamená v pôvode pochádzajúci z Petra, Petrova. Prečo prebrali čabianski Petrovkinovia formu Petrovszki? Prečo neostali pri starej forme Petrovkin?

Hádam, sa hanbili, že meno im poukazuje na ženskú vetvu pôvodu? Ale nepozmenili si mená Ancsinovci, ktorým sa v mene zachovala pramať Anna. Ale na dnešnom Slovensku, v bývalých Horniakoch hojne sa nachádzajúcich ale doteraz neodhalených listinách môžu nájsť usilovní výskumníci odpoveď aj na to, že do Litavy odkiaľ a kedy, za akých podmienok, prišli predkovia dnešných Petrovszkovcov.

Mali viaceré prímená, ktoré aj potrebovali, veď veľa potomkov s totožným menom museli nejak rozoznávať. Počet rodiny stále rástol. Tak medzi mužmi ako i ženami krstné mená boli obmedzené. Používanie druhého krstného mena bolo zriedkavé. Najmä v roľníckych rodinách tradície a pomenúvacie zvyky, systém čabianskeho katolíckeho pomenúvania zúžil možnosti výberu. Ľud si v záujme rozoznávania dal také prívlastky, ktorých obsah a citové pozadie už ťažko vedia porozumieť aj miestni jazykovedci. Keď matrika uvádza druhé meno ako prívlastok – prímeno v ľudovom jazyku znamená prezývku a je to zaznamenanie ľudového zvyku. Matrika sa prispôsobila k praxi každodenného života. Takto sa dozvieme, že už v r. 1810 bolo vo zvyku rodinné prímeno. Registrovanie tohto mena zaniklo, ale po prepise mien r. 1844 sa zase objaví a stáva sa vždy frekventovanejším. V rokoch 1880 sa zase stáva zriedkavejším. V našej rodine bolo najrozšírenejšie prímeno Suskár. V r. 1814 sa stretneme s ním a až do 1845 sporadicky. Potom hustejšie, ale nie

podľa meravých pravidiel, lebo pri tých istých rodičov zaznamenajú a takisto nezaznamenajú primknuté meno Suskár. V 80-ich rokoch zase redšie sa vyskytne táto poznámka, čo ukazuje tendenciu v matrikách.

Meno znamená "šúchajúco chodiaci". Menejkrát sa stretneme s prímenom: Lajszki. Prvýkrát r. 1817 pri zapísaní dieťaťa, menom Mária, otec: Pavel, matka: Zuzana Ambrušová. Po veľkej pauze r. 1853 sa znovu objaví keď matky sú: Anna a Helena Krizsánová, Helena Soóczová a Mária Kováčová. Posledný záznam bol r. 1880. Na pôvod tohto prímena poukáže na Čabe r. 1780 spomínaná rodina Lajszky alebo formou Leiszky, ktorým sa tu deti narodili, ale viackrát prijali povinnosti krstných rodičov.

Prímeno Prskó medzi r. 1870-1881 sa trikrát objaví, v prípade 1-1 dieťaťa manželských párov: Ján a Judita Belkó, Pavol a Mária Bartyik a Štefan a Helena Krajcsó. Pri ostatných deťoch nezapísali prímeno Prskó, znamená kvapkajúci.

Prímeno Tóth je rozšírenejšie od hore uvedeného. Niekedy ho písali pred alebo aj za menom Petrovszki. Niekedy pomlčkou. A boli príklady, keď len prímeno napísali zamieňajúc ho s rodinou Tóthovcov.

Tóth – Petrovszkovci boli manželia: Juraj a Mária Mutnyánszka, ktorí podľa zápisu krstili 7 detí medzi r. 1851-1867. Povolanie otca: mlynár-Ján – Helena Matyejkó, ktorým krstili 9 detí na Čabe od r. 1854-1871. Otec mlynár Pavol a Mária R Kováčsová bývali na Gerendáši. Zaznamenané majú 6 detí medzi r. 1866-1881. Ján a Terézia Ambrušová manželský pár mali 2 deti krstené na Čabe v r. 1866-1871. Povolanie otca: remeselník, tesár.

Spomedzi krstených 24 Tóth-Petrovszkovcov v spomenutom intervale 3 krát neoznačili prímeno. Prečo používajú hore uvedené manželské páry prímeno Tóth, keď jasné, že boli Tóthi-Slováci, na to ešte sa hľadá odpoveď. Väčšina Petrovszkovcov boli roľníci. No každý Tóth Petrovszki bol remeselníkom.

Od matiek menom Petrovszki sa narodilo 123 detí. V XVIII. storočí ani jedno, v prvej polovici XIX. st. 50 detí a v druhej polovici 73 detí mali matku menom Petrovszká. Viac ako 10%-ový pomer objasní sa manželstvami medzi príbuznými (Petrovszki- s Petrovszkim).

Petrovszkovci vždy mali úzke spoločenské a cirkevné vzťahy s rodom Laurinecz. Manželstvá medzi sebou a ich počet poukážu ešte lepšie na spolunažívanie dvoch rodín. Od matiek Laurinecz sa narodilo 65 detí. Prvým Laurinczom ešte vtedy Laurinczom sa stretneme r. 1799. V prvej polovici XIX. storočia primerajúc k rozsiahlosti dvoch rodín pomerne málo, len v jednom prípade malo dieťa Petrovszkych matku Laurinecz. V druhej polovici XIX. storočia od 50-ich rokov ich počet rýchlo pribúda, až v r. 1895 dosiahne 65 prípadov. Sotva je to menej ako v tom polstoročí počet

matiek menom Petrovszki (73). V rode Petrovszkovcov počet matiek Petrovszki bol vysoký aj v prvej polovici XIX. storočia spolu 50. V druhej polovici storočia rástol počet a aj manželstvá s dievčatami Laurinyecz. Od r. 1799 do r. 1895 v rodine Petrovszkovcov je zapísaných 72 matiek menom Laurinyecz.

Význam Petrovszkovcov v spoločenskom živote Čaby ilustruje to, že prvý katolícky sudca v r. 1828 bol Juraj Petrovszki.

V živote katolíckej spoločnosti viaceri hrali vedúcu úlohu a permanentne zostávali silnými stĺpmi spoločnosti.

Počet

Desaťročie	Muži	Žeby	Spolu
1773–1779	9	6	15 osôb
1780–1789	13	16	29 osôb
1790–1799	16	17	33 osôb
1800–1809	18	23	41 osôb
1810–1819	29	27	56 osôb
1820–1829	33	24	57 osôb
1830–1839	31	37	68 osôb
1840–1849	51	54	105 osôb
1850–1859	57	71	128 osôb
1860–1869	63	65	128 osôb
1870–1879	88	63	151 osôb
1880–1889	74	89	163 psôb
1890–1895 1. okt.	43	32	75 osôb
Spolu	525 mužov	524 žien	1049 osôb

V rokoch 1880-89 je najrovnomernejšie rozrastajúca sa čabianska veľká rodina. V každom desaťročí je viac krstených ako v predošlom. Výnimkou sú r. 1850 a 1860, keď v oboch desaťročiach bol počet krstených rovnaký: 128-128 osôb. Nepociťujeme na počte krstených ani plieniace epidemie ani masové odvandrovanie, ale pocit spolupatričnosti, súdržnosti.

Rozvetvené príbuzenské vzťahy a nie v poslednom rade ich usilovnosť vyzdvihla ako dôležitú zložku čabianskeho spoločenského a katolíckeho života. Skoro s každou katolíckou rodinou stoja v príbuzenstve.

Vid'; Grafikon.

Krstné mená

Muži			Ženy		
1.	Ján	143 mužov	1.	Mária	144 žien
2.	Pavel	123 mužov	2.	Ilona	126 žien
3.	Ďuro	77 mužov	3.	Judita	79 žien
4.	Štefan	59 mužov	4.	Dorota	49 žien
5.	Matej	23 mužov	5.	Katarína	48 žien
6.	Martin	23 mužov	6.	Zuzana	36 žien
7.	Michal	21 mužov	7.	Anna	17 žien
8.	Adam	21 mužov	8.	Alžbeta	6 žien
9.	Ondrej	8 mužov	9.	Eva	6 žien
10.	Jakub	6 mužov	10.	Žofia	4 ženy
11.	Peter	5 mužov	11.	Klára	1 žena
12.	Tomáš	3 muži	12.	Borbála	1 žena
13.	Jozef	3 muži	13.	Cecília	1 žena
14.	Imro	2 muži	14.	Jozefa	1 žena
15.	František	1 muž	15.	Etelka	1 žena
16.	František Xaver	1 muž	16.	Emília	1 žena
17.	Anton	1 muž	17.	Hermina	1 žena
18.	Dezidér	1 muž	18.	Gizela	1 žena
19.	Belo	1 muž	19.	Anna Mária	1 žena
20.	Gašpar	1 muž	Spolu:		524 žien
21.	Ignác	1 muž			
22.	Gašpár	1 muž			
Spolu		525 mužov			

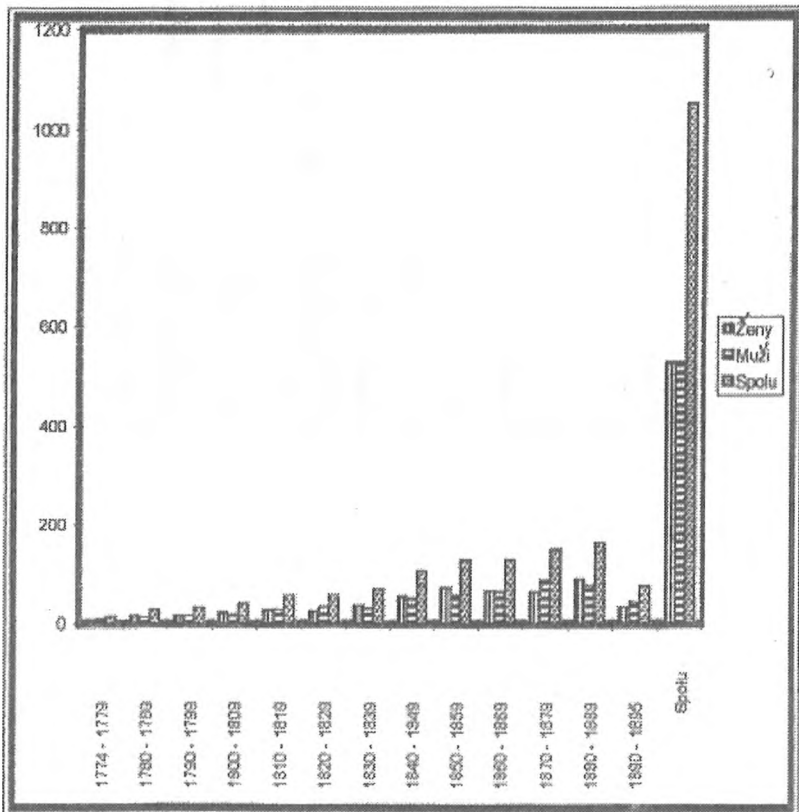
Pomer a poradie mien je totožné s zaužívaným poriadkom u čabianskych katolíkov. Prevažná väčšina rodu boli roľníci, tradície predovšetkým oni pestovali a chránili. Remeselnícka vetva priniesla vtedy objavujúce sa meno: Dezider. Vetva inteligencie, ktorá prišla odinokiaľ a nie je príbuzenským vzťahom s vetvou z Litavy, tiež priniesla nové krstné mená: Jozefa, Gizela, Hermina atď. Táto vetva inteligencie v živote starej Čaby hrala vynikajúcu úlohu: notár župy, podsudca. V druhej polovici XIX. storočia vymizne. Ale niekedy v XIX. storočí objavujú sa nové mená pochádzajúce z praveťvy rodiny. Príčina objavenia sa mena Peter vysvetľuje sa tým, že aj praotec mal to meno. Vyskytnú sa, hoci nie často, lebo toto nie je zaužívané u Čabánov, dvojité, ba aj trojité krstné mená. V prvej polovici XIX. storočia sa už všeobecne objavujú dvojité mená.

František Xaver, dvojité meno v rodine sa preto objavilo, aby rozoznali Františka od Asiského Svätého a tým naznačili, že iného má ochrancu, a inokedy má meniny. Dvojité a viaceré krstné mená to dokazujú, že rodina sa dostala do úzkeho styku s inteligenciou a remeselníckou vrstvou, a na iných miestach používajúcimi krstnými menami.

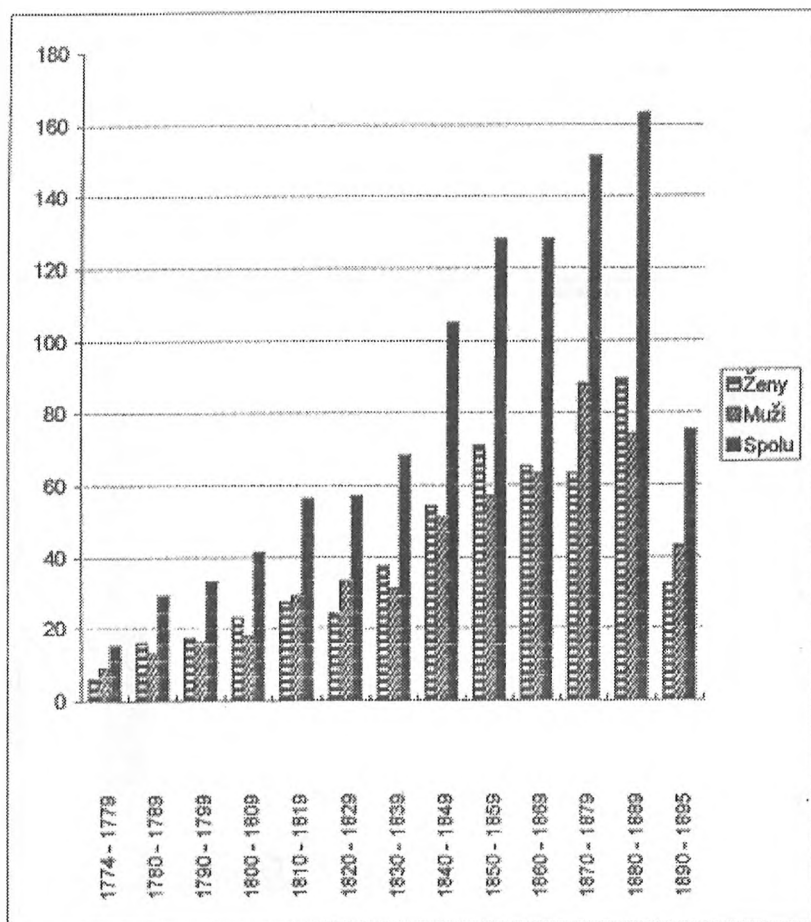
V r. 1862 krstné meno jedného otca: Palyov. Niekedy ako krstné meno zapísali v rodine používanú formu. V rade ženských krstných mien rodu je obvyčajne Judita tretia. V Gyule je len na 14-15. mieste. Judita je jednou dôležitou postavou Starého zákona. Je príkladom bohuveriacej múdrej a svedomitej ženy. Pohanského veliteľ'a Holofemesa prefikanosťou zabila. Takto spasila ľud Bethulie od útľaku. Popri korektnosti aj jej večnosť môžeme vyzdvihovať. Počas vojen veľa trpiacim rodinám a najmä ženám je nasledovania hodná.

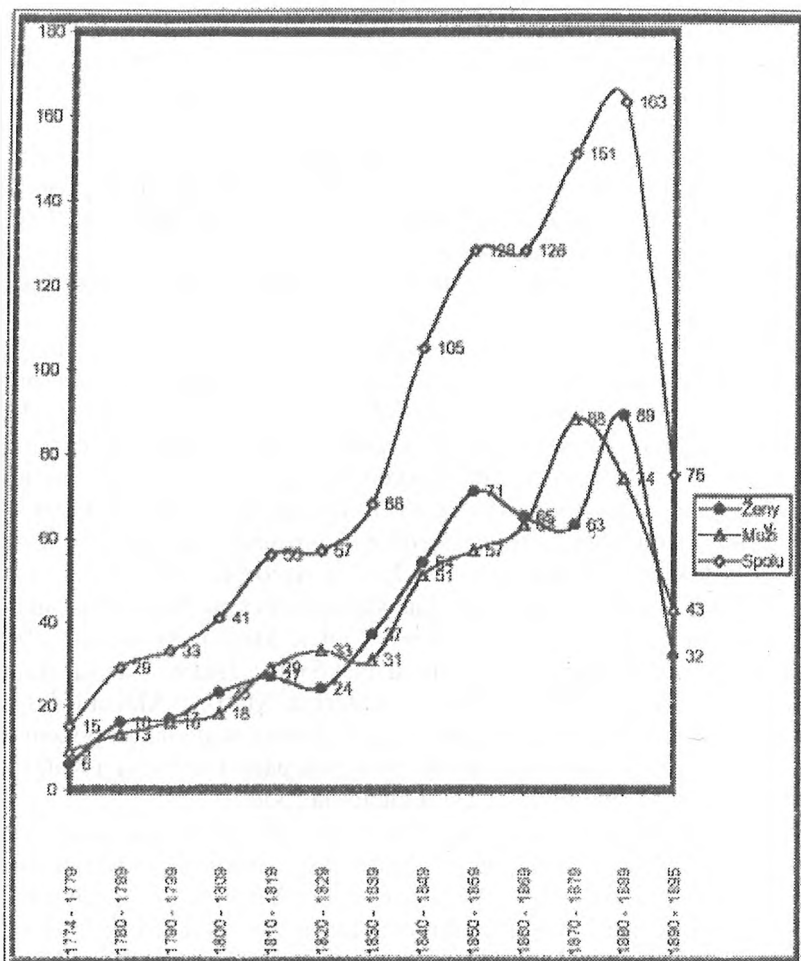
Grafikon krstených Petrovskovcov od r. 1774 do 1. októbra 1895, po desaťročiach

Grafikon 1.

Grafikon 2.

Grafikon 3.

Rod Vozárovcov

Tento rod je jeden z najstarších a najpočetnejších rodov čabianskeho katolíctva. V XVIII. storočí neustále prebiehalo a posilňovalo sa prisťahovanie z územia dnešného Slovenska na Dolnú zem. Kopcovité územie tzv. Horniakov už nevedelo udržať vzrastajúci počet obyvateľov. Na Dolnej zemi sa rad-radom zakladali nové osady a aj do starších stále prijímali nové rodiny.

Čabiansky evanjelici sa snažili o jednoliatosť cirkvi, preto napr. v r. 1747 nedovolili usadiť sa katolíkom, nemohli si dom kúpiť alebo prenajať. V r. 1750 sa založila čabianska katolícka cirkev, dostali aj kňaza. Kňazi spočiatku, ba aj pozdejšie boli slovenského pôvodu, nielen preto, že osada hovorila týmto jazykom, ale aj preto, lebo aj v budúcnosti čakali usadlíkov hovoriacich slovensky.

Sporadicky prisťahovaným a v budúcnosti očakávaným obyvateľom zabezpečoval plebanat právnickú a cirkevnú bezpečnosť. Takouto sporadicky prisťahovanou rodinou boli aj Vozárovci. Vtedajší pleban Horného Badína a jeho okolia už v roku 1756 zaznamenal na Čabu prisťahovaných. Aj praotec čabianskych Vozárovcov má korene na tom území. Dnes v malej hôrnej dedinke (Horný Badín) sa tiež stretávame s týmto priezviskom. Aj v Cerove na jednom náhrobnom kameni sa môžeme stretnúť s takýmto menom. V r. 1765 sa narodilo prvé dieťa tohto rodu. Pokrstili ho najfrekventovanejším krstným menom Mária. Otcom mu bol Tomáš, matkou Katarína. Spolu mali 4 detí, ktoré pokrstili na Čabe.

Od r. 1747 sa tu objavia ďalšie manželské páry. Jakub - Dorka, Adam - Dorka, Martin - Tott Mária, Martin - Katarína, Martin - Alžbeta, Juraj - Mariena. Následkom prisťahovania sa táto rodina stane naraz početnou. Už k dávno tu žijúcemu prvému manželskému páru Tomášovi a Kataríne sa pridružia z pôvodnej vlasti ďalší členovia rodu.

Meno v maďarčine znamená: kočiša, prievozníka, furmana. Tu na Čabe už mali aj oni roľnícke zamestnanie. Priezvisko si písali takýmto formami: Vozár, Wozar, Wozár, Vozar. Vyskytne sa raz Vózár a raz Vízár. Od r. 1844 sa používa len Vozár. V jednom prípade v r. 1851 pri mene Vozár zaznamenali Pistyik. Meno Várai je pomaďarčené meno jednej vetvy Vozárovského rodu.

Ženy mali najmä z čabianskych rodín. Veľmi zriedkavé sú odlišné priezviská od obvyklých: Vásárhelyi, Latzko, Szopkov, Klement, atď.

Počet

Roky	Muži	Ženy	Spolu
1765–1769	-	2	2
1770–1779	4	5	9
1780–1789	7	13	20
1790–1799	8	3	11
1800–1809	10	4	14
1810–1819	14	11	25
1820–1829	18	19	37
1830–1839	22	22	44
1840–1849	16	24	40
1850–1859	16	23	39
1860–1869	17	17	34
1870–1879	28	30	58
1880–1889	33	36	69
1890–1895 1. okt.	21	14	35
	214 mužov	223 žien	347 spolu

V počte členov rodiny sa strieda stúpajúca - klesajúca tendencia. Prvé stúpanie to je v rokoch 1780-89 (20 pokrstených). To sú potomkovia privandrovaných. V rokoch od r. 1790-1809 už zaznamenáva sa pokles. Myslíme na vysťahovanie mimo župy Békéš, ale nemôže poprieť ani to, že sa niekolkí vrátili do pôvodnej vlasti. V r. 1820-39 nasleduje zase vzostup, a od r. 1840 do 1889 pokles. Od r. 1880-89 počet pokrstených(69) je výnimočne rekord desaťročia. Pri opakujúcom sa poklese počtu príčinu popri odsťahovaní sa môžeme hľadať aj v tom čase šíriacej sa epidémie.

Krstné mená:

Muži	osôb	Dievčatá	osôb
1. Jano	57	1. Mária	70
2. Ďuro	42	2. Ilona	51
3. Paľo	36	3. Judita	39
4. Michal	31	4. Katarína	19
5. Štefan	12	5. Dorta	19
6. Martin	11	6. Zuzka	15
7. Adam	9	7. Anča	3
8. Matej	6	8. Eva	2
9. Tomáš	4	9. Alžbeta	1
10. Ondrej	3	10. Žofka	1
11. Jakub	1	11. Terézia	1
12. Vincent	1	12. Emília	1
13. Anton	1		
Spolu	214	Spolu	223

Medzi Jánmi krstnými v r. 1783 je poznámka "Nep". Toto znamená Nepomucký, čiže Nepomucký Svätý Ján je svätý ochranca krstného. Na "Horniakoch" veľmi uctievali pražského mučeníka spovedného tajomstva. Vedúce postavenie krstného mena Ján v rodine sa dá vysvetliť popularitou Svätého Jána apoštola evanjelistu. No nemôžeme poprieť vplyv Svätého Jána Krstiteľa pri rozširovaní a uchovaní jeho mena viac storočí. Narodeniny Jána Krstiteľa sú tzv. Jánske slávnosti, ľudové zvyky, viažúce sa k 24. júnu. Vyšší počet Jurajov a Michalov poukazuje na to, že medzi predkami boli viacerí vojakmi z povolania v dobe tureckých nápadov. Tieto mená sú dodnes mená svätých, ochrancov vojakov. Spomedzi 11 Martinov sa posledný narodil v r. 1869 a tak sa toto meno aj v tejto rodine stáva posledným vymierajúcim menom. 4 Tomášovia nám pripomínajú praotca Vozárovcov, ktorý bol taktiež Tomášom. Vincent je zriedkavý. Vyskytne sa v r. 1813, takisto aj Anton v r. 1883. Na Čabe tak zriedkavé dvojité krstné mená sa zaznamenali v dvoch prípadoch.

Pomer ženských krstných mien a ich poradie je podobné ako v priemerných čabianskych starobyklých katolíckych rodinách.

Krstné meno Eva sa objaví v prípade dvojčiat.

Preklad: Zuzana Gulyášová

Ondrej Zeleňanský

Sklade hľadáme

*Sklade hľadáme po zoranom úhore
Máme veľké hone v Bíkíšskom chotáre
Skapale nám znački aj vimeranje hoľe
Zabudňeme časom ako tu orale vole.*

*Sklade hľadáme v maďarskej krajiňe
tvrdo nám to id'e po mekkom úhore
Níma z nás ňikto višljapkanú cestu
Po svojom chodiť ľudja tu dávno ňesmú.*

*Sklade hľadáme – ozaj jich máme?
Pri Dunaji husto prekladáme
Budú trváce, alebo skapú na celo
Starej Európi vistáva už ťelo.*

Ked zme boli mladí, dobre bolo – a zme starí, aj teraz nán je dobre

Výpoveď o svojom živote čabänky Žofie Vicziánovej – Hankovej

Žofia Vicziánová – Hanková je jedna najaktívnejšia osobnosť slovenských žien v Békésskej Čabe.

Jej životná dráha je zdanlivo jednoduchá, niet v nej nijakých zvláštností. Narodila sa 6. februára 1923. Najväčšiu časť svojho života strávila na sálaši, iba od včasného vdovstva stala sa konečnou obyvateľkou v meste. Napriek tomu nepatrí do priemerných sedliackych rodín. Jej rodičia prestúpili – však nie vo všetkom – tradičné sedliacke hospodárenie, a v ich spôsobe života nastala menšia-väčšia zmena. Totiž jej otec sa môže zaradiť medzi tých nemnohých, ktorí v Békésskej Čabe, v tomto naozaj tradičnom poľnohospodárskom meste vybral si osud sedliacko-meštiansky, chytil sa do záhradníctva. V okolitých

Žofia Viczianová-Hanková s dcérou

dolnozemských mestách (napr. Gyula, Makó, Szentes) sa tiež vytvorila podobná sedliacko-meštianska vrstva, ale v Békésskej Čabe v najmenšom počte, tu sediaci do konca súkromného hospodárenia vydržali pri tradičnom pestovaní pšenice, kukurice a chovu ošipaných.

Záhradníctvo si vyžadovalo veľmi tvrdú prácu, ktorú aj Žofia Hanková musela vykonávať od útleho detstva, kým sa nevydala. Pritom žila obyčajný život sálašských detí, tam chodila do školy, a učila sa po slovensky v cirkevnej škole. V meste bola pod prísnyim dozorom starého otca, dodržiavala zaužívané dievčenské správanie sa, s radosťou sa však zúčastňovala po sálašoch aj tradičných zábav mládeže (*páračke*, sálašské večerné tance/, ale ako pomeštená sedliacka dievka v meste prechádza sa na korze, chodí do kina a tanečnej školy.

Je veľmi zaujímavé, že po vydaji aj ona sa stala súčasťou – spolu s manželom – tradičného sálašského hospodárenia a podriadila sa starým

zvykom. Počas druhej svetovej vojny jej muž bol vojakom, potom dlhé roky zajatcom. Vtedy ju agitovali, aby sa presťahovala na Slovensko, nepočúvala falošné sľuby, zostala na tunajšej rodnej zemi. Prežívala veľkú traumu vstúpením do poľnohospodárskeho družstva, ale sa uspokojila /jej manžel sa stane o niekoľko rokov aj predsedom/, konečne považuje za dobrý život v ňom a pomaly sa aj zmôžu, kúpia pekný dom v meste. Keď vyletia z domu dve dievky, ostane sama, ale nie zadlho, lebo si nájde novú spoločnosť, slovenský klub, v ktorom si zachováva materinský jazyk, staré zvyky a naučí sa aj nové, je nadšenou členkou spevokolu.

Jej život svedčí o tom, že staroba nie je totožná so samotou, a samota so starobou. Pritom je ozajstným svedkom všetkých pramien čabianskeho roľníctva. Jej výpoveď, ktorú mi porozprávala na magnetofónovú pásku, citujem doslovne, ale skrátené. Aj takto chcem vyjadriť úctu k 73-mu výročiu jej narodenia.

Detstvo

Najlepšie sa pametám, mala som tri a pou roka, keď sa mi druhí brat bou narodíu. Decembra 27-ho roku 1925. Todi ešte nechod'ile aňi babe, aňi doktori, na sálaši rod'ile žene. S braton nás poslaľi na paláš, a keď zme prišľi dóka, už mladší brat bou na svet'e. Tak suseda bol'i pri mame. Vien, že som jin vavela: – Taňest'e ho domov, ľebo nán je tento chlapec ňenačin už! Ale ľen tan ostáu.

Maťerini rod'ičia na Šoproňi bíval'i, a po ocovi starí rod'ičia na Čabe na Ďuľianke. A mi zme bíval'i na Fíneši na jich sálaši. Veľkí kertészet (*záhradníctvo*) zme robil'i.

Po slovenski zme sa zhováral'i. Keď som prvú klas chod'ila, tak som do maďarskej škole – tan bola pri Fényesi szőlők – ľebo ešťe ňebola postavená cirkevná škola. Mať ma odšikoval'i a na druhí d'en som ušla zo škole domou. Ja som sa nazdala, že edon d'en tád'en do škole, tak je to skončenvo. Keď som domov prišla, ma nabil'i, tak som tašla naspet a potom rector ma zas nabíu. Potom som ľen tvrdo privikla do škole. Druhí rok už postavil'i tú torňošku na Fíneši. Maďarskej nám Timkó György bou rector, tuto nás Knyihár učíu cirkevnej škole. Sen som potom chod'ila druhú, tret'ú, štvrtú, piatu a šiestu klas, a opetovácu prvú som chodila do Timku, a dve som senka, todi ňi Knyihár učíu, ale Bauko Maco. Tu zme sa učil'i po slovenski. Aj po slovenski aj po maďarski. Čítať zme sa učil'i po slovenski a hittan (*náboženstvo*), katekizmus a bibliu. Aj po maďarski zme čítal'i, ale d'ejakie egésszégthane (*zdravotníctvo*) aj földrajz (*zemepis*) zme sa ľen po maďarski učil'i. (Písať) nočak nán ukazovau rukámi, že hát í, nočak á, to tak. Todi ňebolo tak kacifántoš učeňia, ako teras. ňi hátízákoch (*vak*) zme nosil'i knížke, ako teras. Zme mal'i enu maďarskú čítanku a tej bou aj

földrajz, aj egészségtan, aj čítañia. Ena slovenská knižka bola, poton katekizmus, aj biblia. Ťeľkoto bolo šecko. Písať zme písali po slovenski zos knižke. Už to ñevien, či katekizmusi bole, či biblije takie (*gotické – švabach*). V tich starich knižkách takie litere bole, hát škol'e zme sa naučili, ľebo zme aj do kostola choďieval'i. Hú, každú ñed'el'u zme misel'i do kostola tát', ľebo ač ñi, tak rector todi nás vivad'iu, aj nán plani jed' (*známku*) dau. Na Fíñeši v škol'e bou kostou, v cirkevnej škol'e. V škol'e každvo rano spievať a modl'it'. Todi zme tak choďil'i do škol'e, že od rana do večera. V knižkach bol'i poluñasñie, rañajšie piesñe, večernie, tak kodi kerú zme spieval'i. Največmej Očenáš, ked zme začal'i. Mi zme po slovenski spieval'i naveki, mi zme ñigda maďarski ñespieval'i. Triciaton som začala do škol'e choďit', do tricatiho šiestiho som choďila do škol'e, poton tri roke som išmětlovku (opakovaciú).

Zme narobil'i zo šúl'kí koñe, špárge, tak zme priahávali, zme t'ahali za sebou. Ked zme pásli, som bola našla enu porcelánovú bábku, tak mi to bola šecko. Loptu som mala takú gumenú, tak loptázoval'i zme sa. A ked' som ñímala loptu, som bila do múra krompl'u, ako loptu. A chlapci mal'i takie do štromfl'e si napchal'i seno, či čo, no tak zase tin sa ihrával'i. V škol'e hát o humove (*skrývačka*), o fogove (*chytačka*), potom loptázoval'i zme sa. V ñed'el'u zme sa ľen choďieval'i d'eked'e sa ihrat'. Ked zme choďil'i do cirkevnej škol'e, tan Povázsaí Maco bol'i kurátor, a mal'i tan pred školou

Žofia Viczianová-Hanková na sálaši s kravou

zen. A tak hát na tie zme chod'ieval'i kordonovať žito, poton čutke zbierať. Hat mamovka Knyihárova ked zme takto taš'li, tak nán naveki napražil'i plačinte. A zme chodieval'i, ňi tak, ako teras, že edon rector učí dvacat-tricat d'eťi, stod'esiat'i zme chod'il'i naraz a edon rector bou.

Ja som ňivel'mej stačila čítať. Sen počúvaj'e! Ja som do prvej klasi chod'ila, naši zavčasu taš'li na p'ac, ja som misela kloke nachovať. A bolo tak, že som ňenachovala. Prišla som zo ško'le domov. – Si nachovala kloke? – Nachovala! Ved'eľi mať, že som ňenachovala. Človek ňemohou klamať, nás hñet chit'il'i.

Mi ked zme takí boľi d'eťi, že ja som do piatej klasi chod'ila, brat do štvrtej klasi, tak rano o treťej nás zobud'il'i, naši sad'il'i, a mi zme vodu nosil'i a zme kapustu pol'ieval'i. Palántu čo sad'il'i, papriku, najdriov kapustu nočak na jar, poton papriku. To zme robil'i do šiestej a poton zme taš'li pást', edon sviňe, druhí krave a poton zme taš'li do ško'le. A večer, ked zme priš'li domov, tak zme najdriov napás'li, zas naši taš'li sadiť a mi pol'ievať a poton večer zme sa učil'i pri petrínákovvej lampe. Takí bou edon garád, aľe visokí, aspon meter zviše, poton bole maľie garáde, poton zas menšie, zos tých sa pol'ievalo do hriatkov. Tak zme merkoval'i, ľebo ač krťica voľad'e rila, tak zme chod'il'i z motikou, a zabil'i zme ju. Motor ťahau zo stuňe /vodu/. Bl'izo pri Kereši bou sálaš, a tak aj staďe popod zen bole rúre... Nočak tan boľi, čo priš'li z Bulgárie, tak poton tan viacťi, eno šiest'i boľi kertészi /záhradníci/. Ja ňevien ako, ked som bola d'iovča, už todi /otec/ kertészkedoval'i.

A ked som do švrtej klasi chod'ila, mñe kúpil'i na jarmoku jarmočno vo motiku! Ja som poton kopávala zos rod'ičma za eno. Zme maľi dva úviere papriku. Ked sa jačmen pokosiu, tak jeseňie sa zasiav. Bolo tak, že pred Kračúnon na Pósní d'en zme trhal'i voka kapustu. Papriku za št'iri kočie zme odviezli na álomáš, a do Pešt'i posielal'i. Tuto bov p'ac od /hostinci/ Csabe– dñes Fiume– po /obchod/ Állami – dñes Centrum. Mi zme proti apat'ieki predával'i. Na Kossuth téri zme vipriahoval'i. Sredu aj sobotu bou na Čabe p'ac, tuto vo vároši. Utorok a piatok vo Viñiciach. Mať priš'li na Čabu, oťec taš'li na Berinčok. Mať priš'li do Viñíc, a na piatok taš'li na Bikiš. Aj ja som bola s maťerou na Bikiši. Ako oni poháňal'i koňe, edoraz zbehl'i do voľakiho kameňa, oje sa nán dolámalo. Vravia:

– Ňejd'eme domov, iba pojd'eme sveton!

Sa báľi, že dostañeme za oje!

Už takie bole koňe, že poznale cestu, ved'ele, že na Berinčok tájdu, tak mohlo aj spať na koči. Aľe edoraz bola hmľa. Oťec zaspal'i a na to sa zobud'il'i, ked na sálaši zastále koňe!

Dievočstvo

Bívalo páračke. Zme napiekl'i kifľe, slatkáňe, kukuric zme navaril'i. Zos chiži zme šecker vynosil'i tavo, dovkola stole, lavičke. A poton prišľ'i známi, sused'ia, rod'ina a piera sa páralo, a poton ked aj mladí prišľ'i, už ked bolo edonác hod'ín, bola muzika. A spodok zme obaril'i, s pl'evou sa posipau. Tak sa nočak tancovalo. Sa udlangau, takí mocní bou, ako betonoví. Tak to do rana do tret'ej, do štvrtej bola zábava.

Aj bole mulatšáge po domoch na sálaši. Povedzme ňeska bou u mňa mulatšág a na druhí d'en bou u tých susedov. Zme tancoval'i aj spieval'i. Bol'i dvaja harmonikáši tánvo, Jano Galovicov a Miško Bót'ikov.

Sobotu zme tašľ'i do táncškoľe (*tanečná škola*) aj neďeľu. Ja, ked som bola mladá, ač ňeďeľu odpoluňa som prišla domov, mňa starí oťec viduril'i tavo. Mňe ňebolo slobono prít' do táncškoľe, ač som do kostola ňešla. Oňi bol'i prísazní tan, todi t'el'kí chod'il'i do kostola, že stále d'iovke medzi lavičkámi. Ja som misela tak do kostola, žebi ma oňi vid'eľi. Bolo tak, že zme misel'i papriku oberať do poluňa, hat ňepust'il'i! – ňejdeš ňigd'e, iba tádeš tavo! – Takí bol'i prísni. Popoluňi už ňi, len dopoluňa ač som do kostola ňešla, som ňemohla ňigd'e tát'!

Ked zme s kostola višľ'i, zme sa prechádzal'i po korzove. Hat po dve, po tri. Kerá mala partnera, tá zos tin sa prechádzala. aľe mi zme sa ľen po tonto boku prechádzal'i, katol'ici sa po ton, d'e je katol'icki kostov. Zme do poluňa, do pou dvanáctej. A ot poluňa zme ta tašľ'i do ligetu (*háj*). Aj tan zme sa ľen prechádzal'i. Aľe veľa, tan veľa, plno-plno bolo! Nočak keľko bole známe a zišle dovena. Bole lavičke, tak zme si sadľ'i, dovrávaľi, unoval'i. Tak zme zas tašľ'i.

Poton večer zme tašľ'i do táncškoľe. A pond'elok rano tavo. Aňi spať, iba tát' tavo robit'. S bratom zme tašľ'i tavo, zme mal'i kukuric. Vraví Jano brat: – Hat mňe sa vraj dos ňekce. Som mu vavela: – Sem počúvaj, ač si obidvaja ľahňeme, tak pospíme, do večera bud'eme spať! Tak zme naporad. Edon kopau a druhí spau a poton o hod'inu zobud'iu. A ten, čo kopau, sa tak ponáhl'au, mesto dvoch skopau!

A todi mulatšáge iba v zime bíval'i, novembri, decembri ostatku do februára, do marca. Zme prišľ'i domov, bolo šťiri hod'ine, ňebolo slobono ľahnúť, iba pec vikúrit', raňajku prihotovit'. Zme sa najedľ'i, poodkladat', riad umit', chižu zametat', tak zme si mohl'i málo zaspať.

Ako zme sa zoznámil'i? Bole zme na korzove a poton zme tašľ'i do moziho /*kino*/ tri d'iovke. A zaveľa bolo ešťe način čakať a zima bola, tak vrvia tieto d'iovčence, že pod'te ešťe vid'iet' málo na korzó. A poton: Pome ešťe vid'iet' do druhiho moziho, to Apollo čo bou. Ja som ňepoznala ho todi. Sa ona dovrávala zos ňin. A iba vraví mi Jutka Hankova, žebi som tašla k ňin ot poluňa na Arany ulic. Oňi bol'i susedi. Tak som tašla ňedeľu

na týžden. Von tan bou už. Poton aj oňi šli do moziho, aj mi zme poton šli do moziho. Zat'iať zat'iať, zme sa zíšli dovena poton o rok.

Manželstvo

Prišli pítať na Žofe mamóška aj apóš sobotu ot poluňa. Eljed'zész (*zasnúbenie*) ňed'el'u bou, na druhí d'en. (*Daroval*) prst'en aj karičku. Poton októbri pred šiest'ima týžňi pred svadbou zme bol'i u kňazov. Todi takí divat (*móda*) bou, aj od ňeho prišla ena žena aj odo mňa ena žena. A tak zme tašli do kňazov. Poton bolo u nás poluňa a o týžden bolo u ňich poluňa.

Pred svadbou predodňon na polgári házasság (*civilný sobáš*). Štvrtok bola svadba. Sredu zme bol'i vo várošskom dome, tam zme dostál'i családi lap (*rodinný list*). A tak ja som vravela mojmu: Ked tento bud'e plní, dostaňeme aj druhí? – A vraj čo kceš, tan dvanác d'et'í móž napísať! (Dve dievčatá mali.)

Doma bola svadba u stariho oca, 1942 novembra 19-ho. Tá jesen taká mokrá bola, celú jesen dáš padau. Štvrtok veľmej dobrí čas bou, poton piatok sa už zas zamračilo.

Huci bol'i fűvősi */trubači/* aj cigáni. Šát're bola svadba. O pounoci zavil'i a poton zme prišli senka do Hankov a poton zme tašli naspet. Do rana tancoval'i. A tak ňi spať, ako teras, do večera zme roznášal'i. Piatok, iba poton si mohou ľahnúť. Do enej stud'enej komore nás uložil'i, ľen nás dvoch. A poton ňed'el'u zme tašli na sálaš. Tan bival'i aj jeho rodičia na Legelő Gerendáši. Šťiriciaton štvrton februára sa mi d'iovča narod'ilo. 44-on marca dostáu behívó, tašou za vojáka, poton fogšágu (*zajatie*) ostáu v Ruskej ňeprišou iba 47-on júliuša 4-ho.

Chod'il'i tan šad'e, navrával'i, že napíšte sa do Slovákii, tak ván muž príde domov. Nočak chod'iu aj tento kňaz čo bou, Franciski, to bou hát főkölompoš, aľe ja som sa ňezapísala. Iba tinto klamal'i ľud'í. Jestó, čo ňeprišli za to.

Ked von prišov domov, tak oňi pod'el'il'i zen na tri čiaske. Tak zme jin dával'i žito, kukuric, hide, vajcia, jačmen. Aj zme jin dal'i dovena do roka eniho brava, po pet párov kureňiec aj slamu na kúreňa, aj šúl'ke. Oňi na Egressi ul'ici bival'i, poton tu, vo vároši.

Poton toto družstvo. Chod'il'i títo, agitoval'i nás. Tan bol'i aj večer, aj rano, poton hát ľen zme sa misel'i zapísať, ňebolo čo. Poton moj ostáu elnök (*predseda*), ho vivo'il'i za pár rokov. Zme ped'esiaton šieston vistúpil'i, aľe 60-on zme sa naspet zapísal'i. Sprvu bolo plaňe, lebo málo plat'il'i, poton pozd'ejšie plat'il'i hát t'el'ko, že todi ta mohou vižiť. Dobre bolo. Naveki kukuric zme sial'i do háztájihu (*záhumienok*). Bolo tak, že, zme kúpil'i aj 150 centov kukurici ešťe k tej, zme choval'i veľa brave. Bike zme chovával'i. Hát zmáhal'i zme sa pomáľi. Tu zme bol'i kúpil'i túto chižu, ale ňi šeckú hňet.

Bezoblačná staroba.

Moj zomreu 77-on Poton som prišla domov. Doma som bola, tak zme sa zapísaľi do Vašutaša (*kultúrny dom*), tan bou klub. Zme chod'ieval'i na pľac, tak vraví, že chod'í do klubu, tak zme sa zapísaľi. Ešťe aj na Ságvári ul'ici bou klub tento slovenskí. Som sa zapísala do toho Honismeretiho (*vlastivedný*). Do toho iba edoraz do tížňa chod'íme. Senka (*do slovenského*) pond'elok a štvrtok. Chod'íme spievať na takíto pávakör (*pávi krúžok*). (V slovenskom) pri stoľe sa kartujú a druhí sa dovrávame. Mochnács chod'í, ten vše nán hud'ie. Aj mená bívajú, ňeska tan budu Margite. Teras zme bol'i na Túrkeve. V klube jesto kuchiňa, nočak som varievala cesto, strapačke, mozgóšku aj haluške aj pirohe, aj plačinte zme pražile, dobrí kisel'.

Ja som privikla (*k samote*), mňe je dobre. Tád'en srelu dopoluňa na pľac, odpoluňa tád'en do klubu, večer je pávakör, štvrtok tád'en do klubu, sobotu na pľac, ňed'el'u sen-tan. Ja si varin každí d'en. Predvečeron som varila boršó (*hrach*), včera sl'epečiu pol'iovku aj paprikáš, ňeska mán pol'iovku aj meso, zajtra bvób, zas bud'en varit' boršó, kin jesto. Mňe teras je dobre. Zdravá som podosiav ešťe. (*Život*) hát dobrí bou, ľebo ked zme bol'i mladí, tak dobre bolo, ú, robil'i zme. A teras zme starí, ňerobíme, aj teras nán je dobre.

Ondrej Krupa

Žofia Viczianová-Hanková v zahradke

Dvojazyčné žarty

Ondrej Krupa

Žofia Vicziánová – Hanková je vynikajúca rozprávkárka, osobitne je nedosiahnuteľná majstrovka v humoristických príbehoch. Veľmi ľúbi dvojazyčné humorky. Aj v týchto – ako v iných vtípoch – základom je – ktorý vyvoláva smiech – hlavne nedorozumenie a predovšetkým jazykové nedorozumenie, a s toho vyplývajúci nečakaný zvrät. Humor týchto veselých príbehov len ten rozumie, ktorý pozná oba jazyky – slovenský a maďarský. Keďže našim čitateľom toto nemôže zapríčiniť starosti, z humoriek Žofie Vicziánovej – Hankovej odporúčame nasledujúce (rozprávala ich 26. okt. 1987.):

I.

Mamovka Grekszihi malí eniho gondáša. Nočak a tri cente mau, začo slúžiu. Za rano zapál'il'i do peci kúrit', na'aha'l'i do kotlíka vodu. Tak vravia:

– Sándor, gyere, vidd már! Fogd meg a füstöt!

– A, nem birom.

– Nem birsz a fenét! Három mázsát birsz, füstöt nem birsz?

A oni kcel'i poviedat': üstöt. A ten vízerau tahor, d'e sa keď'i, na koch!

II

Mamovka Grekszihi bíval'i poľa nás. Už keď sa vidala, tak tašla mašina tlačit' k ňin. A tak vravia tan sused'e:

– Ti, ako ja si buď'en od tohto tizel'ova pítat' uhl'ia na pigľovaňia?

– Al'e hát star sa, vol'ako pítaj!

Tak keď šeci pospal'i, mamovka tašl'i, tak mikaju kuriča:

– Te, tűzrevaló! Adjál nekem egy kis szénát, akarok vasalni! (Namiesto szén).

– Mama, nincs nekem szénám!

– Dehogy, ott vagy a rakáson!

– Én nem vagyok a rakáson, én itt vagyok!

III.

A zase tá mamovka, čo som rozprávala o ňich. Vol'akodi chod'il'i žandári. Tak mal'i naveki dva-tri sálaše, d'e tášl'i, si odíchl'i. Apovka ňebol'i doma. A chod'il'i tie Tolnai lape. A tak prišl'i. Tak vravia:

– No, itt van ez a lap, akkor sorakozzatok. Mink is úgy szoktunk sorakozni.

A kcel'i vraviet': *szórákozzatok!*

IV.

Nočak to bolo, že ňeved'el'i maďarski, ako mladí. Hat aj moja mať ňeved'el'i po maďarski. A ked sa vidal'i, tak mal'i maďarskú mamóšku. A tak ked prišl'i, tak maloval'i gang. A mamovka držal'i formu a mať hát zos tou kefou tan šuchal'i. A tak hát:

- Mamovka, én tudnék egyedül is, de – aszongya – nekem kell šidlo!
- Hát Zsofka, az micsoda?
- Hát én nem tudom, micsoda.
- De mondd meg, mit csinálnak vele!
- Hát mamovka avval a suszter csinálja a lyukat. És a lyukába veri a faszeget.
- No, akkor tudom. Akkor az ár.
- Mamovka, az nem zár, az šidlo!

V.

Že nočak mať ňeved'el'i maďarski! Mal'i zme enu tret'iarku a tak vravia:

- Tudod, Mariska, lesz kotlónk, leültetlek.
- Zsofka néni, engem ne!
- Nem hát, csak a kotlót!

VI.

Nočak voľakodi bol'i tieto rádiovie, telepeš. A tak nočak bou anód a poton bou ten banándugó hát. A tak vravia apovka mamovki:

- Stará, choj do bovdu a pítaj do anódu dugó, banándugó!
- Dobre!

Mamovka tašl'i. Tak ked z álomášu zišl'i, tak šad'e zišl'i aj g barbierovi aj šad'e, kad'e ňi. Hát ňijak jin ňezišlo do rozumu nič, iba hát Bánát utca.

- Kérek Bánát utcát tantóba!
- Hát, mama, itt nincs.

Iba šad'e jich vismial'i. A tak poton už vraj zišl'i g enimu barbieru. To bolo šiesto miesto. A tak hát:

- Mama, mit parancsol?
- Én nem parancsolok semmit, csak kérek.
- Mit?
- Hát én nem tudom, hogy micsoda.
- De mire használják?
- Hát van egy rádiónk, abba kell. Dugó a Bánátba.
- No, mama, nem banándugó az anódba?
- De az.
- Menjen oda feljebb, a műszakiba, ott kap.
- Aľe napísal'i na papier, že zas bi bol'i zabudl'i, že čo pítat'!

VII.

Mamovka zas taš'li do bovdu.

– A, ja si kúpin, mňa sa tak páči takvo óčkavo. Aľe ňebud'en, že d'opkavo, aľe óčkavo. Ľebo ač poviem tomu bovdárovi, že d'opkaví, tak mi ňerozumie.

– No, mama, mit parancsol?

– Kérek abból az ócskából.

– Mama, nálunk nincs ócska.

– Ej, dehogy is nincs! Ott van! Hát ha nem érti óčkavo, akkor d'opkavo!

Juraj Šóti
Len to l'utujem

*Tody mi bolo ako v ráji, veľmi dobre,
Keď ma mamka milá kolísali v bevčove.
Boskali ma, k tomu mi aj prekrásne spievali,
A na mamkinu vôľu očká mi zadriemali.*

*A že som zaspal, bola to jím veľiká radosť,
Nemali naďalej so mňou žiadnu starosť.
Po čase, keď som sa ja už dobre vyspal,
očká sa mi otvorili, a potichu som plačkal.*

*Keď mamka prišli ko mne, ja som sa jin smial,
Rúčky som si núkal jím, a hlávku hore dvíhal.
Keď ma k sebe zali, prešov mi môj tišký plač,
Prešlo mi aj zdýchania, aj slzy, a zo srdca tlač.*

*A mamka milá, keď ma už v lone varovali,
Prišli tam bratko a sestrička, a sa mi radovali.
Aj otecko, keď dvošli domov z robote, sadli k nám,
zabudli o ťažkej práci, v nás sa tešili, radovali sa nám.*

*Pomáli riasol som, prešov aj môj malý. mladý vek,
Za život môj nehraben nič zlého na tento svet.
Len ja to l'utujem, aj mňa často veľmej bolí,
Že ich nevidím okolo seba, svojich milých.*

30. marec, 1997. Békésska Čaba

*Rozprávky otca Angely Turákovej, členky spolku Slovákov
„Matica slovenská“, Užhorod, Zakarpatská Ukrajina
(Rozprávky sú písané zakarpatským nárečím)*

Kedy chodil do školy

Žil na starom vrchu v horách ded Janko s ženou. Dookola bývalo ešte niekoľko rodín, ktoré nemohli si postaviť chalupy v dedine, preto, že nemali kone a nebolo ako dostaviť les na budovu z vrcha. Čo mali robiť? Postavili si domy na vrchu. Boli tie ľudia robotní, dobrí a veselí, a najviac vážne, že žili v družbe, jeden druhému pomáhal, keď bolo treba.

Tak náš 70 ročný ded Janko bol jeden z nich. Nevedel čítať a písať, preto si jeden deň vymýšľal, že musí sa naučiť gramotnosti. Pustil sa z vrcha v dedinu do školy. Akkurát sa končili hodiny a deti s šumom sa pustili domov.

Pýta sa ded učiteľa: – Pán učiteľ, či mohol by ja chodiť do školy?

Na to učiteľ: – Dedo Janko, je už neskoro.

Odklaňal sa ded, a si rozmýšľal: “Keď dneska ja prišiel neskoro, zajtra prídem ráno.” Prišiel na druhý deň ráno, akkurát deti si sadli za lavici a začali písať.

Učiteľ hovorí dedu: – Už som vám hovoril, že je neskoro.

Dedo ten deň nešiel domov, a sa nechal vedľa školy na celú noc, žeby byť v škole v svoj čas.

Prvý prišiel učiteľ, uvidí deda a mu hovorí: – Dedičku, už som vám hovoril, že všetko má svoj čas, už je pozdno vám chodiť do školy.

Smutný ded pustil sa chodníkami domov cez les, cez planinu. Náhle vidí na zemi balík. Otvorí ho, a tam veľa peniaz! Rozmýšľal, čo robiť: vrátiť sa do dediny, spýtať sa kto ho stratil, alebo ísť domov? Už bol dosť blízko k domu, tak riešil, že zajtra pojde do dediny.

Musíme povedať, že tie ľudia, čo bývajú v horách, na divej prírode, sú čestné, bezprostredné, ľahkoverné. Preto dedo Janko zavolať susedov, a

všetko presne jim vydal o peniazoch. Poriušili tak: budú čakať mesiac, alebo dva, peniaze chovajú. Keď nikto nebude hľadať, vtedy rozdelujú medzi sebou, veď boli veľmi chudobné všetci.

Tak aj bolo, lenže čakali nie dva, ale celých päť mesiacov. Vtedy rozdelili peniaze rovnako každej rodine, a každý si urobil s nimi čo chcel, čo mu bolo potrebné. Ded Janko si kúpil kravu, iná rodina koňa, niektorá kozy, a tak ďalej.

Na šiesty mesiac prišli na vrch žandári, a sa spýtajú, či nevedia o dosť veľkých peniazoch, ktoré stratil, keď sa vracal cez horu na kone opitý veľký pán, ktorý mal pod horou obrovský majetok.

Musíme tu dodať, že toho pána poznal každý pre jeho skúposť, bohatstvo a surovosť. Nikto ho nemal rád.

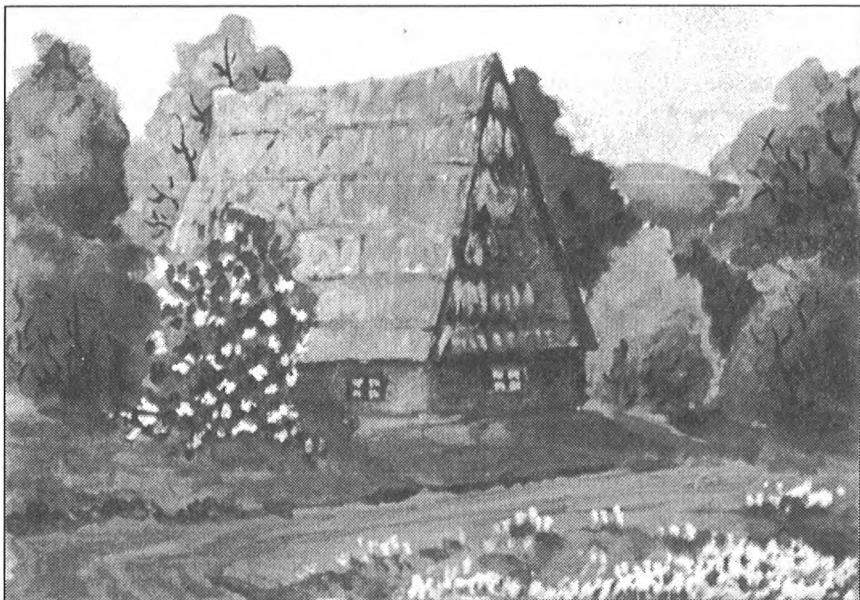
No tak na tú otázku odpovedal dedo Janko, že áno, on našiel kedysi balík s peniazmi.

– A kedy to bolo? – pýtajú sa žandári.

– Kedy som chodil do školy.

– Jaj, dedo, prečo nám zabívate hlavy takými hlúposťami, vy už máte asi 70 rokov, kedy to bolo!

Tak odišli žandári preč, a ľudom sa nechalo to, čo aj tak bolo jich, preto, že veľa dani platili tomu pánu za zem, na ktorej postavili svoje chalupky.

Rozprávky deda Ondreja

Karpatska čarnica

V našom karpatskom kraju vedľa vysokých snežných hôr dávno-dávno v jednom maličkom valale bývala 2 rodinov Andulka. Mala ona malého bratika Janka a šestričku Helenku. Boli moc šťastní, ale aj moc chudobní. Andulka pozorovala Janka a Helenku, keď rodičia pracovali.

Andulka bola neobyčajným dievčatom. Už od mála ona vždy spievala. A jej hlas bol jasný, ako horský potôčik, zvučný, ako horský ohlas, a trilkovaný, ako hlas lesného vtáka. Piesničky ona sama vymýšľala. Spievala od rána do večera, a kto počul spev Andulky, tomu stávalo teplo na duše, stával veselý, zabudol na ťažký život, na ľútosť. A ľudia teho moc šumného horského kraja mali veľkú ľútosť. Na prácu vstávali na svitaní, a končili ju, keď už bola tma. Hoci pracovali od rána do večera, nič nemali, preto, že všetko odberal ekzekútor, ktorý každý deň sa javil na kone, že slúhame pána. Odberal vlnu, ktorú nastrihali z oviec, mlieko, čo dávali kravy a ovce, bandurky /ze:miaky/, drevo, vyšívané ručníky, tkané koberce – vôbec všetko odberal od Guralov /hôrny ľudia/. A vždy hovoril, že to je potrebné pre pána, ktorý býva v hrade, neďaleko od valala.

Tak museli trpieť ľudia. Jedno mali potešenie, Andulka, ktorá piesničkami, svojim spevom dávala radosť.

Bývalo, že Andulka s deťmi a ovcami odchádzala ďaleko hôrny vrch, a odtiaľ bolo dosť blízko do hrada bohatého pána. Vtedy valalčania hutorili /hovorili/ deťom, že tam nie je možné spievať, pretože ekzekútor upozorňoval, jakoby pán má rád len ticho.

Tak minulo niekoľko rokov. Andulka už mala 16 rokov. Bola šumná, modrooká, zlatovlasá, tenká, a spievala ešte peknejšie. Kedysi, keď pásli deti ovce v lese, uviedla krč /krík/ čarnici. Bola tá čarnica neobyčajnou: mala moc veľké kvety a ešte väčšie jahody, ako vlašský orech. Andulka nazbierala jahody deťom, ale keď sama skúsila jednu jahôdku, krč začal hutoriť ľudským hlasom: – Vykop ma, Andulka, zasadiť vedľa svojho domu! Ja ti zato môžem ešte odvdáčiť. Tam ja budem v bezpečí, a tu kopytá koňa ekzekútora môžu ma zatopťat'.

Andulka urobila všetko tak, ako žiadala čarnica. Ešte väčšie jahody stal dávať krč, a každý deň viac a viac. Len jedno žiadala čarnica, žeby Andulka jej veľa spievala.

Stalo sa, že dedičko Andulky ochorel, už sa snažil prest'ahovať na druhý svet. Andulka chcela urobiť príjemne dedičku. Doniesla mu v mise čarnici. Dedičku veľmi chutnali jahôdky, prosil doniesť aj na druhý deň. Tak tri dni mu nosila Andulka jahody. Dediček ozdravel. Vtedy len sa dohádala

Andulka pre veľkú silu čarnici! Z toho dňa už každý vedel, že čarnica má liečivú silu. Každému chorému ona pomáhala.

Vráťme sa do hradu. Tam sa tvorilo niečo moc tajomné. Pána, ktorému patrila hrad, nikto a nikdy nevidel, len jeho služobníka ekzekútora, ktorého sa bál v hrade každý. On sa dopúšťal aj do biatiky /bitie/, a nepozeral, či to dieťa, či žena, či mladý, či starý. Dochodili do valala slúhy, že ten pán nie je taký zlý, že aj on trpí od ekzekútora. Ale to všetko sa hutorilo moc tajomne, žeby to nepočul ten strašný správca hradu.

Kedysi tiež od slúh hradu prišli noviny, že vlastník hradu je nemocný, že ekzekútor chodil za doktorami, ale to nič nepomohlo. Zdravie pána s každým dňom len horšie a horšie. Slúhy ešte všimli, že správca dostal veľkú nervozitu.

Ako to už je v našom svete, slová sa šíria a šíria. Došlo do ekzekútora, že vo valale Andulka lieči chorých piesničkami. Prišiel na kone ve valal a silou zabral Andulku do hradu. Všetke valačania plakali, všetci báli sa, za svoju Andulku, veď nevedeli, čo chce s ňou urobiť ten zlý človek. Ale nič sa nedalo urobiť.

Priviedol ekzekútor dievča do hradu, gu pánovi. Andulka uvidela pána a všimla, že on nie je strašný, len moc chorý, bledý a chudý, a má moc smutné oči.

Ekzekútor prikázal Andulke spievať. Ona sa snažila zaspievať, ale z hrdla nevyšiel žiadny zvuk. Teda on chytil krbáč, a chcel ju nabiť, zastaviť spievať. Andulka ze strachu nemohla spievať!

Na noc ekzekútor zatvoril ju do tmavej izby so zamrižovaným /zamurovaným/ oknom, a ráno znova priviedol do pána. Ale aj teraz Andulka nemohla spievať, hoci videla po očiach pána, že aký je on nešťastný, hoci sa snažila, veď mala dobré, predobré srdce.

Ekzekútor bol moc zlý. Sadol na koňa a poskákalo do valala. Chytil Janka a Helenku a pritiahnuť k Andulke. Deti boli prestrašené, Andulka ich uspokojovala, ale spievať aj tak ju nemohol zastaviť ekzekútor. Schopil krbáč a sa zamachnuť na deti, ale aj teraz pán to nedovolil a dal rozkaz, žeby nechal deti a Andulku a odišiel preč. Ekzekútor sa stal taký zlý, že jeho oči až iskry metali.

Keď sa nechali sami, pán povedal Andulke a deťom svoj osud. Život toho mladého pána, bol taký ťažký, že Andulka, aj deti plakali. Ten pán mal len 20 rokov, ale vyzeral na celých 30. On nemá ani matky, ani otca. Zomreli, keď on ešte bol malým. Celým majetkom, hospodárstvom sa zaujíma správca, ktorému to dôveroval otec mladého pána Juraja pred smrťou. Začiatkom správca bol dobrý, starostlivý, ale s rokmi stal zlý, nenažerlivý, skúpy, ukrutný nielen k slúham, ale aj k mladému pánu. Nedovolí mu chodiť na prírodu, na vzduchu smeje byť len na malom,

vysokými múrami zavretom dvore. Všetkým sa rozhodňuje sám. Smútok má pán, že správca je zlý se sluhami, bije a mučí každého. A kedy ešte počul od Andulky a deti, že ako zabiera všetko od valalčan, ešte sa viac zasmútil. Ten osud pána tak rozčúlil Andulku, že ona začala spievať, ale tak šumne, že Juraju sa zdalo, že slnko svieti, hoci na venku pršalo. Andulka spievala a spievala jednu pieseň za druhou, jeden deň za druhým, a pán stával zdravším, a zdravším. Keď uvidel správca, že pán je zdravší a veselý, začal vyhánat' Andulku s deťmi. Juraj teraz už sa nebál, dostal sily, a prikázal nechať deti tu. Ekzekútor stratil hlavu, nemohol pochopiť, ako tak skoro ozdravil pán, a najviac to, že teraz už Juraj mu dáva prikaz. Rozhneval sa, začal biť deti a Andulku. A keď pán skúsil zachrániť ich, začal biť aj samého pána. Potom zatvoril všetich do samej vysokej címri pud strechou hrada, a sám začal piť víno, a piť a piť! Cítil, že prišiel koniec jeho panovaniu.

A čo sa robilo ve valale? Jasno, že valalčania boli v smútku, nič nevedeli čo sa stalo s deťmi, aj samého ekzekútora nevideli už 2 dni. Ale keď počuli z vysokého okna hradu smutné piesne Andulky, doznali sa, že sú živí, len majú veľké zlo.

Počula tie piesne aj čarnica. Stala sa vyťahovať rast'. Už prerastla cestu, už sa tiahne lesom, už sa približuje k hradu, už sa chytá za kameňa a sa dostáva k tomu vysokému skalu, za ktorým sú zatvorené deti, Andulka a Juraj. Ľudským hlasom hutorí: – Neboj sa, Andulka, ja všetko ušetrim, oslobodím vás všetich, buďte pokojné!

Vytiahla sa k hlavnému chodníku, už sa chápe hore garádičmi, dostala sa až do ekzekútora, otočila ho, silne pichala svojima bodlinami, trňom, a moc tiskala. On začal prosiť, že viac nikomu nič nebude robiť, ale čarnica ho ešte mocnejšie tiskala. Vtedy mu hutorí: – Keď zmizneš z našich krajov a nikdy sa viac tu neukážeš, vtedy ťa odpustím, ale len d'aleko odtiaľ.

Tak sa aj stalo. Ekzekútor, otočený čarnicou vybehol z hrada na širokú dráhu, behol a behol. Keď už vôbec nemal sily, stal na kolená, a tak prosil oslobodiť. Čarnica roztočila trne. Zlý správca zmiznul z tých krajov naveky.

To bola moc veľká radosť! Slúhy otvorili dvere címri /izby/, kde boli zatočené deti a pán. Juraj dal rozkaz otvoriť vráta hradu, zavolať Guralov a ponúknul ich veľkou hostinou. Tri dni a tri noci stále spievali, bola hudba, tanec.

Ani Andulka, ani Juraj sa nespozorovali, ako sa dostala k srdcom láska, ktorá sa pokračovala veľkou svadbou spievačky krásavici a liečiteľky Andulky s ozdraveným mladým pánom Jurajom.

A stal ten malebný horský kraj istým rajom pre robotlivých, čestných, veselých, schopných, nadaných Guralov.

Spievajte vesele Slováci, spievajte tak, žeby vaše piesni bolo čuť d'aleko – d'aleko z vysokých hôr na celý svet!

Živý folklór na Sarvaši

I.

Za horámi, za vodámi, kuk,
Za horámi, za vodámi,
Jest tam kašŕiel' maľovaný, kukuvička kuk.

A v ňom býva ena pani, kuk,
A v ňom býva ena pani,
Chcela by sa vydávati, kukuvička, kuk.

Akože sa vydávati,
a brata si tak nahati?

Otráv brata ...
A potom sa môžeš vydať.

Choj do hore višňového,
Zabi hada jarabého.

Rozsekaj ho na tri kusy,
A rozklad' ho na dve misy.

Ked' Janičok z hore išou,
Narúbanvo drevo viezou.

„Ej, Anička, čo to varia,
Že po šeckej hore vonia?“

„Varím var ja poliovčičku,
Tvojmu srdcu otrávičku.“

Ked' za prvú misu zedov,
Priam na pravo líčko zbliadou.

Ked' za druhú misu zedou,
Priam na ľavo líčko zbliadou.

„Keby bola dobrá sestra,
Doniesla by pohár vinca.”

Kým Anička z vínom prišla,
Zatiaľ z Janka duša vyšla.

Do susedou tabežala:
„Brata som si otrávila.”

„Brata si si otrávila,
muža si si nedožila.”

II.

Stojí šuhaj na pažiti, kukuk,
Stojí šuhaj na pažiti,
Húta si vom, de má iti, kukuk, kukuk, kukuk.

Či tam dole, či tam hore,
Lem k má milej do komore.

Stávajú hor, syni moji,
Nádete švagra v komori.

Keď oni hor postávali,
Na kusy ho rozsekali.

De lem s neho krú kvapkala,
Šade ruža prekvitala.

Kerie panny s ťato idú,
Každá si s nich dve odtrhnú.

A ja smutná, ni mám komu,
Porúčam sa Pánu Bohu.

III.

Chodila Mária,
Po širokom svete,
Nosila Ježiška
Svém svatém živote.

Ej, robím ja, robím,
Tri veľikie klíny,
Pribíjati budú
Pána Krista s nimi.

Prišla ona, prišla
K enymu kováču.
Kováče, kováče,
Daj že mi hospodu.

Ešte ho nemáte,
Už ho pribíjate,
Tri veľikie klíny
Naňho hotujete.

Hospodu ti nedám,
Veľa robote mám.
Vodne, v noci robím,
odpočínku nemám.

Išla ona, išla
Do enej maštaly,
Keď prach prekročila,
Syna porodila.

Ej, kováče, kováče,
Čo že to robíte,
Že vodne aj v noci
Odpočínku nemáte?

Čo by ja bou vedev,
Že Mária bola,
Bou by jej dav postel'
Zo zlata, zo stribra.

A ja by bou ležav
Na márván kemeni,
Na márván kemeni,
Na tej tvrdej zemi.

*Inf.: Judita Blašková
Zb.: Michal Blaško r. 1998.*

Rozhovor na rozlúčku

Profesorka zo Slovenska Dr. Alicia Vnuková pôsobila na Slovenskom gymnáziu v Békésskej Čabe 5 rokov. Neodmietla pomoc nikomu. Aspoň ja ju poznám, ako vždy ochotnú, láskavú a obetavú ženu. Prežili sme spolu pekné chvíle, nielen na hodinách slovenčiny. Zabudnúť na ňu nebude ľahké. Na záver jej pôsobenia v Békésskej Čabe som ju požiadala o rozhovor.

Chcela by som vedieť, či si pamätáte na Vaše začiatky tu v Békésskej Čabe.

Áno, to sa zabudnúť nedá. Pamätám si dokonca i to, ako a čo som si sem balila. Boli to hlavne odborné knihy. Predstav si, vôbec som nevedela, že tu je taká dobrá školská a mestská knižnica. Nebála som sa cestovať do Čaby, bola som naučená chodiť po svete. Ale prvýkrát som išla celkom sama. Bola som veľmi zvedavá na prvý dotyk s ľuďmi, s mestom. Bolo to úžasné, aspoň tak to cítim dodnes. Od šťastia, že ma kolegovia prijali tak milo, som na druhý deň nevedela nájsť cestu do školy. Chodila som po všetkých uličkách v Čabe ale školy nikde. S hrôzou som sledovala hodiny. Neverila som, že prídem načas. Tá hanba hned' na začiatku! Potom som sa vzpomätala, otvorila som okno na aute a zúfalo som vypovedala – Szlovák Gimnázium, pretože neviem po maďarsky. A ten dobrý človek ihneď pochopil, sadol do auta, ukazoval mi rukou, že mám ísť za ním a doviedol ma až pred školu. „Kösönöm sípen” som vedela povedať, tak som to priam zarevala od radosti, že som už pred školou. Poriadne som sa zatúlala, dedo ma viedol k škole. Večer som zaspávala spokojne. Zistenie, že sú tu milí a ochotní ľudia, ma celkom zapokojilo.

A čo Vaši študenti?

Na tých sa zabudnúť nedá! Nemožno zabudnúť ani na prvé hodiny a zistenie, že tu budem učiť slovenčinu úplne ináč, ako som zvyknutá na Slovensku. Zo začiatku som mala pocit, že tento boj vzdám. No moja zvedavosť, že či to dokážem, bola väčšia, zostala som. A za jeden rok som ich pripravila k maturitnej skúške. Bolo to veľmi, veľmi ťažké. I pre mňa, i pre nich. Dodnes ma bývalí študenti navštevujú a i teraz im pomáham, keď moju pomoc potrebujú. Mnohé študujú aj na Slovensku.

Za päť rokov ste prežili iste veľa dobrého i zlého. Dúfam, že je viac dobrých dní. Čo sa Vám páčilo a čo nie?

Vieš, Annamária, aby človek vedel vychutnať tie dobré dni, musí zažiť aj zlé. Taký je život. Našťastie, som typ človeka, ktorý má v seba veľa lásky a chce, aby bola všade prítomná. Pokúšala som sa správať tak, ako som túžila, aby sa správali ľudia ku mne. Tam, kde mi neotvorili dvere na prvýkrát, druhýkrát som už neklopala. A tak som sa obklopila len takými ľuďmi, ktorí ma prijali. Chcem tomu veriť, že to bolo naozaj tak! Až som

sa vybila, nech mi odpustia. A prepáč i Ty, že ti neodpovedám konkrétnejšie. Čo bolelo, už nebolí!

Viem, že píšete básne. Kedy ste začali a ktorých básnikov máte obľúbených?

Kedy som začala básne písať? Nuž, odpoviem Ti jednou z nich:

Písať poéziu
môže len ten,
kto má silu
písať o svojej bolesti,
keď slzy
tečú na papier
a telo
je plné úzkosti.

Poézia prišla za mnou sama, aby mi pomohla oslobodiť moju utrápenú myseľ. Verím tomu, že to bolo tak. Nevypovedané myšlienky boleli a museli ísť von, aspoň na papier. A netýkali sa len osobnej bolesti. Až teraz sa cítim šťastnejšia a hlavne slobodnejšia.

A pýtaš sa na mojich obľúbených básnikov?

Veru ich mám a je ich nespočetné množstvo. Siaham po nich v čase šťastia, radosti, smútku...mám veľmi rada poéziu. V krátkej ohraničenej výpovedi Ti dobrá poézia odpovie na závažné životné otázky. A tak často siaham po knihách Rúfusa, Val'ka, Mihálíka, Horova, Kováča, nežnej Máši Haľamovej, ale aj spoločenských buričov Vysokého, Okudžavu, milujem rebela Rilkeho, láskou prežiarneho Préverta, filozofického ironika Ferlingettiho, antického Ovídia a nachádzam aj krásu verša u dolnozemsých autorov. Ako vidíš sama, je ich veľa, no všetkých spomenúť nemôžeme. Mám úprimnú radosť z teba a Aničky Dutkonovej, že tiež chcete recitovať len takú poéziu, ktorú cítite vo svojom srdci, ktorá Vám robí potešenie. Ďakujem Vám!

Viem, že ešte veľa by sme mohli rozprávať o tejto téme. Som však zvedavá na Váš nárok – aký je rozdiel medzi slovenskými a maďarskými študentmi?

A je vôbec rozdiel medzi vami? Mohla by som byť diplomatická a odpovedať ti, že mladosť je na celom svete rovnaká. Chcem však byť úprimná a ty to iste odomňa očakávaš. Slovenskí študenti sú cieľavedomejší a náročnejší na seba. Je to asi tým, že v štúdiu chcú pokračovať na univerzitách. Takmer všetci bojujú o nejaké to svoje vysnívané miesto na tejto zemi. Vy ste ležernejšie a niekedy sa mi zdá, že sa učíte ne pre seba ale pre pedagóga. A to mi je tak trochu ľúto, že mladí ľudia nie sú viac ctihodnivejší po vedomostiach. To ani nemám pochopiť. No, aby som Vás len nekarhala, priznám sa, že maďarskí študenti sa mi zdajú smelší,

otvorenejší vo vzťahu študent – profesor. A na záver tam napíš, že moja úvalha bola len v študentoch Slovenského gymnázia v Maďarsku.

Keď sa vrátite na Slovensko, budete učiť alebo máte iné plány?

Zdá sa mi, že naozaj môžem spokojne odísť. Veľa si sa naučila. Dávaš mi otázky ako rodená novinárka. Ideš mi až pod kožu. No vyzliecť sa Ti celkom nedám. Neodpoviem Ti konkrétne. Určite mám zaujímavé plány, no bojím sa o nich hovoriť nahlas. Sú ako pekné sny, odsnívajú sa, a zrazu ich už niet.

Určite však viem, že dlho moja myseľ bude tu, v Maďarsku. Hovorím to úprimne, poznám sa. Budem prežívať s vami veľkú slávu, 50 rokov trvania slovenského gymnázia. Budem si veľmi želať, aby oslavy na škole prebehli hrdó a dôstojne, budem túžiť vás všetkých vidieť, hlavne tých starších, ktoré sa ešte "ľúbili" učiť slovenčinu. Chcela by som vidieť ich dojaté tváre, keď budú počuť slovenské slovo, keď budete vystupovať a recitovať len pre nich. V tento váš sviatočný čas budem iste naplnená šťastnými spomienkami na Vás všetkých.

Ďakujem Vám za rozhovor pani profesorka. Želám Vám trvalé šťastie v ďalšom Vašom živote v mene všetkých študentov Slovenského gymnázia v Békésskej Čabe.

Annamária Hudáková

Ondrej Zeleňanský
Bát'a Janko susedov

*Dávno boli už náš sused,
 Rád son počúv od nich pamet'.
 Ved'eli o každiho šecker,
 Poznali si dobre mesto.*

*"Kízbesítö" boli za veľa rokov.
 Zaťiav, kín do sálašov liste nosit' mohov,
 Padale dažďe aj bole fujáke,
 Každí si dostáv načas pozvánke.*

*Mica jich nosila na kord'e
 Ked bole blatá,
 Trhale jich po snehu
 V zelených "kinčtárskich" saňjach.*

*Slúžili zavela vo "várošskom" dome,
 Aj potom, ked už ňebole koňe.
 Ved aj na bicikli končili veci,
 Akurátnim človekom jich poznali šeci.*

*Doma mali veľkú čel'ad',
 Miseli jin veľa vidat'.
 Pet d'ievčence, edna žena,
 šťípalí jich ako čela.*

*Bolo tak, že pozd'e prišli,
 Krik jich vitav od ňaňički.
 Mali starosť dosť, chud'ina,
 Ked' prichádzala tá hod'ina.*

*Ňekceli už večšiu čel'ad',
 S tovtu hůtkov ňemohli spať.
 Vihůtaľi, ako treba,
 zaviazali sa do vreca.*

Akí život bov to poton,
držali báťa Janka volom.
Starosť je ťažká, len žiť kceme,
Chodí si každý po svojom úhore.

Stalo sa, že ňaňička s palošom
Slaňinu jedli za stohom.
Báťa Janko v komore,
Kálali si oreche.

Bolo aj tak, že za stolom
Jedla čel'ad' spôsobom.
Ač si báťa Jano brali,
Ňaňa ll'ka sa žuhrali.

Takto prešle ťažkie roke strmo,
Zostareli sa báťa Jano.
Ňekričali na ňich ňaňa,
Ňečakav jich ňik už doma.

Pamiatke nám spomínali,
Boľi sme jin veľmej rad'i.
Pozor dali aj na náš sálaš,
Dobrí sused chľbu nám raz.

Ked' sme s práce dochádzali,
Vo dveroch nás čakali.
Ač sme sa málo pozd'ili,
Razon sa nás spitovali:
„Ďe sťe zaťel'kvo,
Vás veľmej čakán!
Aj sviňe kričia, ač jin vodu ňedán.”

Poslední boľi zo s tých,
Na koho sa spoľahnúť mohov.
Chráňiť ved'eli šecko,
A závišť ňebola.

Odtrhle sa koreňe,
Druhí národ prišov,
Báťa Janko susedov,
Odišli k svojim nacerlok domov.

Váš Paľo Žibrita – milovník čabianskych klobás
(Článok je prevzatý z novín Čabän ročník I. č. 4.)

Čabianská klobása

Čabianská klobása
počuť ti len meno
sa duša už spása!

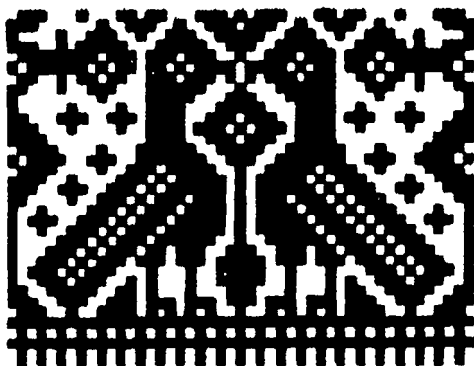
Má svoje tradície
presnejšie dejiny
Čabania
na psa hladného
dačo by ju zverili!

Čarovný bol
už tvoj zrod
lákaš oči
ústa nos!

Čabianská klobása!
Od nej
sa človek iba dopása!
Túži za tebou
miluje ťa každý
navždy!

Kto si ťa
čo len raz ochutnal
ľahkú sýtosť
pod zem rýchlo pochoval!

Čabianská klobása
mäsiar
si piertušku opása!
Pi prednou pálenice
a po nej pivečko
alebo víno červené
no ti skromnejší
sa zadostia aj s bielym
to tvrdím, v tom verím!
Do sýtosti najedený, napitý!
Pre mňa podstatná je
Čabianská klobása
keď len počujem o nej
ten jej čarovný svet
znova ma láka!

Kronika 1998

Slovenské programy usporiadané do uzavretia kalendára

28. január: Predstavenie Čabianskeho kalendára, stretnutie redaktorov, určenie cieľov ďalších čísiel
14. február: Slovenský klub hosťoval v Pusztatottlake
Ďalšia skupina sa zúčastnila na slovenskom bále v Slovenskom Komľóši
19. február: Mladí gitaristi „Boleráz“ sa predstavili rodičom
27. február: Tradičný slovenský batôžkový bál
27. február: Spevácky zbor „Čabianska ružička“ oslavovala trojročné výročie svojho fungovania
- 6–8. marec: Medzinárodná textilná konferencia v rámci ktorej bola výstava čipiek a prednáška Alžbety Gazdíkovej z Martina.
- 7-8. marec: Hostia so slovenskej dediny Hradište
11. marec: Literárne pásmo pod názvom „Petőfi u Slovákov“ z príležitosti 150. výročia boju za slobodu
12. marec: Výstava čabianskeho maliara L. Slezáka na Slovensku v Trebišove.
21. marec: Stretnutie pávích krúžkov v Čorváši, kde vystúpil Čabiansky pávi krúžok
23. marec: Výstava akademického maliara Dušana Sekelu v Dome slovenskej kultúry.
24. marec: Stretnutie so spisovateľom J. G. Benedokom v Dome slovenskej kultúry.
6. apríl: Výstava novohradského umelca Jána Muštu v Dome slovenskej kultúry
12. apríl: Vo Veľkom evanjelickom chráme koncertovali študenti Vysokej školy muzických umení z Bratislavy.
17. apríl: Súťaž „Kto čo vie“ v kruhu slovenských penzistov.
18. apríl: Celoštátne stretnutie národnostných detských súborov v Dome mládeže.
- 24–26. apríl: Komárňanské dni v Békešskej Čabe. Zúčastnili sa vysta-hovalci z Čaby do Komárna s hudobno-speváckym programom.
25. apríl: V Čabe hosťoval mužský spevácky zbor z Užhorodu.
29. apríl: Župná súťaž v prednese rozprávok.
4. máj: Martinské čipky boli vystavené v Segedíne na iniciatívu Čabianskej organizácie Slovákov.

-
11. máj: Z príležitosti Dňa matiek žiaci Slovenskej školy pozdravili Slovenský klub.
20. máj: Kultúrny deň 185-ich školkárov učiacich sa slovenčinu v Kultúrnom dome železničiarov.
25. máj: Valné zhromaždenie Čabianskej organizácie Slovákov.
1. jún: Na veľkolepom podujatí tzv. Jamináliš vystúpili citaristi a Pávi krúžok.
- 6–7. jún: V Čabe hosťoval pilišský spevácky zbor, s ktorým sme spolu pozdravili profesora Domokosa Kosáryho z príležitosti jeho vyznamenania Slovenskou akadémiou vied a tiež sme pozdravili 75 ročného umelca Michala Schénera.
18. jún: Otvorila sa výstava Urbanovej
- 17–18. jún: Na ČABA EXPO hosťovali delegácie zo Slovenska z Trenčína, z Nitry, z Martina, z Hradišťa
18. jún: Vernisáž výstavy Kroj Trenčína a okolia v Múzeu M. Munkácsiho.
27. jún: Nitra oslavovala 750. výročie založenia mesta. Z tej príležitosti sa zúčastnila na podujatiach Dychovka železničiarov a mažoretky.
4. júl: Stretnutie Slovákov žijúcich v Békésskej župe, zúčastnilo sa ho viac ako 500 ľudí. Účastníci boli na ekonomickej bohoslužbe vo Veľkom chráme, kde okrem domácich mal kázeň J. Petrovsky z Kondorošu, R. Danko z Komárna. Večer prebiehalo literárne pásmo na Radničnom javisku, kde vystúpil národný umelec Ladislav Chudík, herečka Katarína Mrázová a Denisa Dérová, speváčka Eva Casanová. Podujatie uctil svojou prítomnosťou veľvyslanec Slovenskej republiky Árpád Tarnózy.
5. júl: Na Celoštátnom slovenskom dni v Malom Kereši vystúpil spevácky zbor Čabianska ružička a citaristi Boleráz.
- 6–11. júl: Celoštátny citarový tábor v Slovenskej škole.
9. júl: Národnostný tanečný súbor CSABA a citarový orchester Boleráz vystúpil na detvianskom folklórnom festivale.
13. júl: Organizácia Slovákov prijala deti zo Slovenska, z tých častí, kde bola v lete veľká povodeň
19. júl: Tábor ľudového umenia so celoštátnou účasťou v organizovaní Župného osvetového strediska – do činnosti sa zapojili i Slovenky zo Zakarpatska a Juhoslávie.
- 29–31. júl: Tábor výtvarného umenia na Orave – zúčastnili sa čabiansky umelci Ľ. Slezák, Ľ. Lonovič, J. Guandt.
-

-
- 30.júl–3.aug.: Národnostný tanečný súbor CSABA a ľudový orchester zo Sarvaša host'oval v Rakúsku vo Freištatde so slovenskými tancami, spevmi a hudbou.
2. august: Slovenský pávi krúžok: v Eleku pozdravil svetové stretnutie Nemcov.
6. august: Výstava v Trenčíne insitnej maliarky Heleny Čarejšovej
20. august: Na slávnostnom programe štátneho sviatku vystúpil tanečný súbor z Trebišova.
- 17–22. august: ZENIT – Festival dychovej hudby, host'ami boli dychovky z Nitra a z rumunského Nadlacu. O tradične organizovanú „Večierku” bol zase záujem.
- 29–30 august: Stretnutie umelcov ľudového umenia v Bratislave. Vedúca čabianskych umelcov bola J. Ledzéniová.
31. august: Výstava v prostredkovaní Dariny Gladisovej, Ľudmily Pavolovej a Eleny Slávikovej v reštaurácii Party a dedičstvo Cyrila a Metoda v Dome slovenskej kultúry.
11. sept.: Odhalenie pamätnej tabule z príležitosti 125. výročia čabianskeho tlačiarstva na stene Domu slovenskej kultúry.
- 11–13. sept.: Spevácky zbor Čabianska ružička a citarový orchester Boleráz vystúpil v Trnave a v Hlohovci.
- 18–20. sept.: Slovenské dni v Zakarpatsku, kde Čabánov reprezentoval detský súbor Kis-Tabán.
- 18–20. sept.: Na pozvanie Domu zahraničných Slovákov v Bratislave. Čabianski cyklisti súťažili vo Vysokých Tatrách.
1. október: Stretnutie slovenských spisovateľov a básnikov. Podujatie uctil svojou prítomnosťou Vincent Šikula, Peter Andruška, Vojtech Kondrôt, Pavel Janík a vtedy zavítal do Čaby Jozef Markus a Ján Bobák.
- 9–11. okt.: Stretnutie zborov reprezentujúcich ľudové piesne a tance. Zo Slovenska zavítal na podujatie súbor z obcí Litava a Michal'amy
- 22–25. okt.: II. Čabiansky klobásový festival. Vyšla kniha J. Dedinského: Čabianska klobása.
-

Obsah

125. výročie postavenia budovy mestskej Radnice	28
<i>Juraj Dolnozemský</i> : Si mohutný a krásny	32
Čabiansky Veľký evanjelický kostol	33
Odhaľovací prejav pamätnej tabule	
z príležitosti 125. výročia čabianskeho tlačiarstva	37
Perla Považia – Trenčín, družobné mesto Békéšskej Čaby	39
<i>Ján Sirácky</i> : Predstavy na Slovensku o Dolnej zemi –	
Predstavy dolnozemských Slovákov o Slovensku	43
Život zasvätený dolnozemským Slovákom	50
Na rozlúčku s Jánom Hirkom	54
Svedectvo bohatého života	55
<i>Juraj Marik</i> : Tam vlast' moja, kde	61
Pred 210 rokmi sa narodil Daniel Boczkó	62
Milan Rúfus: Chlieb náš každodenný	63
<i>Jozef Ciger Hronský</i> : Lepšie začať svetielko, ako preklínať tmu	64
Bol našim hosťom – Natus ex parentibus...	66
<i>István Gábor Benedek</i> : Židovský príbeh zo Slovenského Komlóša	72
Hodnota úsmevu	83
<i>Ján Brezovský</i> : Anton Bernolák	84
<i>Juraj Šóti</i> : Kto nám to vysvetlí?	86
<i>Valéria Kalná</i> : Básne písané drevom	87
<i>Slavo Kalný</i> : Rotmajster Jozef Gabčík	90
Pavol Janík: Divadlo Život	94
Pavol Janík: Rozprávky	95
Pavol Janík: Ticho	96
Písali o nás – Zaujímavé čítanie na voľné chvíle	97
Prejav pri príležitosti Dňa národnosti	
v decembri 1997 v Slovenskom Komlóši	99
Polstoročie čabianskej slovenskej školy	101
<i>M. Čičel'</i> : Jeseň	105
Rodina Bohušových	106
Rod Laurincov	108
Rod Petrovskovcov	112
Rod Vozárovcov	120
<i>Ondrej Zeleňanský</i> : Sklade hľadáme	122
<i>Ondrej Krupa</i> : Keď zme boli mladí, dobre bolo –	
a zme starí, aj teraz nám je dobre	123
Dvojazyčné žarty	130

<i>Juraj Šóti: Len to ľutujem</i>	132
Rozprávky otca Angely Turákovej zo Zakarpatska:	
Kedy chodil do školy	133
Rozprávka deda Ondreja	135
Živý folklór na Sarvaši	138
Rozhovor na rozlúčku	141
<i>Ondrej Zeleňansky: Bát'a Janko susedov</i>	144
Festival Čabianskej Klobásy	146
Čabianska klobása	147
Krónika	148
